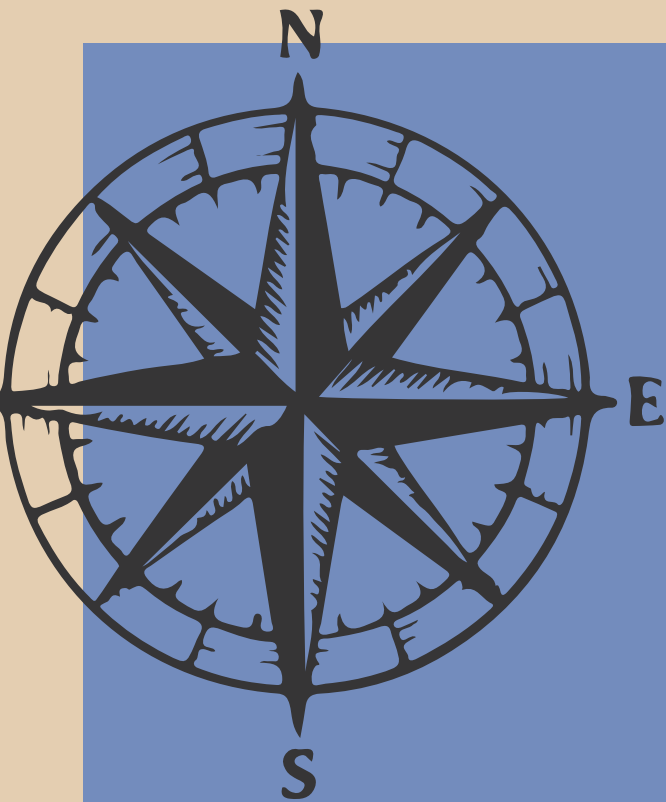

LELKIPÁSZTOR

• EVANGÉLIKUS TEOLÓGIAI SZAKFOLYÓIRAT •

10

FINTA GERGELY

*Hitvallás és éneklés – énekelt
hitvallás*

PAP KINGA MARJATTA

*Hiszem, hogy az istenlényeg Atya,
Fiú és Szentlélek
Hitvalló énekek az evangélikus
énekgyűjteményekben*

FEKETE ANIKÓ

*„Ti legdrágább gyermekek, legyen
tiétek ez az énekeskönyvecske...”
Nikolaus Herman énekei
a próbafüzetekben*

PINTÉRNÉ VÁRAY RITA

*Jób könyvének üzenete a hangok
nyelvén. Hangteofánia Tornyai
Péter Passacaglia della morte
kantátájában*

Nyitány

Túl rövid az élet ahhoz, hogy ne Bachot hallgassunk, mondtotta volt Gáncs Aladár nagyapám, és ezt nemcsak létezésé mottójává tette, de e szerint is cselekedett. Mindene volt a *musica sacra*, a szent zene, az egyházzene, amit hűséges lutheránusként igehirdetesként is értelmezett. Igaza volt. Mert mindaz, ami történik az egyházzeneben és azon keresztül bennünk, közelebb vihet a mennyei középponthoz, az *axis mundi*hoz, sőt saját lényünk lényegéhez is, amit Carl Gustav Jung *selbst*ként definiál. Az egyházi korálok szövege és dallama képes kiszakítani minket a hétköznapi sokszor vanitatum vanitasnak tűnő darálójából, és fel tud emelni az olykor félelmetesnek látszó, mégis átölelni vágyó Szenthez, aki miatt, akiről és akinek maga az egyházzene testet ölt, megszólal és küldetését betölti. Semmi máshoz nem hasonlítható a csoda, amit az ember átél a templomi fadokban – énekelve! Az Örökkévaló házában, ahol nemcsak fülel, de szíveig ér a kyrie, a gloria in excelsis, a graduálének, a sanctus vagy az agnus dei liturgikus tételsora. Nem is kérdés, hogy az evangélikus identitás egyik alappillére a lutheránus egyházzene, amely nemcsak hitvallási, nemcsak tanítási, de missziói szempontból is kincsesháza. Bis orat qui bene cantat – hirdette egykoron Augustinus, amit késői követője, az Ágoston-rendi szerzetes Luther is magáénak vallott, sőt reformátori szolgálatának egyik meghatározó elemévé tette. Az egyház küldetési minőségét tekintve éneklő egyház. Ha ketten, hárman összegyűlnek Krisztus nevében, és énekelnek – legyen szó egy szórványhelyzet kicsiny népéről, egy nagyobb gyülekezet reggeli, esti vagy hétköznapi alkalmának közöségéről vagy egy kórházi, börtönbéli, egyetemi, diakóniai, iskolai, otthoni, családi koinóniáról –, ott az egyház életben van, életjelet ad, pulzál, és jövőt remél. A korálok rendszeres éneklése istentiszteleteken, bibliaórákon, a színvonalas orgonamuzsika és a kántori szolgálat jelenléte, a születőfélben lévő új kórusokról való híradások, az evangélikus énekeskönyv-megújítás biztató munkafolyamata mind-mind ezt a reményt táplálják. Bízhatunk abban, hogy az Isten nemcsak velünk van, velünk vándorol, velünk szenved, velünk énekel, de velünk is remél. Az ember énekel. A kövek nem.

Gáncs Tamás

Októberi számunk szerzői

Cairns-Lengyel Henriett lelkész – Mohács
Fekete Anikó egyetemi adjunktus – Budapest
Finta Gergely tanszékvezető egyetemi docens – Budapest
Gáncs Péter nyugalmazott püspök – Budapest
Gombor Krisztián lelkész – Kéthodony–Felsőpetény
Keczkó Szilvia lelkész – Budapest
Lukács Máté András lelkész, doktorandusz – Miskolc
Molnár Erzsébet lelkész – Nyíregyháza

Pap Kinga Marjatta doktorandusz – Budapest
Percze Sándor egyetemi adjunktus – Budapest
Szigethy Szenteczki Katalin Zita lelkész
– Medgyesegyháza
Pintérné Váray Rita doktorandusz – Vác
Vladika Zsófia esperes – Tét–Kisbábót

A Lelkipásztorban publikált tartalmakra a Creative Commons BY-NC-ND 4.0 licenc feltételei érvényesek.

Lelkipásztor – Evangélikus teológiai szakfolyóirat

Megjelenik havonta

Főszerkesztő: Gáncs Tamás
Rovatszerkesztő: Szakács Tamás
OJS szerkesztő: Jasper-Makay Emese
Szerkesztőbizottsági titkár: Angyal-Cseke Csaba

A szerkesztőbizottság tagjai

Csáky-Pallavicini Zsófia	Kőszeghy Miklós
Fabiny Tamás	László Virgil
Johann Gyula	Pángyánszky Ágnes
Kodácsy-Simon Eszter	Percze Sándor
Kondor Péter	Szabó B. András
Korányi András	Varga Gyöngyi

Szerkesztőség
1141 Budapest, Rózsavölgyi köz 3.
Tel.: 469-1050, e-mail: lelkipasztor@lutheran.hu

Felelős szerkesztő: Petri Gábor
Olvasószerkesztő: Miklósné Székács Judit
Műszaki szerkesztő: Török Andrea

Kiadja a Magyarországi Evangélikus Egyház Luther Kiadója
www.lutherkiado.hu
1085 Budapest, Üllői út 24. Tel./fax: 317-5478, e-mail: kiado@lutheran.hu
Felelős kiadó: Antal Bálint
Előfizetési díj egy évre: 18 300 Ft; fél évre: 9150 Ft. Egy szám ára: 1750 Ft.
Külföldi előfizetések: szomszédos országokban (postaköltséggel együtt) évi 18 300 Ft (68 €), egyéb külföldi országokban 21 100 Ft (78 €).

Nyomdai kivitelezés
Virtuóz Nyomdaipari Kft.
Felelős vezető: a kft. ügyvezetője

ISSN 0133-2821 (nyomtatott)
ISSN 2786-2585 (online)

2 133 282 1126101

Szabadság Krisztusban!

Gal 5,1

■ GOMBOR KRISZTIÁN

Vannak mondatok, amelyek nem egyszerűen megszólítanak bennünket, hanem megállítanak. Olyan mondatok, amelyekben egyszerre van jelen az örömhír és a figyelmeztetés. Pál apostolnak ez a mondata is ilyen. „*Krisztus szabadságra szabadított meg minket...*” Ebben a mondatban ott van az evangélium lényege: Krisztus azért jött, hogy felszabadítson, hogy szabaddá tegyen.

Azonban Pál rögtön hozzáteszi: „...*álljatok meg tehát szilárdan...*” Mintha azt mondaná: Ne felejtsetek el, mit kaptatok! Ne adjátok vissza azt a szabadságot, amelyet Krisztus megszerzett számotokra! Mert az ember különös módon képes arra, hogy még akkor is visszavágyjon a rabságba, amikor már nyitva van előtte az ajtó.

A szabadság különleges ajándék. Mégis sokszor félünk tőle. Könnyebb lehet, ha valaki megmondja, mit tegyünk, mit gondoljunk, hogyan éljünk. Könnyebb lehet egy szabály mögé bújni, mint személyes felelősséget vállalni Isten előtt. Könnyebb azt mondani: „Megtettem, amit előírtak”, mint azt kérdezni: „Uram, mit akarsz velem?”

Pál éppen ettől óvja a galatabeli gyülekezetet. A galaták megismerték Krisztust, elfogadták az evangéliumot. Ám később olyan tanítók jelentek meg közöttük, akik azt hirdették: Krisztus önmagában nem elég. Bizonyos vallási előírások teljesítése, a törvény megtartása, emberi cselekedetek szükségessé ahhoz, hogy valaki valóban Istenhez tartozzon.

Pál számára ez nem apró nézeteltérés. Ez az evangélium kérdése. Mert ha Krisztus kegyelméhez nekünk még saját érdemeinket is hozzá kell tennünk, akkor Krisztus keresztye már nem az egyetlen reménységünk. Akkor újra önmagunkra kerül a figyelem: Eleget tettem-e? Elég jó vagyok-e? Isten biztosan elfogad engem?

Az ember szeretné kiérdemelni azt, amit Isten ajándékba akar adni. Szeretnének megmutatni Istennek, hogy méltók vagyunk a szeretetére. Megpróbáljuk jó cselekedetekkel, szolgálattal, imádsággal „bebiztosítani” magunkat. Pedig az evangélium éppen az ellenkezőjét mondja: nem azért szeret Isten, mert jók vagyunk, hanem azért lehetünk jók, mert ő szeret bennünket.

„*Krisztus szabadságra szabadított meg minket...*” Milyen szabadságról beszél az apostol? Elsősorban a bűnnek és önmagunk megigazításának rabságától való szabadságról. Attól a kényszertől való szabadságról, hogy saját erőnkől kelljen megállnunk Isten előtt. Krisztus keresztye azt hirdeti: amit neked kellett volna megtenned, azt ő megtette. Amit te nem tudtál volna megfizetni, azt ő megfizette. Amit te nem tudtál volna helyrehozni, azt ő magára vette.

Ezért a keresztyén ember élete nem azzal kezdődik, hogy „mit kell még tennem?”, hanem azzal, hogy „mit tett értem Krisztus?” Az egyik élet állandó teljesítménykényszer. A másik hála. Az egyikben az ember folyamatosan bizonyítani akar. A másikban az ember elfogadja, hogy már elfogadták.

A szabadság nem azt jelenti, hogy most már bármit megtehetünk. Nem azt jelenti, hogy nincs többé Isten akarata, nincs erkölcsi felelősség, nincs bűn és nincs engedelmisség. A keresztény szabadság sokkal mélyebb ennél.

Szabad vagyok arra, hogy ne a bűn uralkodjon rajtam. Szabad vagyok arra, hogy nemet mondjak arra, ami tönkretesz. Szabad vagyok arra, hogy megbocsássak annak, aki megbántott. És szabad vagyok arra is, hogy szeretetből szolgáljam Istent és az embertársamat. Mert Krisztus szabadsága nem önzésre, hanem szeretetre vezet.

Pál ezért mondja később: „Mert az egész törvény egy igében teljesedik be, mégpedig ebben: Szeresd felebarátodat, mint önmagadat.” (Gal 5,14) A keresztény ember szabadsága nem önmagam körül forogó élet. Éppen ellenkezőleg: felszabadulás önmagamból.

Amíg rabságban vagyunk, önmagunkkal vagyunk elfoglalva. Krisztus azonban szabaddá tesz bennünket arra, hogy észrevegyük a másik embert. Hogy ne csak azt kérdezzük: „Mit kapok?”, hanem azt is: „Mit adhatok?” Ne csak azt nézzük, hogy ki szeret bennünket, hanem azt is, hogy kit szerethetünk.

Ez a szabadság azonban könnyen elveszíthető. Ezért mondja Pál: „...álljatok meg szilárdan...” Mintha egy olyan emberhez szólna, aki egy úton áll, és mögötte már bezárult egy ajtó. Előtte ott van a szabadság, de valami mégis visszahúzza. Egyszer már megtapasztalta Isten bocsánatát, mégis újra és újra a régi bűnei miatt vádolja önmagát. Tudja, hogy Isten kegyelméből él, mégis állandóan mások elismerését keresi. Tudja, hogy Krisztusban értékes, mégis másokhoz hasonlítja magát. Tudja, hogy Isten kezében van az élete, mégis a félelem irányítja.

Ezért hangzik ma is olyan erősen az apostol szava: „...álljatok meg szilárdan...” Ne engedd, hogy a múltad erősebb legyen Krisztus kegyelménél! Ez azonban nem azt jelenti, hogy mindig erősnek kell lennünk. A keresztény ember szabadsága nem azt jelenti, hogy soha nem fárad el, soha nem fél, soha nem bizonytalanodik el. A hitben járó ember is lehet gyenge. Lehetnek kérdései, lehetnek könnyei, lehet olyan napja, amikor csak annyit tud mondani: „Uram, segíts!”

És éppen itt válik különösen drágává Krisztus kegyelme. Mert a mi szabadságunk nem a saját erőnkől függ. Nem azért vagyunk szabadok, mert mi mindig erősek vagyunk, hanem azért, mert Krisztus erős. Ezért nem önmagunkba kell kapaszkodnunk, hanem öbelé.

A keresztény ember szabadsága végső soron Krisztushoz kötött szabadság. Krisztushoz tartozni nem rabság, hanem az igazi szabadság kezdete. Gondoljunk csak arra, milyen különbség van aközött, amikor valaki egyedül próbálja megteremteni a saját biztonságát, és aközött, amikor tudja: van valaki, akinek a kezében van az élete.

A szabadság nem egy távoli cél, amelyet majd egyszer elérünk, ha elég jó keresztények leszünk. Krisztusban már megkaptuk. A kérdés az, hogy élünk-e vele. A hit ezért nem állandó önvizsgálat. A hit Krisztusra nézés.

Ezért ma ne azt kérdezzük: „Mit kell még tennem Istenért?”, hanem álljunk meg egy pillanatra, és kérdezzük meg: „Mit tett értem Krisztus?” Ha így teszünk, akkor nem kényszerből kezdünk engedelmeskedni, hanem szeretetből. Nem azért szeretünk, hogy kiérdemeljük a kegyelmet, hanem azért, mert mi magunk is kegyelmet kaptunk. Ez az evangéliumi szabadság.

Szabadnak lenni Krisztusban azt jelenti: nem kell többé önmagunkat megváltanunk. A megváltás Krisztus munkája. A kegyelem Isten ajándéka. A hit pedig elfogadja ezt az ajándékot.

Ezért álljunk meg szilárdan! Amikor kísértés ér, álljunk meg. De ne önmagunkban, hanem Krisztusban álljunk meg. Mert ő az a szikla, amely nem mozdul el alattunk. Ő az, aki szabaddá tett, megtart, felel meg.

Hitvallás és éneklés

- **Hitvallás és éneklés...** Ahogyan Hafenschér Károly is aláhúzza, a Credo, vagyis a hit nyilvános megvallása – magamnak, a világnak és Istennek – egész keresztény életünk egyik alapvető magatartásformája. Egyszerre személyes, ugyanakkor a legszélesebb keresztény közösséget jeleníti meg felekezeteket összekötő módon. Teljes istentiszteletünket is át- meg átszövi ez az attitűd (vö. HAFENSCHER 2010, 45., 68. o.). Ugyanakkor konkrét istentiszteleti elemmé is vált, de talán nem is vettük még számba, hogy milyen sokféle formában jelenhet meg.

Ezeket a kérdésköröket feszegetik az EHE Egyházzenei Tanszékének munkatársai által írt tanulmányok. Az első egy izgalmas, tartalmi kérdéseket is felvető praktikus gondolatkört, az énekelt hitvallás ügyét tárgyalja egy 20. századi példára koncentrálna. Ezután az énekeskönyv-megújítás hitvalló tételeinek mélyebb megismerését segítő írást olvashatunk, majd hitünk továbbadása, a tanítás és éneklés kérdésköréhez kapunk értékes támpontokat. Az utolsó tanulmány pedig egy új kompozíció elemzésén keresztül egy kortárs zeneszerző személyes hitvallásába ad betekintést.

Hitvallás és éneklés – énekelt hitvallás

■ FINTA GERGELY (DLA)

Evangelikus Hittudományi Egyetem Egyházzenei Tanszék
tanszékvezető egyetemi docens
E-mail: gergely.finta@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.10.1

- **Írásunkban a Credo-ének műfaja kerül reflektorfénybe.** Röviden utalunk Luther *Wir glauben all' an einen Gott* kezdetű koráljára és annak gazdag irodalmára. Részletesebben tárgyaljuk az 1930-as években született *Wir glauben Gott in höchsten Thron* kezdetű tételt. A Dóka Zoltán által 1978-ban írt magyar változatról (EÉ 252) megállapítható, hogy az nem fordítás, hanem a német minta alapján írt önálló költemény. A krisztológiai szakasszal kapcsolatban a most folyó énekeskönyv-megújító munkára vonatkozó kérdések is terítékre kerülnek. Írásunk az ének gyakoribb használatára is szeretne biztatni.

Kulcsszavak: hitvallás / Credo-ének / Martin Luther / R. A. Schröder / Ch. Lahusen / Dóka Zoltán

Főistentisztelet hitvallás nélkül? Mai evangélikusként azt gondoljuk, ez szinte képtelenség. A 20. század első felében azonban egészen más volt a helyzet: csak a gazdagabb liturgiát ápoló egyházközségekben hangzott el a hitvallás, és ott is csak ünnepi alkalmakon (RAFFAY 1932, 65. o.). Hosszú folyamat ered-

ménye, hogy a Credót ma már vasárnapi liturgiánk szerves részének tekintjük. Ez leginkább az apostoli hitvallás elmondását jelenti. A Niceai hitvallás elhangzása már távolról sem annyira természetes, nem is beszélve a Credo énekléséről, ami sok gyülekezeti tag számára valószínűleg kifejezetten idegenül hat. Pedig a 16–17. századi graduáljaink több példával szolgálnak protestáns körben is gregorián dallammal és magyar szöveggel használt hitvalláséneklésről.¹ Luther *Deutsche Messéje* nyomán pedig a Credo strofikus parafrázisa vált az evangélikus istentiszteletek szerves részévé (vö. LUTHER 1908, 467. o.; HAFENSCHER 2010, 75. o.). Sokféle forma, sokféle lehetőség. Tekintsünk hát ezekre, és merítsünk bátran ezekből.

Írásunk központi témája az előbb említett műfaj, a Credo-parafrázis, avagy a strofikus hitvalló ének. Luther szolgáltatta erre a példát *Wir glauben all' an einen Gott* kezdetű koráljával. Szövege szorosan kapcsolódik a Niceai hitvalláshoz, szerkezete világos: a három hitágazat szerint három versszakba rendezett, dallama gregorián minta alapján született. A tartalom és forma egymást támogató egysége figyelhető meg ezen a tételen. A reformáció korától kezdve mintegy három évszázadon keresztül a német evangélikus istentiszteletek egyik legelterjedtebb Credója volt. Részletes ismertetését több helyen is megtaláljuk (lásd többek között: ECSEDI 2006, 104. kk.; FINTA 2015, 99–104. o.). Bár dallamvezetése a nehezebb Luther-énekek közé sorolja, gyülekezeti használata akár ma is sokkal realisabb, mint azt elsőre gondolnánk. Énekkar segítségével és főként vissza-visszatérő használattal összeszokottabb közösségek számára bátran ajánlott. Kedvcsinálól álljon itt Weöres Sándor fordítása. Énekeskönyvünkbe nem került be, hiszen nehezen illeszkedne a korál gazdagon díszített dallamára. A szöveg azonban olyan értékeket hordoz, hogy kár lenne pusztán levéltári anyagnak meghagyni.

Luther: *Credo*

Mindnyájan egy-Istent hiszünk,
ki alkotott világot,
apánkként hagyta meg nekünk
az istenfiuságot.
Ő mindenkor táplál minket,
híven őriz tetet-lelket,
minden bajtól óv bennünket,
kín ne sujtsa életünket.
Gondoskodik, jót ad nekünk,
mert ő hatalmas Istenünk.

Hiszünk Jézus Krisztusban is,
Fiában és Urunkban,
ki az Atyánál otthonos
fenségben, hatalomban.
Szűz Mária méhében érett,
valóságos emberré lett,

¹ Legkorábbi magyar fordítások forrása a *Peer-kódex* (16. sz. eleje). Vö. *Sermones Compilati* 190–194 és 280–282. Az énekelt forma protestáns forrásban: pl. *Eperjesi graduál* f7, 15. o. Huszár Gál 1574 a prédikáció után említi a Credo éneklését (II. 146. o.) Érdesség, hogy a *Ráday-graduál* végén az Athanasiusi hitvallás szövege áll (18. o.).

áthatala a Szentlélek,
 megmentője ember-létnek.
 Keresztfán értünk lőn halott
 és Istenben föltámadott.

Szentlélek Istenben hiszünk,
 Atyával egy s Fiával,
 gyengéknek oltalom, nekünk,
 ékít ajándokával,
 földön a keresztyénekben
 ő munkál egy-igaz hitben.
 Eltörölve bűneinket,
 föltámasztja testeinket.
 Nyomorúság az életünk,
 és örök éltet ad nekünk.
 (Ford. Weöres Sándor)

Most következzen egy 20. századi példa. 252-es énekünk német eredetű (lásd ECSEDI 2017, 105.; 114. o.; FIN-
 TA 2015, 137. o.). Szövegét Rudolf Alexander Schröder² írta 1937-ben.³ A költő minden bizonnyal eredetileg
 is énekelt hitvallásnak szánta. Világossá teszi ezt alcíme: *Glaubensbekenntniss*. A tartalom az egyetemes
 hitvallásokhoz való ragaszkodást tükrözi. A keletkezési év különös hangsúlyt ad ennek: a harmadik bi-
 rodalom megerősödésének idején a Hitvalló Egyház tanúságtétele is ez az ének (vö. VÖLKER 2003, 73. o.).

A többes szám első személyű alany (Wir glauben...) megfelel a Nicea-konstantinápolyi hitvallás görög
 szövegének. Ebben feltűnő – és valószínűleg nem véletlen – a párhuzam Luther *Wir glauben all'* kezdetű
 énekével (vö. FIN-
 TA 2015, 100. o. 22. jegyz.). Schröder szövegének szerkezete azonban nem követi a hitvallás
 felépítését, legalábbis abban markánsan eltér az ókori mintáktól, hogy két körben idézi a hitvallást. A szöveg
 a himnuszok legalapvetőbb négysoros, nyolcszótagos formaképletét követi. Németül akár jambikus lükte-
 téssel is értelmezhető, a dallam azonban kiegyenlített ritmusával és nagy ugrásaival egészen más karakterű.

Az ének első két versszaka bevezetés, amely tömören foglalja versbe a három isteni személybe ve-
 tett hitet (vö. VÖLKER 2003, 73. o.). A kezdősor az Atya mindenhatóságát emeli ki a *höchsten Thron*
 (legmagasabb trónus) kifejezéssel. Az első versszak további soraiban, a második hitágazatban nem-
 csak Isten Fiaként említi Jézust. Fontosnak tartja kiemelni: minden idő előtt született, mindenható
 és dicsérendő. Ezzel már itt, a bevezetésben a Niceai hitvallás alapvető krisztológiai tételeit idézi fel.
 A második versszak teljes egészében a harmadik isteni személyre vonatkozik. Kezdeté – „Wir glau-
 ben Gott, den Heiligen Geist” – megfogalmazásában hordozza a Szentháromság egységének tanítá-
 sát. A Szentlélek tulajdonságai közül a vigasztalót emeli ki (vö. Jn 14,26; 15,26). A vigasztaló Lélek út-
 baigazít, arra fűj, amerre neki tetszik (vö. Jn 3,8), és erőtlenségünkben segít (vö. Róm 8,26).

A két bevezető versszak után következik az elmélyítés három strófába foglalva. Ennek kezdetén
 két sorban kifejti a vallástételt az Atyáról, aki a sötétségből világosságot teremtett. A harmadik vers-

² R. A. Schröder (1878–1962) német költő, építész és festőművész. A Berlinben megjelenő, a teológia és költészet kérdéseivel fog-
 lalkozó *Eckart* folyóirat egyik meghatározó munkatársa. Munkásságában jelentős helyet foglalnak el vallásos tárgyú költeményei.

³ *Ein Lobgesang. Neue Lieder für Kirche und Haus*. 1937. 2., bőv. kiad. Berlin-Steglitz, 1939.

szak folytatása és a teljes negyedik Krisztus megváltói művéről és a megváltás beteljesedéséről beszél az utolsó ítéletben. Szép megfogalmazással teszi személyessé Krisztus értünk viselt áldozatát: „...litt unser Kreuz, starb unsern Tod.”⁴ A záró, Szentlélekre vonatkozó versszakban a Lélek egyházat, Krisztus egyházát teremtő munkája kap hangsúlyt.⁵ Az utolsó sor – az előző versszak zárásával párhuzamos módon – eszkatológiai távlatot nyit. Az énekhez kapcsolt ámen megerősíti a Credo funkcióját. Ezt a szerzői szándékot messzemenően visszaigazolja a gyakorlat: a német nyelvterület egyik legkedveltebb Credo-énekévé vált, mégpedig nemcsak evangélikus közösségekben. Megjelent a *Gotteslob*-ban és a német metodista énekeskönyvben is.

Magyarul Dóka Zoltán⁶ szövegével vált ismertté (*Jer, dicsérd Istent, nagyvilág*). Az énekeskönyv szerkesztési dokumentumai egyértelművé teszik, hogy Dóka felkérésre írta versét. Trajtler Gábor 1978. július 6-án kelt levelében több szöveget kér a Hévízgyörki lelkésztől (EOL Trajtler 15. doboz, 26.).⁷ Közük szerepel ez a tétel is (EKG 133). A konkrét kérés így szól: „Szép új credo-ének. (...) A szövegi biz. szeretne ebből az énekből egy fordítást, ha lehet, 3 szentháromsági versszakosat, vagy 4 versszakosat. Nem kell tehát pontos fordítás. Csak erőteljes, hitvalló hangvételű és lendületes legyen.” (Uo.) Dóka október 12-én kelt válaszában tételesen válaszol Trajtler listájára. Bátran fogalmaz meg teológiai kritikát is néhány szöveggel kapcsolatban. Különösen a lutheri teológiától való eltávolodást sérelmezi. A Credo-énekkal kapcsolatban a következőt írja: „Hát ebbe beleszerettem. Mármost a dallamba.” (Uo.) A szöveget azonban gyengének véli. Kritizálja, hogy „kétszer végigmegy a Szentháromságon...” (Uo.) Majd így folytatja: „Kérésed szerint nem fordítást csináltam (...), hanem írtam egy szöveget. Sikerült-e? Majd Ti meglátjátok. Szívesen javítgatom, ha kell, bár nekem őszintén szólva így tetszik. De lehet, hogy csak a dallam miatt.” (Uo.)

Dóka szövege tartalmában és szerkezetében is más, mint Schröderé. A magyar verzió is öt versszakos. Középpontjában a három hitágazatnak megfelelő három versszak áll. Ezt foglalja keretbe két adoratív karakterű strófa.⁸ Az első végén a Szentháromságnak tett hitvallásra szólít fel a költő. A dicsérő karaktert liturgikus énekekből jól ismert fogalmak erősítik: „halleluja, áld, magasztal!”⁹ A hitvallás és a magasztalás mindkét keretező versben nevesítve a Szentháromság, illetve Háromság felé szól. Az ének középső versszakai a három hitágazat szerint tagolódnak. Ezzel, valamint azzal, hogy

⁴ „...keresztünket szenvedte és halálunkat halta.”

⁵ „... lässt Christen Christi Kirche sein.”

⁶ Dóka Zoltán (1929–2000) evangélikus lelkész, aki szolgálatának jelentős részét Hévízgyörkön végezte. A Zürichi Egyetem Teológiai Fakultása díszdoktori címét is elnyerte. Teológiai gondolkozásában kiemelt szerepet kapott az Újszövetség. Márk evangéliumáról írásmagyarázati kötetet is közreadott. Az LVSZ budapesti nagygyűlése idején, kihasználva a nemzetközi nyilvánosságot, nyílt levélben kritizálta az akkor hatalmi szóval egeduralkodóvá tett diakóniai teológiát. Számos énekünk szövegét fordította és írta. Ebből a szempontból érdemes kiemelni, hogy Dóka és a szerkesztést vezető Trajtler Gábor egyetemi évfolyamtársak és jó barátok voltak. Vö. ZÁSZKALICZKY 2015.

⁷ Trajtler tételes listát ír kéréseivel. A sort a *Cantate Domino* LVSZ-énekeskönyv 49-es tételével nyitja, egy svéd énekkel, amelyet Káldy Zoltán püspök a svéd érsek közelgő látogatása alkalmából szeretne előadatni a Lutherániával. A *Laudamus*-ból egy további tételt, a Dar es-Salaam-i LVSZ-nagygyűlés anyagából kettőt, a lapp énekeskönyvből egyet, a dunántúliból kettőt, a szarvasiból egyet. Ebben a listában szerepelt énekünk, az EKG 133. Trajtler így zárja levelét: „Remélem, nem ijedtél meg a listától. De nagyon megnőtt a bizalmunk irányodban.” Itt érdemes megjegyeznünk, hogy Dóka és Trajtler levelezése mindkét irányú kölcsönös bizalomról, a kritikával szembeni nyitottságról és mély barátságról tanúskodik.

⁸ Az, hogy egy importált ének magyar változatában keretező versszak jelenik meg, nem egyedi jelenség. A korábbi énekanyagban hasonló történt a *Vom Himmel hoch* énekkel, amely a magyar hagyományban „Az Istennek szent angyala...” kezdetű bevezetéssel egészült ki (lásd RÉ 406).

⁹ Vö. a Hallelujával és a Gloria Laudamus kezdetű szakaszával.

ezek a versszakok a „hiszünk” igével kezdődnek, énekünk feltűnő párhuzamba kerül Luther *Wir glauben all* énekével. Azonban a négysoros, nyolcszótagos forma a reformátorénál sokkal tömörebb megfogalmazást tesz szükségessé. Az Atyát teremtként és életet adóként említi (vö. 1Tim 6,13–14). Jézus Úr és Megváltó (vö. Fil 2,10–11), aki értünk „...szegény lett, / És kínos halált szenvedett” (vö. Fil 2,7–8). A Szentlélekről megtudjuk, hogy jót munkál, szenvedésben vigasztal és Jézus útján marasztal (vö. Jn 14,26). Dóka többi énekéhez hasonlóan itt is megfigyelhetjük az erős biblikus kötöttséget.

A magyar változatot a némettel összevetve megállapítható, hogy Dóka szövegének a felépítése – a két keretező és három hitvalló versszakkal – világosabb, átláthatóbb. Azonban az, hogy a szorosabb értelemben vett hitvallás-parafraíz itt mindössze három rövid strófában jelenik meg, óhatatlanul tartalmi deficitet eredményez. Ez különösen a krisztológiai szakaszban válik feltűnővé. A „minden idők előtt az Atyától született Fiú” tézisének hiányát – ami Schröder szövegének rögtön az elején helyet kapott – talán kevésbé érezzük hangsúlyosnak, hiszen ez az Apostoli hitvallásban sem szerepel explicit módon. Sokkal feltűnőbb, hogy a Jézusról szóló versszak így fejeződik be: „kínos halált szenvedett”. Nincs szó tehát Jézus feltámadásáról, mennybemeneteléről és dicsőséges visszajöveteléről. Logikus feltételeznünk, hogy létezhetett egy versszak ezzel a tartalommal, de az kimaradt az énekeskönyvből, talán szerzői vagy bizottsági döntések miatt. Az énekeskönyv-szerkesztés levéltári dokumentációjában azonban semmi erre utaló jelet nem sikerült találni. Az énekről folytatott levelezésben sincs erre vonatkozó adat, és az éneklapokra sincs felvezetve a bizottságokban vagy az egyházmegyei véleményezési időszakban megjelenő kritika, korrekciós igény. Így arra következtethetünk, hogy ez az ének az általunk ismert formában született, a szerző korábban idézett levele szerint maga Dóka Zoltán így találta jónak. A szerkesztés folyamatában az összes fórumon gyakorlatilag problémamentesen ment át.

A mai énekeskönyv-megújítás folyamatában azonban érdemes újra feltennünk a kérdést: egy hitvalló énekben nem fontos-e, hogy artikulált hangsúlyt kapjon a krisztológia nagypénteket követő része? A válasz többféle lehet. Elképzelhető, hogy megfelelőnek tartjuk ma is az éneket eredeti formájában, arra hivatkozva, hogy a kereszt teológiájának értelmezése szerint Krisztus megváltói műve a kereszttáldozatával beteljesedett, és a Megváltó halálával vett győzelmet a halál felett. Ilyen válasz esetén az éneket változatlan formában használhatjuk tovább. De az is elképzelhető, hogy veszteségnek érezzük az Apostolicumba fogalt és a magyar énekszövegből hiányzó passzusokat a feltámadásról, mennybemenetelről és visszatérésről. Ebben az esetben felmerül egy kiegészítő versszak megírásának igénye, amely akár zárójelbe téve jelenhetne meg, érzékeltetve, hogy utólagos betoldásként került az énekbe.

Essék szó a dallamról is. Ellentétben a szöveggel a dallamvezetés semmiféle rokonságot nem mutat a himnuszokkal. A nagy ambitus, a sok nagy ugrás, a díszítetlenség, a mindvégig azonos értékekben mozgó, feszes ritmus mind szembenáll a korai himnuszdallamok stílusjegyeivel, de a klasszikus korálktól is eltér. A felsorolt sajátságok egyúttal énekünk egyedi jellemzőit is mutatják. Ezek közül talán legfeltűnőbb, hogy az egész dallam folyamatos félértékekben mozog, mindössze a záró ámenben találunk más ritmusértéket. Ahogyan VÖLKER is rámutat (2003, 76. o.), a kezdő G hang a c-moll dallam tengelyét adja, egyúttal zenei eszközzel erősíti a többször visszatérő *glauben* szót, annak kezdőbetűjével. A dallam első részének egyensúlyát a nagy ugrások és kis lépések egymást kiegészítő jellege adja. A második szakasznak a szekvencia ad markáns karaktert. A dallamvezetés többször segíti a német szöveg zenei megjelenítését. Az első sorban így nyer kiemelést a *Gott* és a *höchsten* szó. Ugyancsak a szöveg tartalmát erősíti a *niederfuhr und auferstand* (alászállt és feltámadt) szavakhoz kapcsolódó le-, majd fölfelé mozduló dallam. A sorszerkezetre tekintve, a kezdősor megismétlése egyfelől hasonlóságot jelent a korálok Stollen, Stollen, Abgesang szerkezetével. Másfelől ez a dupla elhangzás itt egé-

szen más értelmet nyer, hiszen egyetlen tömör sor megkettőzéséről van szó. A zenei ismétlés azonban támogatja a szöveg tartalmát: az első versszakban például az Atyához és a Fiúhoz kapcsolódó továbbfűzött gondolatot (vö. uo.). Szerencsés egybeesés a magyar verzió középső három versszakában, hogy az első sorban a három isteni személybe vetett hit tömör kijelentése szólal meg, az ismétlésben pedig ez egy-egy fontos tulajdonsággal bővül. A dallam megkettőzése tehát az elmélyítést szolgálja.

Lahusen dallamának magyar változatával kapcsolatban fontos megtennünk azt a kiegészítést, hogy Dóka Zoltán verse mellett egy másik, ugyancsak erős szöveggel is szerepel énekeskönyvünkben. E helyen nem tudunk részletesen kitérni a 330-as szám alatt található, Scholz László által írt énekre. Legfeltűnőbb jellemzőjét azonban fontos kiemelni: mind a négy strófa elején az „Az Isten szent...” dicsőítő mondat áll. Az első három versszak ehhez egy-egy jellemzőt kapcsol: felséges, irgalmas, változatlan. Az utolsó versszakban a lelkész-költő a nap vakító erejének képéhez kapcsolja Isten felségét, amit csak a hit lát. A szent szónak ilyen hangsúlyos szerepeltetése, ha lazán is, a liturgikus Sanctushoz kapcsolja a szöveget.

A magyarországi elterjedtségre térve megállapíthatjuk, hogy nem számolhatunk be olyan intenzív használatról, mint a német esetében. Úgy tűnik, míg a reformáció hazájában nem csak evangélikus körben maradt eleven,¹⁰ illetve éledt újra a Credo-ének műfaja, itthon nem igazán tudott meggyökeresedni. Ugyanakkor a szöveg – mindkét szöveg – ereje miatt megjelenik az énekválasztás szempontjából bátrabb gyülekezetek repertoárjában. Ezt segíti a szokatlan nagy ugrásai ellenére is gördülékeny, természetes hangsúlyrendű, jól énekelhető dallam.

Éljünk vele bátran!

Creed and Singing: The Credo Hymn

► This article focuses on the genre of the Credo hymn. We briefly refer to Martin Luther's choral "Wir glauben all' an einen Gott" and the extensive body of literature associated with it. More detailed attention is given to "Wir glauben Gott in höchsten Thron," composed in the 1930s. We argue that the Hungarian version written by Zoltán Dóka in 1978 (EÉ 252) should not be regarded as a translation, but rather as an independent poetic work based on the German model. In connection with the Christological section of the hymn, the article also addresses questions arising from the ongoing revision of the hymnal. Finally, it seeks to encourage more frequent use of the hymn in worship.

Keywords: creed / Credo hymn / Martin Luther / R. A. Schröder / Ch. Lahusen / Zoltán Dóka

Hivatkozott művek

Rövidítések

EÉ = *Evangélikus énekeskönyv*. 1. kiad. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1982.

EG = *Evangelisches Gesangbuch*. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 1994.

¹⁰ A német metodista evangélikus énekeskönyv a szerző harmonizálásával adja közre.

- EKG = *Evangelisches Kirchengesangbuch*. Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1951.
- GL = *Gotteslob. Katholisches Gebet- und Gesangbuch*. C. H. Beck, Nördlingen, 2013.
- Eperjesi graduál* = *Graduale Ecclesiae Hungaricae Eperiensis (1635)*. Szerk., bev. Ferenczi Ilona. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1988. (Musicalia Danubiana 9.)
- Huszár Gál 1560 = HUSZÁR GÁL: *A keresztyéni gyülekezetben való isteni dicséreték (1560)*. 1–3. köt. Szerk. Varjas Béla – Borsa Gedeon. MTA Irodalomtörténeti Intézet, Budapest, 1983. (Bibliotheca Hungarica Antiqua 12.)
- Ráday-graduál* = *Graduale Ráday saeculi XVII*. Szerk., bev. Ferenczi Ilona. MTA Zenetudományi Intézet, Budapest, 1997. (Musicalia Danubiana 16.)

Levéltári források

- EOL Trajtler = Evangélikus Országos Levéltár, Trajtler Gábor orgonaművész, kántor, lelkész hagyatéka.
13. doboz, 20/1. Énekeskönyv 1981. 40–253. ének.
 14. doboz, 23. Énekeskönyv 1981. Határozatok.
 15. doboz, 24. Énekeskönyv 1981. Jegyzőkönyvek.
 26. Levelezés 1977–1982.
 27. Énekeskönyv-szerkesztés iratai (bírálatok bevezetése).
 16. doboz, 27/1. „F” új dallamok.
 19. doboz, 33. LMK-ből beérkezett bírálatok, egyéni kritikák, a Pest Megyei LMK bírálata.
 20. doboz, 35. Egyházmegyei és egyéni bírálatok bevezetése.

Szakirodalom

- ECSEDI Zsuzsanna 2006. *Luther-énekek a magyar evangélikus énekeskönyvekben*. DLA-disszertáció. Budapest.
- ECSEDI Zsuzsanna (szerk.) 2017. *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.
- FINTA Gergely 2015. Luther katekizmusénekei és feldolgozásai J. S. Bach Klavierübungjában I. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és oktatás. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Luther Kiadó, Budapest. 93–122. o.
- FINTA Gergely 2016. Ha Krisztus lelke egyesít, bontsuk ki bátran színeit. In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és nemzetek. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Luther Kiadó, Budapest. 132–142. o.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztyén istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.
- LUTHER Márton 1908. A német mise és az istentisztelet rendje. In: Masznyik Endre (szerk.): *Luther Márton művei*. 4. köt. Wigand, Budapest. 439–488. o.
- RAFFAY Sándor 1932. *Ágenda. Az evangélikus lelkési teendők vezérkönyve*. Scholtz Testvérek kiadása, Budapest.
- Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalom történetéhez. Középkor (1000–1530)*. Szerk. Tarnai Andor – Madas Edit. Tankönyvkiadó, Budapest, 1991. Web: <https://sermones.elte.hu/szovegkiadasok/magyarul/madasszgy/>. (Megtekintés: 2026. szeptember 6.)
- VÖLKER, Alexander 2003. Wir glauben Gott in höchsten Thron. In: Gerhard Hahn – Jürgen Henkys (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch*. 6/7. füzet. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 61–77. o.
- ZÁSZKALICZKY Pál 2015. Az igazságért küzdő tudós teológus. *Híd. Evangélikus Missziói Magazin*, 10. évf. 1. sz. 40–41. o.

Hiszem, hogy az istenlényeg Atya, Fiú és Szentlélek¹

Hitvalló énekek az evangélikus énekgyűjteményekben

■ PAP KINGA MARJATTA

Evangélikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz
E-mail: kuninga@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.10.2

► A hitvallás és éneklés tematikus évében megjelenő tanulmány érinti a hitvalló ének különféle értelmezési kereteit: tartalmi szempontból figyelembe véve az egyetemes hitvallás, a felekezeti hitvallás, valamint a közösségi, illetve személyes tanúságtétel hármasságát. A tág értelmezési keretek sorában említem az ökumené mint felekezeti identitás kérdését, illetve Christoffersen vitairatát, amelyben az egyetemes hitvallások és a hitvallási iratok mellett egyfajta „harmadrendű” hitvallási dokumentumként sorolja be az énekeskönyvet.

A tételszintű elemzés a korábbi magyarországi evangélikus gyűjtemények és a *Harmadik próbafüzet* Hitvallás fejezetének énekei mellett a kortárs európai énekeskönyv-megújítások anyagából (Észtország, Svédország) válogat. A szempontok sorában vizsgálom a hitvallás egyéni, illetve közösségi jellegét, a hitágazatok versszakarányait, illetve a különböző pontosságú parafrázisoknak és szabad költeményeknek a hitvallás tartalmához hozzátett, egyéni hangsúlyait.

Kulcsszavak: hitvallás / felekezet / tanúságtétel / próbafüzet / Szentháromság

Az *Evangélikus énekeskönyv* első verses éneke, a *Jer, dicsérjük Istent* (EÉ 40) 1630-ban íródott az *Ágostai hitvallás* százéves évfordulója alkalmából.² A hitvallás kifejezés – és vele együtt a hitvalló ének – magyar nyelvű megközelítésben³ legalább háromféle értelmezésre ad lehetőséget:

- egyetemes hitvallás,
- felekezeti hitvallás, hitvallási irat,
- közösségi, illetve személyes tanúságtétel.

Mi módon lehet tehát az ének hitvallás? Minden keresztény tartalmú ének hitvallás? Vagy csak a hitvallás-parafrázisok? És mi a helyzet a hitbizonytalanság énekeivel?⁴

A hitvalló énekek tág értelmezése

Mint az *Ágostai hitvallás* ötszázadik évfordulóját előkészítő nemzetközi bizottság jelentése megállapítja, a hitvallás egyszerre jelent aktív cselekvést, az evangéliumhoz hűséggel ragaszkodó bátorsá-

¹ TRANOVSKY 1935, 271. o. 410-es tétel.

² ECSEDI 2017, 479. o. Az ének részletes adatolását lásd az énekeskönyv-megújítás adatbázisában: <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doi5f4/s/2eb615/r/igp8PaowSk2KmXcb.QTgaA>.

³ Több idegen nyelven a bűnvallással azonos alakú, lásd angol *confession*, német (*Sünden*)*bekenntnis*.

⁴ PR2 054. <https://probafuzet.lutheran.hu/enek?index=054>. Elemzését lásd PAP 2025a.

got, közösségi álláspontot és a hitvalló közösségekkel összefűző folyamatosság megélését.⁵ Szintén a közös hitvallási alapokból következik az elhatárolódás az evangéliummal össze nem egyeztethető tartalmaktól.⁶ Kortárs megközelítésben a félrevezető teológiai (köztük a dicsőség teológiája, a vallás instrumentalizálása és a meritokrácia) korrekciója az evangélikus közösségek feladata anélkül, hogy elítélnénk az eltérő teológiai pozíciót képviselő egyéneket és közösségeket. A szöveges gyülekezeti ének hitvallásossága ilyen tág értelmezésben is megvalósulhat.

CHRISTOFFERSEN (2026) amellet érvel, hogy a népegyház által hitelesített énekeskönyv az egyetemes hitvallások és a reformáció korabeli hitvallási iratok mellett, „harmadrendű” hitvallásos dokumentumként különleges pozíciót tölt be.⁷ Dogmatikai érvelését a dán legfelsőbb bíróság hitelvekkel kapcsolatos vitás kérdésekben hozott döntéseivel támasztja alá.

A teológiai minőségelvárás hitvallásos szűrőjén átengedett énekek⁸ gyűjteménye mindenképpen a biblikus kereszténység alapjain álló, kortárs lutheránus hitvallás kifejeződéseként értelmezhető (CHRISTOFFERSEN 2026, 14. o.). Christoffersen értelmezésében az énekeskönyv a gyülekezet hitét kifejező szövegek gyűjteményeként egyfelől *liturgikus hitvallás*. Másrészt a teológiatörténet tanításait hordozó gyűjtemény értelmezhető *kateketikai hitvallásként*. Harmadrészt a keresztény hitet az adott kontextusban megszólaltató értelmezések *reflektív hitvallássá* formálják az énekeskönyvet (uo. 6. o.).

A szerző ugyanakkor a lényeges eltérésekre is világosan rámutat. Egy új énekeskönyv születésének motivációja ritkán *status confessionis*, sokkal inkább *confessio accidens*: szükségessége nem konkrét tanításbeli elhatárolódásból, hanem indirekt módon, a liturgikus megújulásból fakad. Nyelvi szempontból a Szentírással összeegyeztethető keresztény tanítást röviden összefoglaló hitvallási iratokkal (*verbum abbreviatum*) szemben az énekeskönyv a maga tágabb nyelvi repertoárjával a *verbum amplius* territórium, a kortárs teológiai gondolkodás tágasságát képviseli. Időhöz kötött jellege és az a tény, hogy az énekeskönyv nem alkalmas teológiai pozíciók evangélikusságának megítélésére, világosan mutatja a „másodrendű” hitvallási iratokhoz képest alávett minőségét (uo. 15–16. o.).

BÉRES Tamás (2025, 23. o.) szintén könyvszemlélettel közelít az énekeskönyv hitvallásos jellegéhez: úgy véli, az egyház tanítása nem egy-egy éneken belül, hanem az énekeskönyv tartalmi összességében érhető tetten.⁹

Énekeskönyvi énekeinknek csak egy része hivatott a dogmatikai mondanivaló közvetlen kifejezésére, de nincs olyan ének, amelyet ne köthetnénk össze mögöttes dogmatikai mondanivalóval. Ha igaz, hogy kétszer imádkozik, aki énekel, és az imádságainkat a hitbeli anyanyelvünket szabályozó grammatika, vagyis a dogmatika szabályai szerint formáljuk meg, akkor egy énekkel legalább négyszeresen fejeztük ki az egyház tanítását. Ez a négyszeres szorzó megenged némi redundanciát és kísértelvezést is, vagyis nem feltétlenül kell számonkérni minden egyes, használatban levő énekünkön az egzakt dogmatikai szabályokat. Ahogy a hétköznapi életben is viszonylag lazán bánunk a beszéd-

⁵ Az LVSZ 2026. júniusi tanácsülésének 12. melléklete: *Confessing the Hope of the Gospel. Report of the Steering Committee for Augsburg Confession 500 to the LWF Council* (Valljuk az evangélium reménységét. Az Ágostai hitvallás 500 előkészítő munkacsoport jelése az LVSZ tanácsa számára) – nyilvánosan nem publikált munkaanyag. 3. o.

⁶ Uo. 6–7. o.

⁷ A dán szerző a koppenhágai egyetem docense a gyakorlati teológia és dogmatika területén, 2019-ben elnyerte a heidelbergi egyetem ígéretes teológiai munkáért járó Manfred Lautenschläger-díját.

⁸ A hitvallásos tartalom vizsgálatának lépései a dán népegyházban: énekeskönyv-bizottsági munka, püspöki jóváhagyás, az egyház népe – az egyetemes papság – megerősítő szava, királynői jóváhagyás.

⁹ Lásd a *Scriptura sui ipsius interpres* elvét. WA 7: 97,20–26. Idézi és magyarázza: MOSTERT 1996, 9–16. o.; CSERHÁTI 2017, 39–40. o.

del tartalmi mondanivalónk kifejezésekor, és az elkerülhetetlen félreértések ellenére mégis sikeres tud lenni egy beszélgetés, úgy énekeinknek is megengedhetjük, hogy ne mindig egyforma intenzitással fejezzék ki teológiai felismeréseink leglényegesebb összefüggéseit.

A hitvalló énekek szűk értelmezése

A tág értelmezéssel szemben lássuk most a szűk értelmezést: megszólalhat-e strófikus gyülekezeti ének a hitvallás liturgikus funkciójában? A gregorián formákat már Luther kiváltotta verses énekkel, és jelenlegi énekeskönyvünk is tartalmaz hitvallás-parafrazist,¹⁰ de a három hitágazat eltérő hossza és a közülük kiemelkedő krisztológiai súlypont miatt a hitvallás tartalma nehezen rendezhető azonos hosszúságú elemekből építkező, strófikus struktúrába.

Az EÉ hitvallásos fejezetét (hivatalos címén: A Szentháromság dicsérete, 247–253. énekszám alatt) bárki fellapozhatja. Az elődkiadványok közül az 1911-es – ún. dunántúli – *Keresztyén énekeskönyv* (KÉ23) liturgikus rendekkel bővített kiadása (MEE36, 4) rögzíti azt a hazai gyakorlatot, amikor a gyülekezet az Apostoli hitvallás elmondása után énekverssel „kettőzi le” a hitvallás tartalmát.¹¹ Az *Uram Jézus, fordulj hozzánk* dallamára énekelt szöveg:

Atya, Fiú és Szentlélek,
Téged áldjon minden lélek,
Téged, dicső Szentháromság,
Dicsérjen az egész világ. (KÉ23 291,4)

Ez a gyakorlat a kajárpécsi evangélikus gyülekezetben ma is élő, a következő dallampárosítással:¹²

¹⁰ EÉ 247. tétel, PR3 0854. tétel. Elemzését lásd: <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doi5f4/s/2eb615/r/a.XlRQtqiSMqGcfJubucIIA>.

¹¹ A Raffay-agenda (1932, 107., 124–125.) a hitvalló énekvers helyén még elsősorban az *Isten felséges adománya, vallás, te vagy legjobb hívem* tételt ajánlja (KÉ23 357,1), mely azonban általános hálaadó tartalmú, híján van a Szentháromságnak.

¹² Ludváné Eckstein Judit felpécsi kántor közlése nyomán. (2026. augusztus 25.)

A hitvalló énekek különféle megközelítéseire a Transcius-énekeskönyv magyar nyelvű változata is gazdag példasort kínál (TRANOVSKY 1935). Az 1157 számozott tételből álló énektár tizenkilenc közvetlen hitvallási kapcsolódású éneket tartalmaz. A *Kyriék. Et in terrák. Credók* fejezetben kilenc, „a közönséges keresztyén hitvallásra” ajánlott ének szerepel 302–310. sorszámmal. Ezek közül egy Luther-, kettő Transcius-szöveg, a többi szerző nélküli közlés. Az énekek felirata tájékoztat a gyakorlati használat módoszatairól, pl. „ősrégi” (303), „a legszokottabb” (305), illetve „a szent angyalok emlékére” (307), „a boldogságos Szűz Mária emlékére” (308), illetve „az apostolok ünnepeire” (310).

További hét parafrázis a különböző fejezetekbe beosztva szerepel, így kimondható, hogy az énekeskönyv mindhárom fő fejezetében és minden fontosabb egyházi ünnepre vonatkozó fejezetben találunk az adott időszakban használható hitvalláséneket. Ez a megközelítés a dogmatikai, illetve az énekeskönyv-szerkesztői, koncepcionális szempontok helyett a gyülekezetszerűséget állítja előtérbe.

Tételcím	Szövegszerző	Beszédmód	Hitágazatok szerinti versszakarányok	Fejezet
8 Hiszünk egyetlen Istenben (Et in terra. Credo vagy hitvallás felirattal)	Tranovszky György	Többes szám	1:3:4	Adventi énekek Isten fiának testté válásáról
40 Hiszünk teljes szívből ¹³ (Credo vagy hitvallás felirattal)	Tranovszky György	Többes szám	1:4:3	Karácsonyi énekek Krisztus Urunk örömdetes születéséről
126 Hiszünk mind egy Istenben (Et in terra. Credo vagy hitvallás felirattal)	Szerző nélkül	Többes szám	0,75:7,25:2	Böjti énekek a mi Urunk Jézus Krisztusnak szenvedéséről és haláláról
200 Hiszünk a Mindenhatóban (Credo vagy hitvallás felirattal)	Szerző nélkül	Többes szám	1:6:3	Húsvéti énekek
244 Szívből hiszünk az egy Istenben (Credo vagy hitvallás felirattal)	Tranovszky György	Többes szám	1:8:5	Énekek Krisztus Urunknak mennybemeneteléről
259 Hiszünk mi egy Istenben mindnyájan (Credo vagy hitvallás felirattal)	Tranovszky György	Többes szám	1:3:3	Énekek a Szentlélekről
398 Ismerjük meg, hittestvérek (A szent Káté foglalatja felirattal)	Tranovszky György	Többes szám	A 6–11. vers a hitvallás foglalatja, azon belül: 0,75:3,25:2	Az Isten Igéjéről és annak lényegéről a káteban

A címben idézett 410-es tétel „A keresztyén hitnek minden cikkét egyesítő és az üdvösség egész rendjét magában foglaló aranyláncocsa” feliratot viseli, ez tehát nem csupán a hitvallás rövid összefoglalása, de az üdvtörténet ívét is felrajzolja, és egyes szám első személyű beszédmódjával a személyes hitvallás kontextusába helyezi. Johannes Blasius versének eredeti szövegkezdeté a kötet megjelölése szerint *Ich glaub an einen Gott allein*.

Az Apostoli hitvallás parafrázisai mellett a szentháromsági fejezetben megtalálható az Athanaszioszi hitvallás megverselt változata is, mely „énekelhető bármely zsoltárdallamra” (286 *Aki üdvözülni akar*). A negyven versszakot doxológiával kiegészítő tanító ének formája sajátos, hi-

¹³ PR3 085. tétel, lásd alább.

szen a négy- és háromsoros versek váltakozásával induló szövegben olykor sorpárokkal is találkozunk. Nem kizárt, hogy a forma az egy-egy versszak által megragadott teológiai probléma komplexitását követi.

A Vietórisz-énekeskönyv kátéénekeinek sorában 408. sorszám alatt található az *Ágostai hitvallás* énekelt összefoglalása. A cikkelyek számára utalva huszonnyolc számozott vers mellett egy bevezető és három lezáró versszakból álló ének Cornelius Becker szövegére készült (*Herr Gott, erhalt uns für und für*), és a fenti, athanaszioszi példával ellentétben tökéletesen énekelhető az EÉ 255 megadott dallamára.

Az első, bevezető versszakot idézem: „Legyen a mi boldogságunk / Ágostai hitvallásunk, / Mit őseink, az áldottak, / Bátran hittek és vallottak”. A CA VII. énekelt formája: „Hisszük, hogy a szent-egyházban / Van meg teljes valójában / Az Igének tisztasága / S a szentségek kiadása.” A doxológiát megelőző summa: „Hitvallásunk más kérdését / S tüzetesebb kifejtését / Ne emberi találmányban / Lásd, hanem a Bibliában.”

A Magyarországi Evangélikus Egyház törvénybe foglalt hitvallási alapja¹⁴ az ökumenikus hitvallások, az *Ágostai hitvallás* és *Védőirata*, a *Kis és Nagy káté*, valamint a *Konkordiakönyv* minden irata mellett külön kiemeli az „egyedül Krisztus” és a kapcsolódó három *sola* megvallását. A jelen tanulmányban a *solákat* feldolgozó énekek nem kerülnek középpontba, noha az énekeskönyv-megújítás anyagában ilyen tétel is található.¹⁵

De vajon működik-e az énekelt hitvallás a kortárs gyakorlatban? Figyelemre méltó, hogy az *Evangélikus énekeskönyvet* követően megjelent hazai gyűjteményekben¹⁶ nem található sem régebbi, sem új keletű hitvallásének. Létrejöhet-e valódi kortárs hitvallás, vagy az már szükségképpen egyéni és nem közösségi jellegű (tehát hagyományos himnológiai fogalmakkal élve *Ich-Lied*, nem pedig *Wir-Lied*)?

Az ökumené mint felekezeti identitás

Az evangélikusság világszaládjának több mint 90 százalékát magában foglaló Lutheránus Világszövetség dogmatikai alapvetésében¹⁷ így fogalmaz: „A Lutheránus Világszövetség vallja, hogy tanításának, életének és szolgálatának egyetlen forrása és alapja az ó- és újszövetségi Szentírás. A három ökumenikus hitvallást, valamint az evangélikus egyház hitvallási iratait, különösen az *Ágostai hitvallás* változatlan formáját és Luther Márton *Kis káté*ját Isten igéje tiszta kinyilatkoztatásának tekinti.” Mint Cantell¹⁸ kiemeli, a Lutheránus Világszövetség tehát egyértelműen hitvalló közösség, „azaz maga is hitvalló, nem úgy, mint az Egyházak Világtanácsa, amelynek a tagegyházai hitvallóak”.

¹⁴ Zsinati hitvallás és tanúságtétel. <https://zsinat.evangelikusoldalak.hu/wp-content/uploads/sites/9/2025/06/Zsinati-hitvallas-es-tanuasagtétel.pdf>. (2026. augusztus 3.)

¹⁵ PR2 064. tétel *Csak egyedül a Szentírás*.

¹⁶ Ide sorolom az evangélikus egyház liturgiájában hivatalosan használható *Gyülekezeti liturgikus könyv* (GYLK 2007) mellett a rétegiadványokat: *EKE-énekeskönyv* (2015), *Zarándokének* (2010).

¹⁷ *Constitution*, 1. o. A szerző fordítása.

¹⁸ 1973, 78. o. Utalás az LVSZ alapidokumentumának II. szakaszára: „A Lutheránus Világszövetség vallja, hogy tanításának, életének és szolgálatának egyetlen forrása és alapja az ó- és újszövetségi Szentírás.” Ezután következnek az egyetemes hitvallásokra, az *Ágostai hitvallásra* és a *Kis káté*ra vonatkozó kitételek. <https://lutheranworld.org/sites/default/files/2024-11/LWF%20Constitution%20EN.pdf>. 1. o. 2026. június 21. A szerző fordítása, kiemelés tőlem.

Az evangélikus világközösség ugyanakkor alapítása óta ökumenikus keretben határozza meg magát, ami himnológiai következményekkel is jár. A világszövetség 1947-es alakuló nagygyűlési énekfüzetének élén egy anglikán (*Holy, holy, holy*),¹⁹ egy református (*Lobe den Herren*; EÉ 57) és egy katolikus (*Grosser Gott*; EÉ 42) tételt követi Decius Gloria-éneke (*Allein Gott*; EÉ 43), majd ismét egy református hangsúlyú ének (*Gott ist gegenwärtig*; EÉ 280) következik. Ezt követően a kötet a német korálanyagot meghaladó mértékben tartalmaz 18–19. századi angolszász énekeket. Ez a Magyarországon elsősorban a református, illetve baptista egyház gyakorlatából ismert énekcsoporthoz nagy járású dallamaival, ritmikus énekeivel igen alkalmas nagy létszámú közösség lendületes közös énekeltetésére, ugyanakkor a szerzők felekezeti „hovatartozásából” adódóan anglikán, illetve metodista hangsúlyokat hordoz. A későbbi kötetek sorában az angolszász zenei anyag egyértelműen visszaszorul, nem válik az evangélikus törzsanyag részévé, ugyanakkor a világ evangéli-kussága körében a mai napig jóval hangsúlyosabb az *apostolica successión* alapuló és a porvoói közösség²⁰ keretében megélt szószék- és úrvacsorai közösség, mint a hazai egyház ökumenikus kapcsolatrendszerében.

A nagygyűlési énekgyűjtemények 2023-ig vezető teljes sorozatát vizsgálva azt találjuk, hogy 1970-től a földrajzi szempontból döntően európai (illetve Észak-Amerikát is beleértve 1984-ig az északi kontinensre koncentráló) törzsanyag helyett mindinkább a déli félteke zenei világa kerül előtérbe. Ezzel párhuzamosan teológiai-tartalmi szempontból a lutheránus kulcstartalmakról az ökumenikus, illetve vallásközi nyitottságra tevődik át a hangsúly. A repertoárkezelésben az Egyházak Világtanácsa 1983-as vancouveri nagygyűlése óta a két világszervezet zenei munkája közt kimutatható párhuzamok erősítik ezt az irányt. A Taizé-, az Iona- és a Grandchamp ökumenikus mozgalom növekvő mértékben alkalmazott tételei a verses énekek tartalom-központúsága helyett a repetitív tételek részvételkedzőpont-tal megközelítését állítják előtérbe.

A következőkben kortárs nemzetközi példákkal, illetve a jelenleg zajló énekeskönyv-megújítások néhány tételével szemléltetem a hitvalló ének különböző megközelítéseit.

A Harmadik próbafüzet hitvalló énekei

A hazai énekeskönyv-megújítás *Harmadik próbafüzetének* (PR3) a 2026-os tematikus évhez kapcsolódó, Hitvallás című fejezetében reformáció korabeli német anyag, a szlovák hagyományra visszatekintő tétel, kortárs, illetve 20. századi finn, német és svéd tételek sorakoznak egymás mellett. Luther éneke 1524-es keltezésű, a Tranoscius-tétel 1635–36-ra datálható. Lasse Heikkilä 1998-ban, Gabriele Weissbach 2006-ban, Per Harling 2016 előtt alkotta hitvalló énekét. Figyelemre méltó, hogy a három utóbbi esetben azonos a szöveg- és dallamszerző személye – ez a korábbi évszázadok hitvallásénekeihez képest elmozdulást jelez.

Mivel a kérdéses tételek kipróbálása csak ebben a munkaévben veszi kezdetét a Magyarországi Evangélikus Egyház próbagyülekezeteiben, a tételekkel kapcsolatban értékelő megállapítások helyett néhány alapvető adatot adok közre. A tételeket keletkezésük időrendjében mutatjuk be.

¹⁹ Új református énekeskönyv 667. tétel: *Szent vagy, szent vagy, szent vagy*.

²⁰ The Porvoo Communion. <https://porvoocommunion.org/>.

Tételszám	Tételcím	Beszédmód	Hitágazatok szerinti versszakarányok	Hozzáadott elem a hitvallás tartalmához képest	Hiányzó elemek
EÉ 247, 085	Mi valljuk, hiszünk Istenben (Wir glauben all' an einen Gott)	Többes szám	1:1:1	Krisztus: „Ki öröktől Atyjánál van / És egy vele méltóságban”. Szentlélek: gyengék vigasztalója (Dt-ban még megvolt, ma „hű Segítőnk”)	Krisztus szenvedése, alászállás a poklokra, mennybemenetel és a második eljövétel ígérete; egyház
084	Hiszünk teljes szívből (Věřme srdečně v jediného Boha)	Többes szám	1:3:2	Jóságos Isten; mindez Krisztusért adatik meg	Pokolra szállás
086	Isten szól és szavai-val éltet (Pohjalainen uskontunnustus, kezdősor: Sana suusta Jumalan saa)	Egyes szám	1:3,5:1,5 (nem csak Szentlélek, Szentháromság) + 1 személyes záró versszak	A Lélek az Atya és Fiú lelke, hármuk egysége hangsúlyos	Fogantatás, születés
088	Isten, Teremtőnk, Úr minde-nen (Du, Gott, bist Herr, der Schöpfer der Welt)	Többes szám	1:1:1	Az örömteli hit válasz Isten ígéretére	Nem részletes parafrázis
087	Mi valljuk, Ő alkotott (Vi tror på Skaparen, Gud)	Többes szám	1:1:1	Hozzánk hasonló (az eredetiben: közel jött) Krisztus	Nem részletes parafrázis

A nem minden részletre kiterjedő, egyéni hangsúlyú parafrázisok közül a Weissbach-tétel²¹ az erős és örömteli hitbizodalom attitűdjét emeli ki: Isten az, aki életadóként sosem hagy el, Jézusban közel jött hozzánk, és Lelkével a világ végezetéig velünk marad. Per Harling énekének²² repetitív szerkezete úgy beszél Istenről, mint aki Teremtőként életet lehelt belénk, Krisztusban egy lett közülünk, és a reménység Lelkeként hitet lehel a világba. Az isteni személy nevének kimondásához minden versszakban gyertyagyújtás fűződik, egyszerre lobban a név és a világosság – ez a fordítási folyamat során felkérésre kimaradt tartalmi elem.

Az észti énekeskönyv-megújítás hitvalló énekei (céldátum: 2027 advent)

A készülő új észti énekeskönyv anyaga Luther *Wir glauben all' an einen Gott* éneke²³ mellett két kortárs alkotó tételét kínálja fel. Tuulikki Jürjo (*1966) *Hitvalló éneke*²⁴ gyermek- és ifjúsági istentiszteleti használatra született, ezért E/1 formában, egyszerű szavakkal fogalmaz.

²¹ <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doa5f4/s/2eb615/r/C-jbnlkBTpa9VbPgFZ9DjQ>.

²² <https://evangelikus-enekek.glide.page/dl/doa5f4/s/2eb615/r/YwTJFZRQSBi7Bh3G3lTJQA>.

²³ 850 *Usume ainu Jumala*.

²⁴ 849 *Usutunnistus*.

Hiszem a szent Istent, a szentháromságos, erős Teremtőt. Örök Atyám ő, aki minden gyermeket szeret.
 És hiszem Jézus Krisztust, aki mindannyiunkat megváltott, szívünkbe örömet ad, és örök életet hoz számunkra.
 És hiszem a Szentlelket, aki vezet az életnek útján. Erősít, vigasztal, és szeretetben egyesít.

A hitágazatok és a versszakarányok kérdése tehát itt nem releváns, hiszen a hitvallás tartalma erősen leegyszerűsödött.

Riho Ridbeck (*1950) elismert karvezető, több mint ötven éve a Hortus Musicus régizenei együttes tagja. Az észt megújítás anyagába bekerült tételében²⁵ az Apostoli hitvallás szó szerinti szövegét alkalmazza olyan dallamformulákra, amelyek egyszerre idézik a régi stílusú észt népzene fordulatait és a gregorián világát. A kottapéldában a hitvallás kezdősorait idézzük.

USUTUNNISTUS Riho Ridbeck

Mi-na u-sun Ju-ma-las - se, kõi-ge-väe-lis - se I - sas - se, tae - va ja maa Loo-jas - se.

Ja Jee-su - ses - se Kris-tu - ses - se, Te - ma ain - sas - se Po - jas - se, Mei - e Is - san - das - se.

A szakmai tervezetben a készülő énektár záróénekeként szerepel Luther hitvalláséneke,²⁶ amely szimbolikus módon is kijelöli az énekeskönyv dogmatikai határait.

A svéd evangélikus énekeskönyv-megújítás hitvalló énekei (céldátum 2030+)

A svéd próbafolyamat kipróbálásra kiválasztott új tételeinek egy egyházi évet felölelő próbaidőszaka 2026. november 30-án ér véget. A *Hymnologi* folyóirat 2026/5. száma minden északi szomszéd szemszögéből közöl értékelést a próbafüzetről, részint tételszintű, részint elvi megközelítésekkel.

²⁵ 848 *Apostlik usutunnistus*.

²⁶ 850 *Usume ainu Jumala (Wir glauben all' an einen Gott)*; EÉ 247, PR3 o85.

Mint FAGRELL teológiai elemzésében jelzi (2026), a Szentháromságról szóló fejezet huszonhét tételéből mindössze három fejezi ki teljességében az egyház ezzel kapcsolatos tanítását. Ezt a három tételt ismertetem az alábbiakban.

A *Födande Gud*²⁷ (eredeti szövegkezdet: *Mothering God, you gave me birth*) Jean Janzen mennonita háttérű kaliforniai szerző szövege Carolyn Jennings dallamára. A svéd próbafüzet némileg lokalizálta az eredeti angol vers nemek közti kérdésben állást foglaltó szövegkezdetét: így a három versszak egyebekben változatlan szövege az anyai módon gondoskodó Isten, Krisztus és Szentlélek (*Mothering God – Mothering Christ – Mothering Spirit*) helyett svéd nyelven az életadó, szerető és gondoskodó Istent szólítja meg (*Födande Gud – Älskande Gud – Fostrande Gud*).

Az *I dans med Guds treenighet*²⁸ (Isten háromságával táncolva) a termékeny kortárs énekszerző, Per Harling alkotása. A gyakorló evangélikus lelkész tollából származó szöveg zenei képekben kifejezve híven követi a hitvallás ívét a teremtés pillanatától (a világ Isten háromságával táncolva jött létre) az inkarnáción (Isten háromsága magát adta nekünk a jászolbölcsőben) és a pünkösdi extatikus táncán át a negyedik versben újjászülető világ képéig. „A világ az Isten háromságával táncolva születik újjá: ott világosság, béke és szabadság lakozik, elmúlt a sötétség hatalma. A hit, a remény és a szeretet ott együtt fonja az öröm koszorúját, és a világ gondjait az isteni háromság táncába hívja.”

A teológiai elemző által helyeselt harmadik, *Vi tror på Skaparen, Gud* című tételt a *Harmadik próbafüzet* kapcsán (PR3 087) már érintettük.

Összegzés

A hitvalló gyülekezeti ének tehát – legyen az kinek-kinek értelmezése szerint harmadrendű vagy éppen négyszeres szorzójú hitvallás – mindenképpen tükör. Akár egyetemes, akár felekezeti színezetű hittartalmat, akár egyéni tanúságtételt énekel meg, tükrözi az adott kor hitvallásosságát és a szerző egyéni hitmegélését. Ha pedig gondos szerkesztői megfontolás nyomán átlépheti nemcsak egy próbafüzet, hanem az adott közösség hivatalos énekgyűjteményének határát is, azzal megkapja a közösség pecsétjét: innentől alkalmas arra, hogy a közösség egybehangzóan vallja azt magáénak.

Father, Son and Holy Spirit Carry the Creator's Merit

Confessional Hymns in Official Lutheran Hymnals

- **Published in the thematic year of Confession and Singing in the Evangelical Lutheran Church in Hungary, the article explores different interpretative frameworks of confessional singing. From the content point of view, confessional singing may entail ecumenical confessions, denominational confessions and communal or personal testimonies. From a broader perspective,**

²⁷ Förslag till nya psalmer. <https://tinyurl.com/23sh9myr>.

²⁸ Förslag till nya psalmer. <https://tinyurl.com/2btmsopw>.

denominational identity may also be based on ecumenism. In his slightly provocative paper, Christoffersen argues that from the functional point of view, a hymnbook can be understood as a liturgical, catechetical or reflective confession of faith – a confessional document of the ‘third order’.

The analysed items are selected from earlier local Lutheran collections and the Creed chapter of the *Third Sample Book* of the ongoing hymnbook renewal within the ELCH, as well as contemporary hymnbook renewal processes in Europe (Estonia, Sweden). Aspects of the analysis include considering the individual and communal nature of the confession, proportions of the creed articles in the structure of the hymns, and individual emphases added to the content of the confession in precise paraphrases and free poems.

Keywords: confession / creed / testimony / hymnody / Holy Trinity

Bibliográfia

Rövidítések

Constitution = *Constitution of the Lutheran World Federation 1991/2023*. <https://lutheranworld.org/sites/default/files/2024-11/LWF%20Constitution%20EN.pdf>. (Letöltés: 2026. június 21.)

GYLK = *Evangélikus istentisztelet. Gyülekezeti liturgikus könyv*. Luther Kiadó, Budapest, 2007. Web: <https://gylk.lutheran.hu/>. (Megtekintés: 2026. január 5.)

KÉ23 = *Keresztény énekeskönyv*. 23. kiad. Hornyánszky Viktor Könyvkiadóhivatala, Budapest, 1930.

MEE36 = *A Magyar Evangélikus Egyház istentiszteleti rendje*. Luther Társaság, Budapest, 1936.

PR2 = *Második próbafüzet*. Magyarországi evangélikus énekeskönyv-megújítás. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2025. Web: <https://enekeskonyv-megujitas.lutheran.hu/probafuzet/>. (Megtekintés: 2026. január 5.)

PR3 = *Harmadik próbafüzet*. Magyarországi evangélikus énekeskönyv-megújítás. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2026. Web: <https://enekeskonyv-megujitas.lutheran.hu/probafuzet/>. (Megtekintés: 2026. szeptember 30.)

WA 7 = LUTHER, Martin: *D. Martin Luthers Werke*. Kritische Gesamtausgabe. 5. köt. Böhlau, Weimar, 1897.

Forrásművek

EKE *énekeskönyv*. 3., jav. kiad. Evangélikusok Közössége az Evangéliumért Alapítvány, Budapest, 2015. Web: <https://ekealapitvany.hu/enekeskonyv/>. (Megtekintés: 2026. január 5.)

TRANOVSKY György 1935. *Cithara et Phiala Sanctorum. Régi és új egyházi énekek*. Ford. Vietórisz József. Magyar Luther-Társaság, Budapest. Web: https://medit.lutheran.hu/files/tranoscus_vietorisz_cithara_sanctorum_1935.pdf. (Letöltés: 2026. augusztus 3.)

Zarándokének. Mevisz – Luther Kiadó, Budapest, 2010.

Szakirodalom

- BÉRES Tamás 2025. *Énekeink és dogmatikánk*. In: PAP 2025b, 22–25. o.
- CANTELL, Risto 1973. *Ekumenian ABC*. Kirjaneliö, Helsinki.
- CHRISTOFFERSEN, Mikkel Gabriel 2026. Salmebogen som bekendelsesskrift. Et bidrag til prolegomena for en teologi om det evangelisk-lutherske i Danmark. *Hymnologi – Nordisk Tidsskrift*, 2026/5. sz. 4–28. o. Web: <https://hymnologi.journal.fi/article/view/185959>. (Megtekintés: 2026. július 13.)
- CSEHÁTI Márta 2017. Önmagát értelmező Szentírás? In: Szabó Lajos (szerk.): *Teológia és reformáció. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest. 39–50. o.
- D. RAFFAY Sándor 1932. *Ágenda. Az evangélikus lelkesi teendők vezérkönyve*. Scholtz Testvérek kiadása, Budapest.
- ECSEDI Zsuzsa (szerk.) 2017. *Énekkincstár. Evangélikus énekeink kézikönyve*. Luther Kiadó, Budapest.
- Evangélikus énekek. Az énekeskönyv-megújítás adatbázisa*. <https://evangelikus-enekek.glide.page/>. (Megtekintés: 2026. január 7.)
- FAGRELL, Judith 2026. Ett svenskt perspektiv på Förslag till nya psalmer. *Hymnologi – Nordisk Tidsskrift*, 2026/5. sz. 159–163. o. Web: <https://hymnologi.journal.fi/article/view/185979/126550>. (Megtekintés: 2026. július 13.)
- MOSTERT, Walter 1996. *Az „önmagát értelmező Szentírás”. Luther hermeneutikájáról*. Ford. Seben István. Hermeneutikai Kutatóközpont, Budapest.
- PAP Kinga Marjatta 2025a. „Általad lesz teljessé saját törött világunk”. Hiánytémák és újszerű szövegi hangsúlyok az énekeskönyv-megújítás Első próbafüzetében. In: Bácskai Károly – Molnár Lilla – Seben Glória (szerk.): *Teológia és teremtés. Mélységek és magasságok. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem – L’Harmattan Kiadó – Luther Kiadó, Budapest. (Teológia és... 2.) 218–232. o. <https://doi.org/10.56037/978-963-646-400-4.16>.
- PAP Kinga Marjatta 2025b. Evangélikus énektérkép 2024. In: uő (szerk.): *Az evangélikus énekeskönyv első 500 éve. A 2024. november 15-én az Evangélikus Hittudományi Egyetemen megrendezett himnológiai konferencia tanulmánykötete*. Evangélikus Hittudományi Egyetem Egyházzenei Tanszék, Budapest. 41–52. o. Web: <https://tinyurl.com/3kvarfns>. (Megtekintés: 2026. augusztus 22.)
- Uue lauluraamatu laulude loend kirikukogule*. [Az új énekeskönyv énekeinek jegyzéke a zsinat számára.] Publikálatlan munkaanyag az Észtt Egyházzene Szövetség belső levelezéséből. 2023. május 22.

„Ti legdrágább gyermekek, legyen tiétek ez az énekeskönyvecske...”

Nikolaus Herman énekei a próbafüzetekben

■ FEKETE ANIKÓ

Evangelikus Hittudományi Egyetem
egyetemi adjunktus
E-mail: aniko.fekete@lutheran.hu

DOI: 10.61894/LP.2026.101.10.3

- **Nikolaus Herman 16. századi énekszerző 176 énekét hagyott hátra, e gazdag hagyatékból az 1982-es *Evangelikus énekeskönyv* mindössze hármat tartalmaz. Az énekeskönyv-megújítás most három újabb Herman-éneket ajánl felvételre, melyek nagyban gazdagíthatják a gyülekezeti énekrepertoárt. Ezek szövegi és dallami hátterét mutatja be az alábbi cikk.**

Kulcsszavak: Nikolaus Herman / énekeskönyv-megújítás / próbafüzet / himnológia / Evangelikus énekeskönyv

A címbeli szavakkal szólította meg a gyermekeket nekik szánt énekeskönyvének verses zárszavában Nikolaus Herman joachimsthalai tanár, kántor és énekszerző.¹ Alázatról és a rábízottak iránti elkötelezettségről tanúskodnak e sorok, ahogyan a tanár egész élete is. Közel negyven évig végezte hivatását a város latin iskolájában, a tananyag elsajátítását bibliai történeteket feldolgozó énekekkel segítette, amelyekkel két gyűjteményt is megtöltött. Hogy az éneklés milyen hatékony eszköz a tanultak elmélyítésében, azt Luther is felismerte, a *Nagy káté* előszavában így javasolta az énekek használatát az oktatásban: „...ráadásul és megerősítésül néhány ezekről készült zsoltárt vagy éneket is elő lehet venni, hogy az ifjúság így járatos legyen a Szentírásban, és naponként gyarapodjék.” (SRÉTER 1944, 13. o.) Herman pedig a címben is idézett *Sonntagsevangelia* kiadványának előszavában fogalmazta meg ezt a pedagógiai jelenséget: „...amit énekbe öntünk, azt könnyebb megtanulni és megjegyezni, mint ha csupán olvasnánk vagy hallanánk azt.”²

Nagyszerűen értett a legkisebbek nyelvén, ezt tömör, mégis közérthető s emellett teológiailag is letisztult fogalmazásmódja bizonyítja. Hogy milyen elterjedtek voltak énekei a gyermekek körében, arról Nikolaus Selnecker 1587-ben így tudósít: „Evangeliumon alapuló énekeit nagyon szorgalmasan énekelték az iskolásfiúk Lipcse utcáin.”³ Különböző gyűjteményekben 176 éneke maradt ránk (HEG 2: 147. o.), énekeskönyvünk ezek közül hármat tartalmaz: a *Jöjj, Isten népe, áldjuk őt* (EÉ 156), a *Felvirradt áldott, szép napunk* (EÉ 217), valamint a *Midőn eljön az én óráim* (EÉ 501) kezdetű énekeket. Az énekeskönyv-megújítás eddigi próbafüzeteiben e gazdag életmű további három darabja kapott helyet: a *Már kihuny a szép nap fénye* (PF 05), *Az Úr nevében indulunk* (PF 036) és a *Krisztust dicsérje*

¹ „Ihr allerliebsten Kindelein, das Gsangbüchlein soll euer sein...” Beschluss zu den Kindern. In: HERMAN, Nikolaus: *Die Sonntags Evangelia*. Wittenberg, 1560. WOLKAN 1895, 239. o. A forrásra a továbbiakban a szakirodalomban leginkább elterjedt *Sonntags evangelia* írásmóddal hivatkozunk. HEG 2: 146. o.

² „...alles, was in Gesang verfasst wird, leichtlicher zu lernen und besser zu behalten ist, denn was man sonst liest und höret.” WOLKAN 1895, 10. o. (Ford. F. A.)

³ „...seine Lieder aus den Evangelien sehr fleißig von den Schulknaben zu Leipzig auf der Gasse gesungen wurden.” Idézi: HEG 2: 147. o. (Ford. F. A.)

énekünk (PF 068) című tételek. Érdemes tehát közelebbről is megismernünk a felvételre javasolt énekeket, valamint a joachimsthal tanító zenei hagyatékát.

Az elhivatott tanítómester

Nikolaus Herman valószínűleg 1518-ban, fiatal felnőttként került a cseh Érchegeységben fekvő, virágzó bányavárosba, Sankt Joachimsthalba (ma: Jáchymov, Csehország), amely abban az időszakban a pénzverés egyik fontos központja volt. Az ifjú Herman kezdetben tanársegédi posztot töltött be az újonnan alapított latin iskolában, s emellett kántori feladatokat is vállalt (HEG 2: 146. o.). Pályája korai időszakát hitbeli és szakmai útkeresés jellemezte. Habár a városban a cseh testvérközösség is jelen volt, Hermanra egyre nagyobb hatást gyakorolt a lutheri tanítás, főleg a reformátor 1524-es *Németország összes városainak polgármestereihez és tanácsosaihoz keresztény iskolák felállításáról és fenntartásáról* című pedagógiai írása (RÖSSLER 2001, 262. o.; vö. LVM 4: 162–184. o.). Herman Lutherrel együtt vallotta, hogy a reformáció terjesztésében és a gyülekezetépítésben is kiemelt szerepe van az ifjúság keresztény szellemű nevelésének (uo. 263. o.).

Lutherrel folytatott 1524-es levélváltásából kirajzolódik, hogy ebben a kezdeti időszakban szakmai nehézségekbe ütközött tanítói munkája során – feltételezhetően épp pedagógiai elképzelései miatt. Az iskola akkori rektorával, Philipp Eberbachkal való nézeteltérései okán már-már azt fontolgatta, elhagyja a várost. Válaszában Luther tanácsokkal látta el, és maradásra biztatta (HEG 2: 146. o.). Herman végül továbbra is kitartott állásában, és a helyzet 1532-ben végre szerencsés fordulatot vett. Ebben az évben került ugyanis az iskola élére, később pedig a város lelkészi posztjára Johann Mathesius, akivel Herman szoros munkatársi és baráti kapcsolatot alakított ki (RÖSSLER 2001, 265. o.). Kettejük együttműködése rendkívül inspiráló volt Herman számára, a lelkész prédikációi gyakran annyira megragadták őt, hogy igehirdetés után rögtön késztetést érzett arra, hogy a hallott evangéliumot énekbe öntse (HEG 2: 147. o.).

Egészségi állapota idővel egyre romlott, köszvény gyötörte, emiatt élete utolsó éveiben fel kellett hagynia a tanítással. Ekkor nyílt lehetősége arra, hogy énekeit rendezze. 1560-ra összeállította *Sonn- und tagevangelia* gyűjteményét, amely szerkezetileg a perikóparendet követi, vagyis az egyházi év vasárnapjainak és ünnepnapjainak evangéliumait dolgozza fel. A kötethez Paul Eber írta az előszót (NDB 8: 628. o.). Herman hangsúlyozta, hogy énekeit elsősorban iskolai, illetve otthoni használatra ajánlja keresztény családapáknak és gyermekeiknek (HEG 2: 147. o.). Másik kötete már csak halála után, 1562-ben jelent meg lelkésze, Mathesius előszavával, címe: *Die Historien von der Sindflut*.⁴ Ebben nemcsak az özönvízről szóló énekek szerepeltek, hanem más, ó- és újszövetségi témájúak is. Hermannak halála előtt még sikerült összeállítania a gyűjtemény tartalmát, de a közreadást már nem érte meg (HEG 2: 148. o.).

⁴ HERMAN, Nikolaus: *Die Historien von der Sindflut, Joseph, Mose, Elia, Elisa und Susanne, samt etlichen Historien aus den Evangelien. [...] Für christliche Hausväter und ihre Kinder*. Wittenberg, 1562. (A cím fordítása: Az özönvíz, József, Mózes, Illés, Elizeus és Zsuzsanna történetei, valamint számos történet az evangéliumokból [...] keresztény családfejeknek és gyermekeiknek. – F. A.)

Krisztust dicsérje énekünk

A *Második próbafüzet* Hálaadás Isten gondoskodásáért című fejezetében található Herman Keresztelő Jánosról szóló éneke *Krisztust dicsérje énekünk* szövegkezdettel (PF 068). A *Wir wollen singn ein' Lobgesang* a *Sonntagsevangeliában* jelent meg *Von sanct Johan dem Teuffer* alcímmel június 24-re rendelve (BALDERMANN–HEINRICH 2002, 74. o.), azonban az egyházi év több pontjára is jól illeszkedik, elsősorban advent harmadik vasárnapjára, melynek evangéliumában fontos szerepet kap Keresztelő János alakja (HAFENSCHER 2010, 336. o.). Az énekszöveg alapja Melanchthon *Aeterno gratias Patri* című, Keresztelő Jánosról szóló himnusza (WACKERNAGEL 1: 455), melynek tartalmát Herman tíz versszakos éneke meglehetősen pontosan követi. A magyar szövegverzió – törekedve a tömörségre – az első két versszakot összevonta, a Krisztus előtt utat készítő hírhozóról szóló kezdőstrófa így mottószerűen összefoglalja az egész ének mondanivalóját. A harmadik versszak a jánosi kijelentést verseli meg: „Íme, az Isten Báránya, aki elveszi a világ bűnét!” (Jn 1,29) Nyitóképe – „Ujját kinyújtja láttára” – a képzőművészetből is ismert, a szenvedő Krisztusra mutató ábrázolásmód szövegi megjelenítése (BALDERMANN–HEINRICH 2002, 76. o.).

Matthias Grünewald: *Isenheimi szárnyas oltár* (16. sz.), részlet

A *Sonntagsevangelia* egyes darabjaihoz Herman kottát is közölt, e dallamok közül többet ő maga szerzett, illetve alakított meglévő minta alapján (például: EÉ 156; 217) (FEKETE 2015, 47., 84. o.). A legtöbb ének azonban dallam nélkül szerepel a kiadványban. Az előszóban a következő gyakorlati utasításokat írja a dallamhasználattal kapcsolatban: „Hogy mindenki énekelhesse ezeket az evangéliumokat – még akkor is, ha nem érti vagy nem kívánja megtanulni a lejegyzett dallamokat –, az alábbiakban szeretném bemutatni azt a módot, amellyel bárki énekelheti őket...”⁵ E bevezetőt egy praktikus felsorolás követi, melyben Herman különféle ad notam lehetőségeket kínál szövegeihez azok sorszerkezete szerint.⁶ Úgy tűnik tehát, nem az alkalmazott dallam volt az elsődleges számára, hanem hogy minél többen használhassák énekeit (BALDERMANN–HEINRICH 2002, 76. o.).

A tétel kotta nélkül szerepel a kiadványban, így ehhez is a felsorolt ad notam lehetőségek egyikét lehetett választani. Jelenlegi dallamával Bartholomäus Gesius (1562–1613) zeneszerző kapcsolta össze 1603-as kórusgyűjteményében,⁷ ahol énekünk egy ötszólamú letét szopránjaként szerepel. Gesius a *Christe, du bist der helle Tag* kezdetű, himnuszból formálódott esti ének (EG 469) páratlan ütemű dallamváltozatát vette alapul tételéhez (BALDERMANN–HEINRICH 2002, 76. o.; vö. WENNEMUTH 2004, 14. o.). Feltételezhetően hozzá köthetők az olyan dallami változtatások, mint például az utolsó sor egyszerűsítése, a Gesius-letétből ugyanis hiányzik az esti ének jellegzetes, a mesterdalok stílusára visszavezethető, hosszú záró melizmája (BALDERMANN–HEINRICH 2002, 76. o.; WENNEMUTH 2004, 17. o.). Hármass metruma ellenére a János-ének nem engedi a túlzottan lendületes előadásmódot; a második és negyedik sorban szereplő, a sorpárok végét megnyugtató, elegáns hemiolák is kiegyensúlyozott tempót igényelnek. Különös lebegést ad a tételnek, hogy a felütéses kezdés után a további sorok mind hangsúlyos ütemrészen indulnak. Érdekes, hogy ez a ritmikai játék – a felütéses, illetve ütemhangsúlyon induló sorok váltakozása – Gesius másik dallamában is megfigyelhető (*Feltámadt Isten szent Fia*, EÉ 218).

Már kihuny a szép nap fénye

A *Sonntagsevangelia* kötet végén olyan énekek is helyet kaptak, amelyek nem illeszkednek szorosan a perikóparendbe, ilyen például Herman két napszaki éneke – a *Die helle Sonn leucht’ jetzt herfür* (EG 437) és a *Hinunter ist der Sonne Schein* (EG 467) –, melyek közül az *Első próbafüzet* a *Már kihuny a szép nap fénye* kezdetű esti éneket ismerteti meg velünk (PF 05). A kezdőstrófa szövegi alapja a Keresztelő János-ének dallami mintájaként már említett himnusz, a *Christe, qui lux es et dies* (WACKERNAGEL 1: 121; vö. EÉ 109) kezdőstrófája, amely a sötétséget elűző Krisztust állítja a mondanivaló középpontjába (BRAUN 2014, 86. o.). A további három versszakban pedig Luther esti imádságának gondolati íve követhető: az imádságot indító hálaadás, a bűnbocsánatért való könyörgés, végül az őrzőangyal képe. A szöveg emellett további bibliai párhuzamokat is tartalmaz. A sötétségben való tévelygés (1. vsz.) az ézsaiási próféciával kapcsolható össze: „A nép, amely sötétségben jár, nagy világosságot lát” (Ézs 9,1);

⁵ „Damit ein Jeder diese evangelia singen könne, ob er gleich die Melodien, so dar bey genotiret nicht verstehet oder lernen mag, Wil ich hiermit darneben anzeigen auff welche weise sie jederman singen könne...” WOLKAN 1895, 13. o. (Ford. F. A.)

⁶ A négysorosokhoz például az *Erhalt uns, Herr, bei deinem Wort* vagy a *Veni Redemptor gentium*, a hétsorosokhoz pedig többek között a *Nun freut euch, lieben Christen g’mein* vagy az *Aus tiefer Not schrei ich zu dir* énekcímek szerepelnek lehetséges dallamként. WOLKAN 1895, 13. o.

⁷ GESIUS, Bartholomäus: *Enchiridium Etlicher Deutschen vnd Lateinischen Gesengen*. Frankfurt/O., 1603.

a harmadik versszak szóhasználata – „und rechn es unsrer Seel nicht zu” – pedig a 130. zsoltárt idézi: „Ha a bűnöket számontartod, Uram...” (Zsolt 130,3) (uo. 87. o.).

Énekeskönyvi előfordulásait vizsgálva nem beszélhetünk egységes dallamhasználatról. Herman a *Wo Gott zum Haus nicht gibt sein Gunst* (ZAHN 1: 305) kezdetű zsoltárparafrázis dallamát javasolta esti énekéhez, a későbbiekben mégis az *Erhalt uns Herr bei deinem Wort* és az *O Jesu Christ, meus Lebens Licht* ad notam utalásokkal fordult elő (BRAUN 2014, 89. o.). Ma használatos dallama csak a 19. század közepétől került az énekeskönyv-szerkesztők látótérbe. Ekkor a restaurációs folyamatoknak köszönhetően eleinte kóruskötetekbe, majd énekeskönyvekbe is felvételt nyert, a 20. századi német énekeskönyvekben pedig már egységesen rögzült ez az igen szerencsés szöveg–dallam párosítás (uo.). Szerzője a weimari tanár, kántor és zeneszerző, Melchior Vulpius (1570–1615), aki négyszólamú kórusletétként jelentette meg azt 1609-es gyűjteményében.⁸ Dallamához egy zsoltárparafrázist, Burkart Waldis lelkésznek a 124. zsoltárra íródott *Es muß die ganze Christenschar* (ZAHN 3: 571) című énekét vette alapul (FORNAÇON 1955, 118. o.). Waldis 1553-ban a teljes zsoltároskönyvet megverselte,⁹ és dallamokat is rendelt hozzájuk (uo. 119. o.). Vulpius valószínűleg ismerte ezt a gyűjteményt, s az ő leleményességének köszönhető a találó szöveg–dallam társítás: a napnyugta és a jellegzetes kvintesisés összekapcsolása. Bizonyára nagyon megragadta őt ez a Waldis-dallam, mert kezdősorát változtatás nélkül vette át, s a továbbiakból is sok inspirációt merített (uo.).

USUTUNNISTUS Rihe Ridbeck

Mi-na u-sun Ju-ma-las-se, köi-ge-väe-lis-se I-sas-se, tae-va ja maa Loo-jas-se.

Ja Jee-su-ses-se Kris-tu-ses-se, Te-ma ain-sas-se Po-jas-se, Mei-e Is-san-das-se.

Waldis és Vulpius dallamának összehasonlítása¹⁰

⁸ VULPIUS, Melchior: *Ein schön geistlich Gesangbuch*. Jena, 1609.

⁹ WALDIS, Burkart: *Der Psalter In Neue Gesangs weise und künstliche Reimen gebracht*. Frankfurt/M., 1553.

¹⁰ FORNAÇON 1955 alapján kottaszerk. F. A.

Mindkét dallam modális keretekben mozog, a zsoltárparafrázis eol, az esti ének pedig dór. Azonban míg Waldis dallama nem lépi túl a modalitás határait, addig Vulpius a barokk jellegzetes stílusjegyeit is alkalmazza: hármashangzat-felbontást, vezetőhangot, valamint áriaszerű elemeket. Ezek mind-mind a modern hangzást segítik elő. Izgalmas megfigyelni, hogy a harmadik sor fríges kadenciája miként kap új színt Vulpiusnál a dór domináns irányába való elmozdulással. Összességében elmondható, hogy már Waldis plasztikus dallama is mestermű a maga nemében, Vulpiusnak pedig sikerült azt korszerű zenei köntösben új életre keltetni (FORNAÇON 1955, 120. o.).

Az Úr nevében indulunk

Az 1562-ben posztumusz megjelent kötet hetvenöt, addig kiadatlan darabja között kapott helyet Herman zárándokéneke, amelyet az első próbafüzet Áldás című fejezetében találunk *Az Úr nevében indulunk* címmel (PF 036). Az *In Gottes Namen fahren wir* gyökerei századokra nyúlnak vissza: közvetlen mintaként az azonos című, 15. századi leis-ének (WACKERNAGEL 2: 678) szolgált Herman számára (DRÖMANN 2004, 29. o.). Dallamát ma elsősorban Luther tízparancsolat-éneke (EÉ 433) révén ismerhetjük, ám annak eredeti szövegi kapcsolata a leis-ének.¹¹ Kezdősora azonban még ennél is régebbi múltra tekint vissza. Ez az egyetlen sor önálló formában a középkortól fogva a keresztes lovagok egyik közismert kiáltása (Ruf) volt (uo.). Feljegyzéseit már 13. század végi kéziratokban is megtaláljuk (MÜLLER-BLATTAU 1935, 65. o.). Ez az ősi formula később további sorokkal bővült, valamint Kyrie-záradékkal egészült ki (DRÖMANN 2004, 30. o.).

A jellegzetes kezdősort és a versszakok Kyrie zárósorait is megtartva írta meg Herman saját zárándokéneket, melynek tartalmát ószövetségi párhuzamokkal is gazdagította. Gondolatmenetében az egyiptomi kivonulást állítja elének példaként, s kéri Istent, úgy segítse a zárándokokat, „Mint egykor népét vezette, / Szolgásgból kimentette” (1. vsz.). A vezérlő angyal képe a mózesi igehelyhez kapcsolódik: „Íme, én angyalt küldök előtted, hogy megőrizzen az úton, és bevigyen arra a helyre, amelyet kijelöltem.” (2Móz 23,20) (Uo. 31. o.) A versszakokat záró „Kyrieleison”, illetve „Szánj meg, Urunk!” nemcsak formailag, hanem tartalmilag is fontos: minden utunkban Isten irgalmára szorulunk (uo. 32. o.).

„Egy tanítómester tudjon énekelni, máskülönben nem becsülöm”

A jól ismert idézet az *Asztali beszélgetésekből* való (LVM 8: 175. o.), s ha volt olyan tanáregyéniség, aki megfelelt a reformátor által elképzelt pedagógusideálnak, akkor a joachimsthal tanár bizonyosan ilyen volt. Hagyatékát tanulmányozva hitében és hivatásában is elkötelezett tanítómester alakja rajzolódik ki előttünk. Egy nagyhatású tanáregyénisége, akit sem a szakmai viszályok, sem pedig betegsége nem tántorított el élethivatásától: a gyermekek hitbeli nevelésétől. Szülővárosa, Altdorf bei Nürnberg ma is büszkén emlékezik neves szülöttére, s Jáchymov városa is tisztelettel őrzi Nikolaus Herman tanár és Johann Mathesius lelkész emlékezetét, hiszen a reformáció jáchymovi sikere nem kis részben az általuk végzett, elkötelezett szolgálatnak volt köszönhető.

¹¹ Az 1524-es Erfurti Enchiridionban a *Dies sind die heiligen zehn Gebot* című énekhez kapcsolódva található a dallam kottával, fölötté nótajelzésként a leis-ének címével.

„My dearest little children, the hymnal shall be yours”

Nikolaus Herman's Hymns in the Test Booklets

- The 16th-century hymn writer Nikolaus Herman (c. 1500–1561) left behind 176 hymns, of which only three are included in the Hungarian Lutheran hymnal. As part of the ongoing renewal of the hymnal, the *Test Booklets* (Próbafüzet 1–2) propose the inclusion of three additional hymns by Herman, which would further enrich the Hungarian Lutheran hymn-singing tradition. This article offers an analysis of these three hymns, with particular attention to their textual and melodic contexts and backgrounds.

Keywords: Nikolaus Herman / hymnal renewal / test booklets / hymnology / Hungarian Lutheran hymnal

Hivatkozott művek

Rövidítések

EÉ = *Evangélikus énekeskönyv*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest, 1982.

HEG 2 = HERBST, Wolfgang (szerk.): *Handbuch zum Evangelischen Gesangbuch*. 2. köt. *Komponisten und Liederdichter des Evangelischen Gesangbuchs*. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1999.

LVM 4 = LUTHER Márton: *Felelősség a társadalomért*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2014. (Luther válogatott művei 8.)

LVM 8 = LUTHER Márton: *Asztali beszélgetések*. Szerk. Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2019. (Luther válogatott művei 4.)

NDB 8 = ELSCHENBROICH, Adalbert: Herman, Nikolaus. In: *Neue Deutsche Biographie*. 8. köt. Duncker & Humblot, Berlin, 1969. 628. o. Web: <https://www.deutsche-biographie.de/gnd118703668.html#ndbcontent>.

PF 1 = BENCE Gábor (szerk.): *Első próbafüzet*. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2024.

PF 2 = BENCE Gábor (szerk.): *Második próbafüzet*. Evangélikus Kántorképző és Egyházzenei Intézet, Fót, 2025.

WACKERNAGEL = WACKERNAGEL, Philipp: *Das deutsche Kirchenlied von der ältesten Zeit bis zu Anfang des XVII. Jahrhunderts*. 1–5. köt. Teubner, Leipzig, 1864–1877.

ZAHN = ZAHN, Johannes: *Die Melodien der deutschen evangelischen Kirchenlieder*. 1–6. köt. Bertelsmann, Gütersloh, 1889–1893.

Szakirodalom

BALDERMANN, Ingo – HEINRICH, Johannes 2002. *Wir wollen sing'n ein' Lobgesang*. In: Gerard Hahn – Jürgen Henkys (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch*. 4. füzet. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 74–77. o.

BRAUN, Hans-Peter 2014. *Hinunter ist der Sonne Schein*. In: Martin Evang – Ilsabe Alpermann (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch*. 19. füzet. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 85–90. o.

DRÖMANN, Hans-Christian 2004. *In Gottes Namen fahren wir*. In: Gerard Hahn – Jürgen Henkys (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch*. 9. füzet. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen. 29–33. o.

- FEKETE Anikó 2015. *Luther-kortársak énekei az 1982-es Evangélikus énekeskönyvben*. Doktori értekezés. Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem, Budapest.
- FORNAÇON, Siegfried 1955. Hinunter ist der Sonnen Schein. *Jahrbuch für Liturgik und Hymnologie*, 1. évf. 118–120. o.
- HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzene Tanszéke, Budapest.
- MÜLLER-BLATTAU, Joseph 1935. In Gottes Namen fahren wir. Studie zur Melodiegeschichte des altdeutschen Fahrtenliedes. In: Hans Joachim Zingel (szerk.): *Festschrift Max Schneider zum 60. Geburtstag*. Schneider, Halle. 65–73. o.
- RÖSSLER, Martin 2001. *Liedmacher im Gesangbuch. Liedgeschichte in Lebensbildern*. Calwer Verlag, Stuttgart.
- SRÉTER Ferenc (szerk.) 1944. *Doktor Luther Márton Nagy kátéja*. Evangéliumi Kiadó, Budapest.
- WENNEMUTH, Heike: *Christe, du bist der helle Tag*. In: Gerard Hahn – Jürgen Henkys (szerk.): *Liederkunde zum Evangelischen Gesangbuch*. 9. füzet. Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 2004. 41–47. o.
- WOLKAN, Rudolf (szerk.) 1895. *Die Sonntags-Evangelia von Nicolaus Herman (1561)*. F. Tempsky, Prága.

Jób könyvének üzenete a hangok nyelvén

Hangteofánia Tornyai Péter Passacaglia della morte kantátájában

■ PINTÉRNÉ VÁRAY RITA

Evangelikus Hittudományi Egyetem
doktorandusz (zongoraművész, -tanár)
E-mail: steinway85@gmail.com

DOI: 10.61894/LP.2026.101.10.4

- Tornyai Péter 2023-ban komponált *Passacaglia della morte* című kantátája Jób könyvének igeverseivel, több száz évre visszanyúló zenei idézetekkel invitálja sétára a hallgatóságot az elmúlás elkerülhetetlenségének gondolata körül. A 2025-ben Artisjus-díjat nyert komolyzenei mű Jób mondatait tíz különböző nyelven tárja elénk, végső kicsengése pedig magyar nyelven, Bach egyik híres koráljának idézetével szólal meg.

Kulcsszavak: szenvedés / Jób / kortárs zene / hangteofánia / passacaglia

Tornyai Péter kortárs, evangélikus zeneszerzőnek az elmúlt években több olyan darabja is született, amely témáját tekintve szorosan kapcsolódik a Biblia szövegéhez. 2017-ben keletkezett a *Dixit* című oratóriuma, melynek nemcsak előadói apparátusa egyedülálló (szóló cselló, énekes szólisták, férfikar és ütőhangszerek), hanem szövegét tekintve is kuriózum, ahogyan párhuzamba állítja a teremtés hét napját Krisztus kereszten elhangzott hét szavával. Teológiai értelemben amúgy is rendkívül izgalmas kérdéseket vet fel az Ószövetség és az Újszövetség szerkezeti szimmetriája, különösen, ha mindezt a zene kontextusában hallhatjuk és vizsgálhatjuk. Az *Élő kövek* című kantátáját felkérésre, a fatori evangélikus templom százhusz éves jubileumi ünnepségére komponálta. Ebben a műben is több bibliai igehely kerül elénk – az Ószövetségből a Királyok, a Krónikák és Jób könyvének igeversei, az Újszövetségből pedig Pál apostol Timóteushoz és a korinthusiakhoz írt leveleinek mondatai, valamint Sirokai Mátyás kortárs költő verse. Ebben a kantátában is – úgy, mint Bachnál – az egyes részeket korálok egészítik ki.

Tornyai Péter 2023-ban komponált *Passacaglia della morte*¹ című kantátája a Trio Passacaglia kamaraegyüttes koncertprogramjának, a *Passacaglia della vita*² műsorának részeként hangzott el elsőként. Témáját és üzenetét tekintve egyetemes, minden emberi élet alapvető kérdéseit vizsgálja és dolgozza föl. Az élethez és a halálhoz való viszonyulás, az elmúlás kikerülhetetlensége és az addig vezető út kikutathatatlan szakaszai mindannyiunkat érintő téma, amelyet a szerző a műben idézett források időbeli lefedésével is jól érzékeltet. A körülbelül hatszáz évre visszatekintő zenetörténeti anyag – a nyugati zene iskoláival és komponistáival – ötvöződik több ezer év irodalmával.

Jób könyvében a szenvedés megjelenése olyan alapvető kérdésekkel szembesít bennünket, ame-

¹ A kantáta ezen a linken érhető el: <https://youtu.be/fl9fuKAh2xM>.

² Stefano Landi 17. századi zeneszerzőtől származik az a kora barokk kompozíció, amelynek címe *Homo fugit velut umbra* (Az ember árnyékként menekül); ennek alcíme a *Passacalli della vita*. Landi Jób 14,1–2 verseiből vette művéhez az alapgondolatot. Landi szerzeménye mellett főleg reneszánsz és barokk zenékből álló válogatást tűztek műsorukra az előadók, így jött a felkérés részükről, hogy a koncert második felében a *Passacaglia della morte* című mű hangozzon el.

lyek már az ókor emberét is foglalkoztatták.³ A szenvedés oka, a „miért?” kérdések kifogyhatatlan sora, a keserűség időtartamának előre nem sejthető vége, az ismeretlen kín elviselésének gyötrelme mindig is jelen volt a halandó földi élet lelki és testi harcaiban egyaránt. Van-e értelme ennek a küzdelemnek, van-e funkciója a szenvedésnek?

A *Passacaglia della morte* kantáta jó példája annak a zeneszerzői módszernek, hogyan lehet minél kevesebb hangból⁴ minél teljesebb képet nyújtani és kihozni egy adott témában. A közel ötven perces monumentális alkotás csupán három ember közreműködésével szólítja meg a hallgatóságot Jób szájából elhangzó mondatokkal, amelyek az emberi lét és a földi élet szenvedéseinek értelmére és az elmúlás elkerülhetetlen eljövételére keresik a választ. Jób megszólalásainak kontextualitása adja meg mind a tizenhárom tétel karakterét. Minden részben Jób lelkivilágának különböző tereit, Isten utáni vágyakozásának és keresésének állomásait ismerjük meg, egy dolog mégis végig közös az összes tételben: a reménységbe vetett hite.

A tizenkettedik tételig tíz különböző nyelven hangzanak el Jób gondolatai, amelyek szintén jól érzékeltetik a zene és a szöveg mindannyiunkra vonatkozó egyetemes üzenetét a nyelvi-kulturális háttértől függetlenül is. A mű zenei formájának választásáról maga a szerző így vélekedik: „A darab zenei kohéziójának egyik megteremtője az, hogy minden tétele valamilyen módon a passacaglia hagyományához kapcsolódik. [...] Egy zenei elem, leginkább dallam, legtöbbször a basszus szólamban körkörös ismétlődik, és erre épül a többi zenei réteg. Az állandó alapra építés számomra erősen a hit metaforájává teszi a passacagliát, melyben ugyanakkor meg tudnak jelenni a különböző árnyalatok a kételyen át az alap elvesztésének teljes elkeseredéséig.” (PINTÉRNÉ VÁRAY 2026, 23. o.)

Tornyai Péter ebben a kantátájában sétára⁵ invitál bennünket. A mű egy bevezető csellószóval indul (No. 1.), amely egyben egy tíz különböző hangból álló ostinato. Érdekessége, hogy az egyforma hangcsoportok monoton mozgása egy idő után többszólamúvá válik. Egyre feltűnőbb, ahogyan egy-két hang kitüremkedik a hangcsoportok ismétlődő köreiből. Ezekből a különálló hangokból egyszer csak a *Dies irae*⁶ gregorián dallam foszlányait fedezhetjük föl. Az egész műre jellemző egyfajta természetközelség, hiszen Jób könyvében több helyen találkozunk olyan természeti képekkel, metaforákkal, amelyek vizuálisan is segítik a szavak jelentésének megértését, s ezt a hangok is fokozottan támogatják.⁷ A kompozíció szerves részeként megjelennek olyan utasítások az előadók kottáiban, amikor a zene hangjain kívül például papírt kell összegyűrnükhöz, vastag könyvet kell hüvelykujjal lapozgatniuk, finom szemcsés kavicsot kell öntenükhöz egy tálba, vagy egy szájharmonikába kell halkán belelehelniük, mint amikor a szel-

³ Jób könyvének szerzője ismeretlen, szerzője feltehetőleg Kr. e. 500–400 között jegyezte le Jób történetét, a Kr. e. 587-es babilóniai fogság után, amikor Izrael elkezdett foglalkozni a kudarc és a nélkülözés kérdéskörével. ROHR 2007, 34. o.

⁴ A szerző a Trio Passacaglia együttesnek írta a művet, Rajk Judit (alt), Kéring László (tenor) és Zétényi Tamás (cselló) triójának.

⁵ A *passacaglia* eredetileg 16. századi gitárzene volt, amely eleinte spanyol földön, majd Itáliában is felbukkant. Általában hármasszólamú, lassú spanyol tánc, jelentése: „utcai séta”. Az utcai muzsikások gitáron adták elő a dalaik között átvezető közjátékokként ezeket a dallamokat. A *passacaglia* legfontosabb jellemzője, hogy egy állandó basszus dallamra (ostinato) sokféle variációt hallunk a felsőbb szólamokban. A folyamatosan változó részek, melyek egészen komplikált, díszített formában és olykor egyre virtuózabban is előfordultak az újra és újra ismétlődő mély szólam kíséretével, az emberek hétköznapijait színesítették a mediterrán városok utcáin. BROCKHAUS–RIEMANN 1983–1985, 3: 82. o.

⁶ Zofóniás könyvéből származik a latin *dies irae*, a „harag napja” szókapcsolat (1,15), ugyanakkor egy dallam is „tartozik hozzá”, amely a 13. századból származó itáliai halotti mise sequentiájaként jelent meg, és 1570-ben, V. Pius idején átdolgozták a római miseliturgia részeként. A ma már jól ismert gregorián dallam több rekviekkompozíció (Mozart, Berlioz, Verdi) tematikus alapjául szolgál, de világi zenében (pl. Berlioz *Fantasztikus szimfóniájában*, Liszt *Haláltáncában* vagy Mahler II. *szimfóniájában*) is gyakran előfordul. BROCKHAUS–RIEMANN 1983–1985, 1: 432. o.

⁷ Szellő (Jób 7,7); patak, jég, hó (6,15–18); lehelet (7,16); falevel (13,24–25); virág (14,2); sűrű, sötét föld (10,21–22); por (17,12–16); fa, hajtások, ágak, gyökök, törzs, víz (14,7–9).

lő fuvallatát halljuk. Minden színpadi történés beszippantja hallgatóságát Jób történetébe, és az ember szenvedésének fázisait tételről tételre átélhetjük a dallamok szöveget megerősítő támogatásával.

A csellóbevezető után (No. 1b) egy papírlap ritmikus rázását hallhatjuk Jób 19,23–24⁸ igeversei magyar nyelven való szuttogásának szótagonkénti ritmikájára. A következő tételben (No. 2.) keverednek a nyelvek a három (alt, tenor, cselló-) szólam között, olaszul, angolul és franciául hangzanak Jób elkeseredett gondolatai.⁹ Mindhárom szólam zenei anyagához tartozik egy nyelv, így a csellószólam kottájában (bár a szavakat nem halljuk) ugyanúgy megszólal mindhárom dallam, mint az alt és a tenor szólamaiban is. Olyan permutációs kánon¹⁰ jön létre, amelyben mindhárom szólam egyenrangú, ugyanazokat a dallamrészeket cserélgetik egymás között, ráadásul a szólamtöredékek egyenletes időközönként szólnak meg, így létrejön egy kvázi poliritmia¹¹ is, mint amikor harangokat hallunk kongani. Ezek után (No. 3.) a tenor és a csellószólam egy komplementer többszólamú bevezető szakaszt ad elő. A hangok a két szólamot összevetve rejtetten tárják elének a reneszánsz korban élt Michael Praetorius *Es ist ein Ros entsprungen*¹² című ének kezdősorát, amely témáját tekintve a születéssel van szoros kapcsolatban. A tételbe hirtelen drámai hangon kapcsolódik be az alt szólam keserves feljajdulásával. A két ellentétes jelentésű és zeneiségű réteg egyszerre van jelen, párhuzamosan szól egymás mellett, ezáltal is fokozva a zenei kontraszt feszültséget hordozó drámai üzenetét. A sirató átkozódó mondatai Jób 3,3–5 versei alapján most orosz nyelven hangzanak el. A bibliai igeversből ki derül, hogy Jób megátkozza születése napját („*Vesszen el az a nap, a melyen születtem...*”).

A kantáta nagyobb szabású tételei között fölfedezhetünk néhány kisebb lélegzetű részt (No. 4.; No. 6.; No. 8.; No. 12.), amelyeket szövegük, tartalmi jelentéseik rétegződése és közös gyökere miatt egyszerre vizsgálhatunk. A 4., 6., 8. tétel a *Tiszavirág* címet kapta, és meglepő módon a sok idegen nyelvű tétel között ezek a párütemes átvezető részek mind magyarul vannak: „Virág az ember, virág.” Ezek a magyar vonatkozású idézetek terjedelmükkel és szövegükkel is földi életünk mulandó rövid idejét érzékeltetik. Jób könyvében több helyen is találkozunk olyan hasonlatokkal, amelyek az élet elmúlását és elillanását fejezik ki természeti képekkel: „*csak szellő az életem*”; „*patakok vize eltűnik*”; „*olvadó hó hömpölyög bennük, idővel visszahúzódnak, elapadnak, a hőségben fenéig kiszikkadnak*”; „*csak leheletnyi az időm*”; „*elsodort falevél*”; „*száraz szalmaszál*”; „*kihajt, mint a virág, majd elfonnyad, árnyékként tűnik el, nem marad meg*”; „*a porba hanyatlunk*”. Ezekből kiemelném most a virágmotívumot, ugyanis Tornyai Péter Kurtág György *Bornemisza Péter mondásai*¹³ című művéből idézi a már

⁸ „Oh, vajha az én beszédeim leirattatnának, oh, vajha könyvbe feljegyeztetnének! Vasvesszővel és ónnal örökre kösziklába met-szetnének!” (Jób 19,23–24)

⁹ Jób 17,11 olaszul: „*Napjaim elmúlának, szívemnek kincsei: terveim meghíúsulának.*” Jób 30,31 angolul: „*Hegedűm sírássá változék, sípom pedig jajgatók szavává.*” Jób 17,7 franciául: „*A fájdalom miatt szemem elhomályosodik, és minden tagom olyan, mint az árnyék.*”

¹⁰ A permutációs kánon azt jelenti, hogy nem időbeli eltolással követik egymást a szólamok (vagyis lépnek be egymás után, mint egy hagyományos kánonban), hanem egyszerre szólnak meg, és a zenei anyagot cserélgetik egymás között.

¹¹ Poliritmia: többritmusúság. Akkor keletkezik, amikor egyidejűleg hangzó szólamoknak különböző ritmusuk, helyesebben különböző metrumuk van. BÖHM 2000, 199. o.

¹² Az *Evangélikus énekeskönyv Egy zsenge rózsatőről* kezdetű, 157. számú karácsonyi éneke.

¹³ Bornemisza Péter 16. századi nagy magyar író és evangélikus prédikátor egyik legfontosabb művét, az *Ördögi kísértetek* című gyűjteményét Eckhardt Sándor adta ki 1955-ben. Prédikációgyűjteménye öt kötetben tartalmazza fő témáit, amelyek a prédikációs-könyveiből (postilláiból) váltak ismertté, és amelyből Kurtág György maga állította össze darabjához a librettó szövegét, négyrészes (1. Vallomás; 2. Bűn; 3. Halál; 4. Tavasz) kompozícióját. Nemeskürty István szerkesztésében *Válogatott írások* címmel megjelent Bornemisza önéletrajának tekinthető műveinek gyűjteménye is. Kurtág György Bornemisza írásainak több évre a hatása alá került, és közel hat éven át (1963 januárjától 1968 augusztusáig) dolgozott élete addigi főművén, a negyvenperces *Bornemisza Péter mondásai* concertóján, amelyet szoprán hangra és zongorára komponált. KROÓ 1974, 319–320. o.

kurtági toposzá vált „virág az ember”¹⁴ mondást. Bornemisza a prédikációiban utal a zsoldárookra és Jób könyvére is, így ezek a bibliai idézetek Kurtágnál is és Tornyai Péternél is megjelennek a kantáta imént említett rövid tételeiben.¹⁵

A No. 5. részben egy ismerős dallamra figyelhetünk föl, Henry Purcell *Dido és Aeneas* című operájának egy részletére. Dido búcsúját¹⁶ hallhatjuk Jób 6,15–18 verseivel, melyek tele vannak költői képekkel, allegóriákkal. Purcell kromatikusan ereszkedő basszust írt ebbe az áriába, amelyet Tornyai Péter folyamatosan ereszkedő glissandóvá alakított át, így fölerősíti a talajvesztettség érzését, a szilárd alapon állás lehetőségének elvesztését. Erre kapcsolódik be a tenorszóló német nyelven Purcelltól idézett dallamával.¹⁷ A No. 6-os tételben ismét elénk kerül a „virág az ember, virág” motívum, de most csak ritmusképletekben szólal meg, egyszer hangeffektusként, másszor zenei hangok jelzik szótagjainak ritmikáját, s eközben *Sprechgesang* (énekbeszéd) énekmodban halljuk az igeverset: „...mert időm csak egy lehelet...” A tétel végén ismét megszólalnak részletek a 90. és a 103. zsoldárokból. A következő tétel (No. 7a) a csellószólamban egy *subito forte*, azaz hirtelen hangos, szekund súrlódású diszsonáns akkorddal indul, hangzása mégis olyan, mintha több kürt szólalna meg egyszerre. Mivel a tétel az alt szólamban héberül, a tenor szólamban ógörög nyelven csendül fel, bibliai jelenetek is megelevenedhetnek előttünk, ahogyan például kürtszó erősíti Isten népének seregét a csata előtt az Ószövetség történeteiben. A két nyelv szólama egyszerre szól, és érdekessége, hogy mindegyik szólamnak van egy orgonapontja, amelyhez viszonyítva jelennek meg különböző hangközök váltakozva, egyszer tisztakvint-, tisztakvart-, kisterc- vagy éppen kisszext-ugrásokkal. Itt Jób 7,17 versét hallhatjuk ógörögül, Jób 13,24–25 szakaszát pedig héberül. A No. 7b rész angolul (Jób 23,8–9) és németül (Jób 28,12–14) hangzik fel. Az alt, tenor és csellószólám ugyanabban a ritmusban menetel, mintha egy chaconne akkordsorát hallanánk. A No. 8-as tételben a kurtági toposz szótagjainak ritmusai újra természeti effektusokkal jelennek meg, ezalatt halljuk az alt és a tenor szólamban Jób 14,2 versét: „...mint a virág kihajt, azután elhervad, elszáll, mint az árnyék, és nincs megállása.”¹⁸ A kottában lévő hangok eközben a szöveg tartalmi jelentésének megfelelően veszik irányukat, például a „ki-hajt” szóra egy fölfelé ugrás következik, az „el-her-vad” szótagokra leereszkedik a dallam.¹⁹

A darab elején a cselló bevezetőjében már találkozhattunk a *Dies irae* motívum foszlányaival, a No.

¹⁴ A „virág az ember” háromszavas mondattal foglalja össze Bornemisza első prédikációját Kurtág György. E hasonlat Jób könyvéből származik, ahol a szerző az emberi élet mulandó, rövid idejéről tesz említést (Jób 14,2: „...mint a virág, kihajt, azután elhervad, elszáll, mint az árnyék, és nincs megállása”), így Kurtág *Bornemisza Péter mondásai* című művének harmadik (Halál) tételében találkozunk vele a 3. és 5. kis részben. (A tétel Kurtág művében egy zongorabevezetőből és utána nyolc énekes tételből áll.)

¹⁵ A No. 4., 6., 8. tételekben a Zsolt 90,4–6 és a Zsolt 103,14–16 versei is szerepelnek.

¹⁶ Dido alakja a trójai mondakörön keresztül a görögökhöz kapcsolódik, története viszont főleg a római mitológiában és irodalomban maradt fenn mint Karthágó alapítója és első királynője. Aeneas társaival együtt Itáliába tart a trójai háború után, de hajójukkal útközben viharba keverednek, és Karthágó partjaira vetődnek. Dido beleszeret Aeneasba, de a háborús hős azt a feladatot kapja, hogy megalapítsa Rómát. Amikor Dido megtudja, hogy kedvese távozott, teljes elkeseredésében összetöri a szíve. A kantátában idézett zenei részlet az opera történetében Dido fájdalmát fejezi ki.

¹⁷ A német nyelv választása itt a zeneszerző játékoságából fakad: a jöbi szöveg („*Atyámfiai hűtlenül elhagytak, mint a patak*”) német fordításával („*Meine Brüder trügen wie ein Bach*”) J. S. Bachra és német származására utal a szerző. A tétel elején ráadásul Bach nevének hangokban történő kottaképét (kriptogram) is felfedezhetjük.

¹⁸ Erre a bibliai idézetre utal Stefano Landi dalgyűjteményének címe: *Homo fugit velut umbra* (Az ember árnyékként menekül), amelynek alcíme *Passacaglia della vita* lett.

¹⁹ J. S. Bachnál is számos példát láthatunk arra, hogy a kottakép illusztrálja a szavak tartalmi jelentését, beszédszerűvé válnak és megelevenednek a hangokkal lekottázott ígék.

9. tétel most ezzel a gregorián dallammal indul az alt szólamban, és a cselló ezt szövi tovább szekvenciákkal. Mivel a németül megszólaló igeversben (Jób 17,13–15)²⁰ azt olvashatjuk, hogy Jób a sír sötétségéről, a földben lakozó férgek otthont adó társaságáról elmélkedik, és készül a halálra, a zene szinte meglevenítő erővel fejezi ezt ki a basszus szólam ereszkedő hangcsoportjaival. A No. 10a szakasz ismét egy csellószóllal indul. Meglepően táncos karakterű, szinte már derűsnek mondható, hiszen egy portugál eredetű háromnegyedes tánc²¹ lüktetésében halljuk spanyolul Jób visszaemlékezését azokra a szép időkre, amikor még Isten őrizte őt, és gondja volt rá. A cselló szólamban egyszerre két szólamot is hallunk, arpeggio²² akkordok kíséretében egy 17. századi canzonét,²³ amelyet pengetve játszik a csellista. A kisebb bevezető után csatlakozik a tenor, aki spanyolul éneklí a Jób 29,2–4²⁴ ige-szakaszt. Vele párhuzamosan az alt szólam lép be, és mély, monoton hangon recitálja²⁵ Jób 10,21–22²⁶ verseit latinul, miközben kontrasztként szép emlékeinek világát idézi a tenor szólam. A tétel végére az alt szólam egy hangon mormol a halál árnyékának homályáról, ahonnan visszatérni nem lehet, ahol nincs rend, és még a világosság is csak „sűrű sötétség”.

A következő tétel indulása attacca, szinte észrevétlenül, folytatólagosan megy tovább az előző rész záróhangján. Egyszer csak mindaz, amit hallunk, elkezd lassan, fokozatosan süllyedni ütemről ütemre, mintha semmilyen hangnemi stabilitásunk nem lenne. Az akkordok, ha változnak is, nem maradnak a kezdeti hangmagasságban, lassan, de folyamatosan ereszkednek, mintha lesüllyednének. A latin szövegben itt Jób 17,12–16²⁷ verseit hallhatjuk. Talán itt érkeztünk el a kantáta legmélyebb pontjára Jób szenvedését illetően. Süllyedő gregorián dallamot hallunk. Érdekes, hogy mindhárom szólam egyszerre ér el a kezdőakkordokról az ütemek végén lévő hármashangzatokhoz. Ez a tétel is attacca csatlakozik a következő (No. 11.), *Mikor az kizöldül*²⁸ című tételhez. A magyar népdal dallamára Jób 14,7–9²⁹ versei most olaszul csendülnek fel reményteljesen. Jób könyvében itt óriási fordulat következik, megjelenik a reménység apró szikrája. „Új hajtás” jelenik meg, az „új élet”, amely már a „víznek illatától” meglevenedik.

A No. 12. tétel ezek után már nem a *Virág az ember*, csak a *Virág* címet viseli, hiszen itt már nem

²⁰ „Ha reménykedem is, a sír már az én házam, a sötétségben vettem az én ágyamat. A sírnak mondom: Te vagy az én atyám; a férgeknek pedig: Ti vagytok az én anyám és néném. Hol tehát az én reménységem, ki törődik az én reménységemmel?” (Jób 17,13–15)

²¹ A la folia nevezetű régi háromnegyedes portugál táncról van szó, melynek ostinato basszustémára épített variációsorozata olyan, mint a chaconne vagy a passacaglia. BÖHM 2000, 89. o.

²² A nem egyszerre megszólaló hangok az akkordban fülünket a gitár-, illetve lantjátékra is emlékeztetethetik.

²³ Canzone: dal, ének. Több jelentésváltozáson ment keresztül a 12. és 17. század között. Értelme minden században mást jelentett, kezdetben – mint Stefano Landi idejében is – egyszerű énekes műforma volt. Landi egyik dalának dallamfoszlányaira épül zeneileg a tétel, a cselló felső szólamában a pizzicato és a tenor szólama is. BÖHM 2000, 41. o.

²⁴ „Oh, vajha olyan volnék, mint a hajdani hónapokban, a mikor Isten őrzött engem! Mikor az ő szövétneke fénylett fejem fölött, s világánál jártam a setétet; A mint java-korom napjaiban valék, a mikor Isten gondossága borult sátoromra!” (Jób 29,2–4)

²⁵ A recitativo olyan énekbeszéd vagy éneklési forma, amely ritmikájában pontosan követi a szöveget, dallamában pedig többé-kevésbé egy szinten mozog. BÖHM 2000, 207. o.

²⁶ „Mielőtt odamegyek, honnét nem térhetek vissza: a sötétségnek és a halál árnyékának földébe, a mely olyan, mint a halál árnyékának sűrű setétsége; hol nincs rend, és a világosság olyan, mint a sűrű setétség.” (Jób 10,21–22)

²⁷ Jób itt már belenyugszik az elmúlás elkerülhetetlen közelségébe, megadja magát, készül a halálára. Isten továbbra sem válaszol Jóbnak, aki befáradt kérdéseibe és fájdalomba.

²⁸ Tornyai Péter itt egy magyar népdal dallamát élkelte be az alt szólamba: „Látod-e, te babám, azt a száraz nyárfát? Azt a száraz nyárfát? Mikor az kizöldül, akkor jövök hozzád, akkor jövök hozzád.”

²⁹ „Mert a fának van reménysége; ha levágják, ismét kihajt, és az ő hajtásai el nem fogynak. Még ha megaggodik is a földben a gyökere, és ha elhal is a porban a törzsöke: A víznek illatától kifakad, ágakat hajt, mint a csemete.” (Jób 14,7–9)

az elmúlásra, a rövid élettartamra irányul a mű üzenete, amelynek szövege Jób 27,3³⁰ verse alapján szól. A zene is mintha egy másik dimenzióban folytatódna, ahol megállt az idő. Hosszú, kitartott hangok jelzik minden szólamban az időtlenséget, majd a tenor szólam négy egészhangú, lefelé lépegető nagy szekund hangközzel érkezik meg egy hosszabb akkordra, és ezzel azonnal belecsöppenünk J. S. Bach egyik korálharmonizációjának kezdőakkordjába. A szólamok elindulásával rögtön kiderül, hogy az *Es ist genug* korálban találjuk magunkat, azonban a bachi harmonizáció szólamai felcsérelődtek, ugyanis az énekesek szólamai „kísérik” a csellósólamban hallható koráldallamot. A tenor szólam négy egészhangú ereszkedő motívuma a korál kezdetén³¹ további teológiai jelentést hordoz. Isten időtlenségének, hatalmának, mindenhatóságának kifejeződése ez. Jóbot tanítja Isten a szenvedésén keresztül, mintha a szenvedés ideje olyan „megállított idő” lenne az életében, amikor Isten azt szeretné, ha csak rá figyelne, vele beszélne. Istennek arra is van hatalma, hogy rendelkezzen az idővel, ő ad, de el is tud venni. Ha el is vesz, ismét tud adni. A halandó földi ember soha nem tudja előre, mi fog vele történni, milyen próbatétel vár rá. A kiszámíthatatlanság állapotának ködös talaján találja az ember magát, ahol csak a hitével tud kapcsolódni Teremtőjéhez, és ez csak azzal a bizalommal és reménnyel lehetséges, amelyet egyedül Isten tud adni.

A korál Jób 19,25–26 versei alapján megszólaló szövege most magyarul hangzik el: „...mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll. És miután e bőröm lefoszlik rólam, testemben látom meg az Istent.” A korál felidézi eredeti szövegének (*Es ist genug*...) jelentését, és ezzel árnyalja az elhangzó szavakat. A korál kezdőmotívumáról, zenei szimbólumáról a szerző szava: „Számomra a korál híres kezdőmotívumának kettőssége volt a legfontosabb. Az első négy hang olyan dallamot ír le, aminek »talajnélkülisége« szinte elképzelhetetlen, de legalábbis példátlan a klasszikus tonális nyelvben – Bach idejében is az volt –, ugyanakkor kirajzolja a legtermészetesebb akusztikai jelenség, a felhangsor egy jellegzetes szeletét. Vagyis itt van négy hang, ami emberi nézőpontból az elviselhetetlen, a szenvedés szimbóluma – »Es ist genug« –, de egy másik perspektívából a tökéletes harmónia alkotóeleme. Mi lehetne pontosabb jelképe a jóbi történet kicsengésének?” (PINTÉRNÉ VÁRAY 2026, 23. o.)

Az egész kamaraművet egy postludiumtétel zárja. Szembetűnő, hogy a csellista most egy gitáron húz egy hat hangból álló „végtelen” akkordot, miközben a tenor és alt szólamokban a korál négy egészhangú kezdő hangjainak lépései ismétlődnek. A végtelenséget fejezi ki még az is, hogy az akkord (felvételtől) még akkor is szól, amikor a csellista már nincs a hangszer közelében, az előadók színpadról való távozása után is halljuk még az imént elhangzott ütemeket. A legvégső mottóként a „virág az ember, virág” toposz ritmusa csendül fel még egyszer utoljára hangeffektusok segítségével a zenemű zárása előtt.

Milyen úticsomaggal a tarsolyunkban mehetünk haza egy koncert után, és miért fontos a mai kortárs zenét követni, megismerni? A zene és a teológia gyökere mindig is ugyanabban a földben növekedett, egymás üzenetét támogatva és kölcsönösen erősítve. Nagy ajándék, hogy vannak ma is zeneszerzők, akik a hangok nyelvén szólnak a hitélet olykor igen nehéz és küzdelmes szakaszairól, hogy műveikből erőt és vigaszt merítve lehessünk fény és só Isten gyermekeiként és tanítványaiként a mindennapokban.

³⁰ „Hogy mindaddig, a míg az én lelkem én bennem van, és az Istennek lehellete van az én orromban...” (Jób 27,3)

³¹ Alban Berg hegedűversenyében szintén ez a négy egészhangú motívum kapcsolja össze Berg atonális zenei kontextusát Bach tonalitásban gondolkodó világával.

„A komponálás leginkább keresés. [...] talán a bibliaolvasással lehetne párhuzamba állítani. [...] Az igazán nagy művekben a gondolati, szellemi – ez esetben akár teológiai – tartalom és a zenei törvényszerűségek nemcsak hogy egyszerre vannak jelen, de elválaszthatatlanok egymástól.” (PINTÉRNÉ VÁRAY 2026, 22. o.)

The Message of the Book of Job Translated into the Language of Music

Auditory Theophany in Péter Tornyai's Cantata Passacaglia della morte

- Péter Tornyai's cantata *Passacaglia della morte*, composed in 2023, draws on verses from the *Book of Job* and musical quotations spanning several hundred years to invite the audience on a contemplative journey through the inevitability of mortality. This piece of classical music, which won the Artisjus Prize in 2025, presents Job's words in ten different languages, culminating in a passage in Hungarian that quotes one of Bach's famous chorales.

Keywords: suffering / Job / contemporary music / auditory theophany / passacaglia

Hivatkozott művek

BÖHM László 2000. *Zenei műszótár*. Editio Musica, Budapest.

BROCKHAUS, Heinz Alfred – RIEMANN, Hugo 1983–1985. *Zenei lexikon*. 1–3. köt. Zeneműkiadó, Budapest.

KROÓ György 1974. *Miért szép századunk zenéje?* Gondolat Kiadó, Budapest.

ROHR, Richard 2007. *Jób és a szenvedés misztériuma*. Ford. Malik Tóth István. Ursus Libris, Budapest.

PINTÉRNÉ VÁRAY Rita 2026. Valami hatalmasabb szűrődik át a hangokon. Kantáta Jób könyvének verseire – találkozás Tornyai Péter zeneszerzővel. *Evangelikus Élet*, 91. évf. 25–26. sz. 22–23. o.

Válaszúton

■ GÁNC S PÉTER

DREHER, Rod: *Szent Benedek válaszüjtján*. Ford. Bakos Gergely OSB. 2. kiad. Hítel Kiadó, Budapest, 2026.

Az április 12-ei hazai válaszüjtások eredménye egyházainkat is kritikus önvizsgálatra, őszinte útkeresésre kell, hogy indítsa. Ebben segíthet Rod Dreher konzervatív amerikai író *Szent Benedek válaszüjtján* című könyve, amely öt éven belül immár másodszor jelent meg magyarul, Bakos Gergely OSB fordításában, ezúttal a Hítel Kiadó gondozásában. A mű egyfajta „túlélési” stratégiát kínál, amelyre azért lehet szükségünk, mert „a kereszténység az egész nyugati világban válságban van: saját eltűnésének kockázatával kell szembenéznie”. A szerző hagyományos keresztény nézőpontból bírálja újkori kultúránkat, ugyanakkor az üzenete mégis pozitív. Ő maga erről így vall: „E könyv végső soron az igaz reményről szól – nem hamis derűlátásra alapozott reményről, hanem olyanról, amelyik az egyház helyzetének a valósághoz hű fölmérésén, valamint azon alapul, hogy újra magunkévá tesszük az egyháznak a modern időkben feledésbe merült, mélységes spirituális kincseit.” Rod Dreher számára, aki 2022 óta a konzervatív Danube Institute vendégkutatójaként Budapesten él, ezeknek a kincseknek az elsődleges forrása ma is a Szentírás, valamint Szent Benedek *Regulája*.

Ébresztő!

A könyv igei mottója, ami a *Regula* prologusának is egyik kulcsmondata: „Ideje már az álomból felébrednetek...” (Róm 13,11) Ebből kiindulva Rod Dreher így summázza könyve célját: „...azért írtam meg, hogy fölébresszem, és arra bátorítsam az egyházat: cselekedjék, az erejét pedig szedje össze, amíg nem késő. Ha azt, ami jön, át akarjuk vészelní, vissza kell térnünk hitünk gyökereihez, gondolkodásunkban és gyakorlatunkban egyaránt. El kell majd sajátítanunk a szív olyan erényeit, amelyeket a hívők Nyugaton elfeledtek. Változtatni kell majd életünkön, életmódunkon, mégpedig gyökeresen. Egyszóval: egyházzá kell válnunk, kompromisszumok nélkül, akármibe kerül.”

Sokkal együtt fel kell ismernünk, hogy a Római Birodalom hanyatlásához hasonló korszakban élünk. A megoldást ne politikusoktól, restaurációs törekvésektől várjuk. A keresztény nemzet, keresztény ország, keresztény kurzus, kultúrhar, keresztény politika hamis illúzió. Valójában „új Szent Benedekre” van szükségünk, aki nem kimenekít ebből a világból, hanem visszavezet éltető gyökereinkhez. Ezzel kapcsolatban fontos idézet a szerző előszavából: „A hagyomány nem a hamvak imádását, hanem a tűz megőrzését jelenti.” A fordító utószava pedig az Amerikában született, szlovák evangélikus gyökerű teológus, Jaroslav Pelikan gyakran idézett tézisével segíti a hagyomány helyes értelmezését: „A tradicionalizmus az élők holt hite, a tradíció pedig a holtak élő hite.”

A válság gyökerei

A szerző alapos diagnózis után keresi a gyógyulás útját. Szellemes, fanyar humorral így foglalja össze a kor/körképet: „Isten talán nem halt meg teljesen, de legalábbis egy szociális otthonban ágyhoz kötött betegként ápolásra szorul. [...] A bennünket utolérő súlyos spirituális és kulturális válság nem a semmiből érkezett. Jóllehet irama az elmúlt ötven évben fölgyorsult, e válság már sok évszázada érlelődik. Ha rá akarunk jönni arra, miként érhetünk ködön-viharon át biztonságos kikötőbe, meg kell értenünk, hogyan jutottunk ide.”

Rod Dreher a középkortól kiindulva izgalmas időutazásra hívja olvasóit. Csak böksszavakban idézzük fel az egyes századok jellemző tüneteit:

- 14. század: a metafizikai realizmus veresége
- 15. század: reneszánsz – minden dolgok mértéke az ember
- 16. század: reformáció – a vallási tekintély válsága, egyházszakadás
- 17. század: vallásháborúk, tudományos forradalom
- 18. század: felvilágosodás, a vallás a magánszférába szorul
- 19. század: ipari forradalom, ateizmus, marxizmus
- 20. század: két világháború, szexuális forradalom

Az amerikai író meglehetősen komor prognózisa szerint mindezek következménye, hogy „Nyugat-szerte kialvóban a kereszténység fénye [...] az egyház többé nem a lelkek alakítója, hanem az egók kiszolgálója [...] templomaink hamarosan kiürülnek [...] az ott tanított »kereszténység« erőtlen és élettelen”. Ez a „kereszténység” valójában „moralista terapeutikus deizmus” (MTD), amelynek őt jellemző tézise a következő:

„Létezik egy, a világot megteremtő és elrendező Isten, aki figyeli a földi emberek életét.

Isten azt akarja, hogy az emberek jók, kedvesek és tisztességesek legyenek egymással, amint azt a Biblia s a legtöbb világvallás tanítja.

Az élet központi célja, hogy boldogok legyünk, és hogy szeressük saját magunkat.

Istennek nem kell különösképpen részt vennie az ember életében, kivéve, amikor valami nehézség megoldásához van szükség rá.

A jó emberek haláluk után a mennybe jutnak.”

Az MTD valójában olyan felhígított, kereszt nélküli „kereszténység”, amely az egót és az anyagi kényelmet imádó kultúra vallása. Rod Dreher saját hazáját úgy látja, hogy „egy ideje már MTD-ország vagyunk”.

Életvidám ellenkultúra

A hamis álkereszténység csapdájából jelenthet szabadulást, ha elindulunk a benedeki „reformáció” válaszfútján. A szerző meggyőződése, hogy a *Regula* olyan „képzési kézikönyv az Úr szolgálatának iskolájában”, amely esélyt kínál egy egészséges, életvidám ellenkultúra megteremtésére és megélésére. Mindezt a hamis vágyak kultúrájával és a „kortárs kereszténység híg zabkásájával” szemben.

A *Regulát* követve visszatálálhatunk életünk megtartó pilléreihez a „cseppfolyós modernitás” ingoványában. Furcsa paradoxon, de a *Regula*, amely szó szerint rendszabályt jelent, felszabadíthat minket az evangélium megvalósítására. Nézzük röviden a legfontosabb pilléreket:

Rend: ennek betartása segít, hogy visszakapjuk természetes határainkat, felfedezve azt a logoszt, amelyet Isten írt bele a teremtésbe, és megtaláljuk az összhangot az örök renddel.

Imádság: a lélek élete, magányos vagy közösségi kommunikáció Istennel. Szerves része a szemlélődés, Isten jelenlétének átélése, valamint a *lectio divina*, a Szentírás naponkénti elmélyült tanulmányozása.

Munka: az egészséges imaélet gyümölcse. Szent Benedek figyelmeztet, hogy „a tétlenség a lélek ellensége”. Rod Dreher hozzáteszi: „A keresztény ember számára a munka szentségi értékkel bír.”

Aszkézis: az eredeti görög szó edzés is jelent, ami „kulcsfontosságú a spirituális növekedéshez”. A kegyelem által irányított ember megtanul nemet mondani a vágyainak és igent mondani Istennek. Ezzel őt helyezzük mindenek fölé, mert „arra vagyunk hivatva, hogy a világban, mégse a világ szerint éljünk”.

A *Regulában* mindezek mellett fontos tartóoszlopok még: a stabilitás, a közösség, a vendégszeretet, az egyensúly.

Újat építeni a régi alapokra

Az idézett biblikus regulapilléreken épülhet fel az újfajta keresztény köz- és magánélet, valamint az időtálló egyház (church for all seasons). A szerző látása szerint a benedeki válaszút többek között új politizálásra is indít. Ez Václav Havel szellemes kifejezésével élve „politikaellenes politikát” jelent. Miközben imádkozunk előjáróinkért, komolyan vesszük prófétai küldetésünket feléjük is, szem előtt tartva a zsoltáros intését: „*Ne bízzatok az előkelőkben, egy emberben sem, mert nem tud megtartani.*” (Zsolt 146,3) Dreher óv a hatalom imádságának kísértésétől, kockázatos akár csak „egy csipetnyi tömjént áldozni a császárnak...” Ezzel kapcsolatban utal arra a tényre, hogy az evangelikálok 81 százaléka szavazott Donald Trump elnökre, miközben „Amerika kulturális hanyatlásának Trump nem megoldása, hanem tünete”. Szellemesen hozzáteszi: „A politikai hatalom nem erkölcsi fertőtlenítőszer. [...] A politika nem helyettesíti a személyes életszentséget.”

Rod Dreher a gyakorlat embere, aki az alapos diagnózis után, könyve második felében konkrét javaslatokat tesz egyéni és közösségi keresztény életünk újraépítésére. Ezek az „építőelemek” tömören megjelennek az egyes tematikus fejezetek címeiben, alcímeiben. Ízelítőül néhány gondolatébresztő, provokatív „tégla”.

Időtálló egyház

Fedezd föl újra a múltat!

Tanuld meg újra az askézis hagyományos keresztény erényét!

Jósággal és szépséggel evangelizálj!

Teljes szívből fogadd el a száműzetést s a vértanúság esélyét!

Keresztény közösség

Legyen otthonunk házi monostor!

Ne féljünk a saját utunkat járni!

Alakítsuk egyházunkat valóban közösségi hálózattá!

Építsünk az egyházhatárokon túlnyúló kapcsolatokat!

Keresztény nevelés

Tanítsuk a Szentírást a gyerekeknek!
Ne csapd be magad keresztény iskolákkal!
Vissza a klasszikusokhoz, aztán előre a jövőbe!

Keresztény munkamorál

Légy vállalkozó kedvű!
Vásárolj keresztényektől, még akkor is, ha többbe kerül!
Építs ki keresztény szakmai hálózatokat!

A szexualitás Isten ajándéka

A nemi nevelés elsősorban a szülők föladata.
Közösségben szeresd és támogasd a nem házasokat!
Minden eszközzel küzdj a pornográfia ellen!

Megkérdőjelezendő haladás

Nem gép, nem gépkezelő, hanem Isten teremtménye vagy.
Aszketikus gyakorlatként kezd el a digitális böjtöt!
Ne keverd a közösségi médiumokat az istentiszteletbe!

„Végkövetkeztetés: benedeki döntés”

Ez a közel négyszáz oldalas mű utolsó fejezetének a címe. Mi hát a végkövetkeztetés, a benedeki döntés lényege? A kérdésre a zárófejezet izgalmas mottója, Jacques Maritain biblikus egyházképe részben már választ ad. A 20. századi francia katolikus filozófus így látja, láttatja az egyházat a modernitásban: „A föld közepén álló megerősített várkastély helyett az égbolton szétszórt csillagseregbe kell gondolnunk.” Ez az egyházkép tökéletes összhangban van Pál apostol buzdításával és látomásával: „*Isten az, aki munkálja bennetek mind a szándékot, mind a cselekvést az ő tetszésének megfelelően. Zúgolódás és vonakodás nélkül tegyetek mindent, hogy feddhetetlenek és romlatlanok legyetek, Isten hibátlan gyermekei az elfordult és elfajult nemzedékben, akik között ragyogtok, mint csillagok a világban, ha az élet ígéjére figyeltok.*” (Fil 2,13–16) Ez a kép ugyancsak összhangban áll a keresztény egyház mai kisebbségi, szórványhelyzetével a néhai „ügynevezett keresztény” világban.

Rod Dreher az utolsó oldalakon egy presbiteriánus lelkészbarátját idézve leszögezi: „Szent Benedek válaszútjának végső soron a szeretetről kell szólnia. [...] hogyan éljünk örömben és bizalommal, mikor a világ éppen összeomlani látszik körülöttünk?”

Mi lehet a 21. századi egyház korszerű, releváns képe? Többé már nem „erős vár”, hanem inkább szétszórt irányfény az útkeresőknek? A szerző további biblikus képekben keresi a választ erre a megkerülhetetlen kérdésre. Látása szerint az egyház ma is egyrészt bárka, menedék, esély a túlélésre.

Másrészt emlékeztet Ezékiel látomására az újjáépített templomról, amelyből éltető forrás fakad. „Az egyház tehát egyszerre bárka és kútő. [...] Ha egyszerre nem látjuk mindkét látomást, nem élhetünk Szent Benedek válaszutja szerint” – summázza meggyőződését Rod Dreher.

Végül felidézi a tíz évvel ezelőtti olaszországi földrengés emlékét, melynek során Szent Benedeknek, Európa védőszentjének 14. századi bazilikája is összeomlott Norciában. De azóta megtörtént az újjáépítés a romokon, a romokból!

Mindez átvitt értelemben szimbolikus, prófétai üzenet mindazok számára, akik részben romos, alapjaiban megrendült egyházi tágakon élve szolgálunk, és keressük a jövőbe vezető utat: „Ha Isten is úgy akarja, egy szép napon a romhalmazból új élet fog támadni. [...] Fiat. Fiat. Úgy legyen. Úgy legyen. Akinek füle van, hallja meg, mit mond a Lélek az egyházaknak!”

Akkor is ültess egy almafát!

■ LUKÁCS MÁTÉ ANDRÁS

Teológia és teremtés. Mélységek és magasságok. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmánykötete. Szerk. Bácskai Károly – Molnár Lilla – Seben Glória. Evangélikus Hittudományi Egyetem – Luther Kiadó, Budapest, 2025.

„Ha tudnám is, hogy holnap elpusztul a világ, még akkor is ültetnék egy almafát” – hangzik a Luthernek tulajdonított közmondás. Az Evangélikus Hittudományi Egyetem oktatóinak és doktoranduszainak tanulmányait közlő, *Teológia és...* című sorozat második kötete is ebben a lutheri szellemiségben gondolkozik a teremtés témájáról. „De fának csak Isten adhat formát” (But only God can make a tree) – írja Joyce Kilmer költő a *Fák* című versében Koosán Ildikó fordításában. A tanulmányokon mind át sugárzik a kötet központi témája, a teremtés és a teremtető és újjáteremtető Istenről szóló hitvallás. A szerzők igyekeznek megragadni és írásaikkal elültetni egy-egy almafát, amellyel bemutatják a Teremtetőt, magát a teremtetést és az embert, aki igyekszik a Teremtető munkatársa lenni. Az írások jelentős részében megjelenik a teremtetett világ, a természeti környezet pusztításának, rombolásának meghatározó, körünkben már megkerülhetetlen témája. A szerzők műveiben viszont végig ott lapul a Lutherhez kötődő gondolat: látják a világ pusztulását, a világban lévő tragédiákat, traumákat, bajokat, fájdalmakat, de ők akkor is ültetnek egy almafát, mert itt és most vagyunk felelősek azért, amit Isten ránk bízott, mert van reménységünk a holnapban, van reménységünk Jézus Krisztusban, az új égben és az új földben, a Teremtetőben. Hogy a kötetet olvasva végig a Teremtető legyen a szemünk előtt, a kötet szerkesztői az első teremtetéstörténet szavait vették kölcsön a fejezetcímekhez: *Megalkotta, Elválasztotta, Megáldotta.*

A *Megalkotta* című fejezetben olvasható tanulmányok azt vizsgálják, hogyan lehetünk Isten munkatársai, részesei teremtető és újjáteremtető munkájának. Erre látunk egyháztörténeti, biblikus és gyakorlati példákat.

Csepregi Zoltán tanulmányában arról számol be, hogy a pietista August Hermann Francke hogyan hozott létre a semmiből komplex iskolarendszert a 18. és 19. század fordulóján Hallében. Francke egyszer, amikor egy nagyobb adományt adtak a kezébe, hitből fakadó örömmel elhatározta, hogy isko-

lát alapít a szegényeknek. A szerző részletes betekintést nyújt abba, hogy az árváknak alapított gyermekvárosból hogyan született a gazdag családok számára is vonzó iskolaváros, hogyan járt együtt a szegények felkarolása és a tehetséges fiatalok gondozása.

Fabiny Tamás a Biblia első (Mózes első könyve) és utolsó (Jelenések könyve) könyvei közti kapcsolatot ahhoz hasonlítja, mint amikor egy nagy zenemű fináléjában megismétlődnek a nyitány motívumai. Így a Genezis és az Apokalipszis képi világa egymást mélyíti, gazdagítja. A motívumtörténet és az intertextualitás eszközeivel az alábbi négy kép, négy igeszakasz párhuzamaira mutat rá: az Isten paradicsoma (Jel 2,7); az élet fája (Jel 2,7; Jel 22,2); kígyó, új ég és új föld, megújult paradicsom.

Hafenscher Károly írásában abból indul ki, hogy a gyülekezetet az ige, az igehirdetés élteti, az tartja össze, attól lesz más, mint egy hasonló érdeklődésű emberekből álló közösség. Tézise az, hogy az Isten igéje teremő szó. Előbb végigveszi az igehirdetés biblikus hátterét (őszövetségi próféták, Jézus igehirdetése, az apostolok prédikációja), majd az igehirdetést a teremő, az inkarnáció tükrében vizsgálja. Záró gondolata, hogy az igehirdetés kapcsolatot épít, hídként működik Teremő és hallgató között.

Jasper-Makay Emese azt tárja elénk, hogy Pál apostol miszticizmusában mit jelent a Krisztussal való találkozás, a Krisztusban történő új teremő. A tanulmány 2Kor 5,17 három elemét járja körbe. A szerző először azt vizsgálja, hogy mit jelent az átmenet, amikor „a régi elmúlt, és íme, új jött létre”. A második részben a „Krisztusban” kifejezés kutatástörténetét ismerteti. A harmadik részben John M. G. Barclay legújabb elméleteit mutatja be az új teremő és a Krisztusban való antitetikus létezés kapcsán.

Kodácsy-Simon Eszter azt a megállapítást teszi a teremővédelem kapcsán, hogy az ökoteológiai tanulmányok főleg az Őszövetségből indulnak ki. Az Újszövetség embere bár eltávolodott a természetől, de a környezetvédelem nem választható el az üdvösségtől. A teremővédelem és az eszkatológia kapcsolatát ismerteti 2Pt 3,5–15 alapján, Edward Adams elemzését követve.

Thuránszky István arra mutat rá, hogy a teremővédelem és a környezetvédelem alapja a lelki békességben rejlik. Zlinszky János szavai nyomán először azt fejti ki, hogy a teremőtt világgal való viszonyunk az istenkapcsolatunkról szól: hálásnak kell lennünk, és szeretnünk kell Isten ajándékát, amelyért felelősek vagyunk. Majd azzal folytatja, hogy ennek az önzetlen szeretetnek az alapja a lelki béke. Végezetül arra irányítja a figyelmünket, hogy mennyire fontos az egyéni szerepvállalás, az egyéni lelki béke a teremővédelemben, és ezt hogyan erősítik a halálközeli élmények.

Az *Elválasztotta* című fejezet tanulmányaiban arra látunk példákat, hogy bár a gép forog, de az alkotó nem pihen. A káosz, az eredendő bűn, az ember szerinti jó, a katasztrófák, a traumák, a szegény, a gög és a hűtlenség elválasztanak Istentől. De a Teremő folyamatosan azon dolgozik, hogy rendet tegyen, helyreállítsa a közte és köztünk lévő kapcsolatot, új lakóhelyet adjon.

Gombkötő Beáta tanulmányában a disztópiát és az apokalipszist hasonlítja össze. Disztópikus műveken (írásokon, filmekben, sorozatokon) keresztül mutatja be a műfaj jellemző jegyeit: a disztópia sokkal rosszabb hely, mint a valóság, jól látható a trauma, a szenvedés, a fájdalom, viszont hiányzik a megoldás. Az apokaliptika nem a teológiai témáktól más, hiszen azok a disztópiában is szerepelnek, hanem attól, hogy van remény: van isteni kinyilatkoztatás a jövőre nézve. A disztópia végkicsengése mégsem teljesen negatív: cselekvésre, változásra ösztönöz.

Molnár Lilla a 4Móz 25-ben szereplő kettős gyilkossággal, Áron unokájának, Fineásnak a történetével foglalkozik. A tett indítéka egy vegyes pár, egy izraeli férfi és egy moábi nő kapcsolata. A tett következménye pedig dicséret, kettős jutalom. Elemzésében a szerző bemutatja a történetet, a szövegkritika részleteit, értelmezési lehetőségeit, intertextuális jelentőségét és teológiai üzenetét.

Nagy Szabolcs a nemzetépítés folyamatát járja körül a „keresztény Amerika” példáján keresztül. Elsőként a nemzet fogalmát mutatja be, kiemelve Benedict Anderson elméletét a nemzeti mítoszok

identitásképző erejéről. Ilyen önazonosságot meghatározó mítosz az Amerikai Egyesült Államok történetében John Winthrop 1650. április 8-án a puritán telepesek számára elmondott prédikációja a helyen épült városról. A tanulmány második felében ennek a mítosznak a hatástörténetét, értelmezéseit tárja elénk a szerző, kiemelve a keresztény nacionalizmus jelenségét.

Pápai Attila tanulmányában az isteni és az emberi jót hasonlítja össze. Először a tereméstörténeten keresztül mutatja be a teremtés rendjét, hogy amit Isten teremtett, az jó. Másodszor a Bírák könyve alapján az emberi jót tárja elénk, ami elszakít Istentől, és káoszba vezet. A konklúzióban a szerző levonja a következtetést, hogy mikor is valósulhat meg valójában a jó.

Seben Glória tanulmányában emlékeztet, hogy a gyermekek isten képmásai, és azt keresi, hogy az eredendő bűn evangélikus értelmezése hogyan segít a gyermekekkel való foglalkozásban. Elsőként az eredendő bűn fogalmát tanulmányozza, kiemelve az evangélikus hitvallási iratokat. Ezután történeti áttekintést ad a gyermekkor értelmezésének változásairól, különösen az eredendő bűn szempontjából. Végezetül kitekintést nyújt számunkra a mai, keresztény gyermekképre.

Seffer Valentina írását azzal vezeti fel, hogy a Teremtés könyvében az ember eredetileg teljes harmóniában élt Istennel, nem volt mit szégyellnie. Amint viszont az ember megtagadta az Istenben való bizalmat, és helyette a kísértőre hallgatott, megjelent a szégyen. A tanulmányban előbb megismerhetjük a szégyen és a becsület őszövétségi háttérét és antropológiai jelentőségét, romboló és építő erejét. Majd a szerző bemutatja a szégyen több dimenzióját is őszövétségi kontextusokon keresztül: bírásági eljárás, hadviselés, politika, hitbéli motiváció.

Varga Gyöngyi tanulmányának kiindulópontja, hogy a teremtés nem egyszer lezárt esemény, hanem folyamat, tehát Isten állandóan jelen van, formálja, transzformálja a teremtett világot, és harcol a káosz, az üresség, a szakadék, a mélység ellen. Ezt a harcot az Őszövétség mitikus képekkel ábrázolja, mint például a mélység vizei, kígyószörnyek káoszszörnyek. Isten viszont mindennek felett Úr, és folyamatosan rendet teremt a világban, szétválaszt, elkülönít, lakóhelyet készít.

A *Megáldotta* fejezetben olyan cselekvések, alkotások kerülnek elénk, amelyekre a Teremtő áldását adja: bibliafordítás, mentorálás, énekeskönyv-szerkesztés, gyülekezetépítés, gyermekvállalás és végül a teremtéssel való kommunikáció.

Bácskai Károly betekintést nyújt a jelnyelvi bibliafordítás újszövétségi műhelymunkájába, hiszen Isten teremtő, megtestesülő, újjáteremtő igéje mindenkihez szól, ezért fontos az akadálymentesítés. A jelnyelvi tolmácsok munkája a sűgőszövegen alapszik, amely az írott újszövétségi szövegeket tartalmazza. A sűgőszöveg hidat képez, hogy a betűket át lehessen ültetni vizuális nyelvre, úgy, hogy az eredeti tartalom is megmaradjon. A szerző részletezi a fordítás folyamatát, nehézségeit, tanulságait, kényszerítő hatását.

Nagy Krisztina és Balogné Vincze Katalin tanulmánya a mentorok kritikus barát szerepkörét járja körbe. Ennek aktualitása abban rejlik, hogy az Evangélikus Hittudományi Egyetem három éve elindította a mentor-tanári és a mentorlelkésszi képzést, amelyek az utánpótlásképzés minőségi megteremtésében jelentenek nagy segítségét. A szerzők előbb bemutatják a kritikusbarát-módszert, majd külön elemzik a barátság és a kritikus szavakat. A kritikai barát szerepet végül irodalmi és biblikus példákon keresztül mutatják be az olvasóknak.

Pap Kinga Marjatta a megújuló énekeskönyv kapcsán veti fel azt a gondolatot, hogy minden kor társadalmi témái meghatározzák az énekek szövegeit is. Így a most készülő énekeskönyv szövegeiben erőteljesebben jelenthetnek majd meg a teremtésvédelem témái. A szerző az *Első próbafüzet* tételait vizsgálja. Az első alfejezetben a hiányzó témák feldolgozását fejt ki. A második alfejezetben pedig a korábbi szövegváltozatokhoz képest alkalmazott finomhangolást mutatja be.

Pángyánszky Ágnes a gyülekezeti közösségteremtés kihívásait tárja elénk. A 21. század elején a közösségek általános értelemben krízisben vannak, és ezek érintik az egyházat is. A tanulmány elő-

szőr áttekinti a közösség legfőbb teológiai értelmezéseit, azután Zygmunt Bauman szociológus munkássága alapján a közösségek kritikáját és szociológiai átalakulását, végezetül a felvetett kérdésekre a gyakorlati teológia oldaláról keres válaszokat. A közösségteremtés legfontosabb jelenkori sarokkövei az identitásformálás, a misszió, az intergenerációs találkozások.

Pongrácz Máté a teremtésben való egyik legfontosabb emberi feladatról, a gyermekvállalásról, a gyermek utáni vágyról ír, amely jelentős változáson esett át az elmúlt időszakban. A tanulmányban először megvizsgálja a vágy fogalmát a Szentírásban, majd ehhez kapcsolódóan olyan bibliai történeteket ismertet, amelyekben komoly szerepe van a gyermek utáni vágnak. A teológiatörténeti kitekintés után a gyermekvállalás legújabb nézőpontjára tekint rá a szerző: a meddőség kihívásaira, a háttérbe kerülő gazdasági és előtérbe kerülő karriertényezőkre, a közös együtt gondolkodásra, párbeszédre.

Szabó Lajos tanulmányában arra hívja fel a figyelmünket, hogy keresztény identitásunk fontos része, hogy visszatérjünk a kezdetekhez, a teremtésről, a teremtett világról, a teremtettségünkről, a Teremtőről való gondolkodáshoz, kommunikációhoz. A természetéről szólni kötelességünk – hangsúlyozza, hiszen az erről való beszéd Istennel való találkozás is egyben. Az erről való diskurzust nem lehet elég korán kezdeni: beszélnünk kell a témáról hittanórán, bibliaórán, lelkigondozói beszélgetésen, az igehirdetésben.

A kötetben nemcsak a tanulmányokat olvashatjuk el, hanem megtalálhatjuk a publikációkat jegyző kutatók elérhetőségeit. A szerkesztők pedig maguk invitálnak arra, hogy bátran vegyük fel a kapcsolatot, és folyjunk bele a teológiai munkába. A könyv ezzel túllép saját határain, és maga is bekapcsolódik a teremtői munkába: kapcsolatot teremt író és olvasó, ember és ember, testvér és testvér, Isten és ember között. Vegyük hát bátran kezünkbe a kötetet, és kapcsolódjunk be mi is az almafaültetésbe, lépjünk a Teremtővel való élő kapcsolatba.

KRISZTUSBAN MINDNYÁJAN ÉLETRE KELNEK ◀

In memoriam Mihácsi Lajos

1953–2026*

■ VLADIKA ZSÓFIA

Csendes szomorúsággal, mégis Istenbe kapaszkodó reménységgel állunk meg Mihácsi Lajos testvérünkre emlékezve. Nehéz elengedni azt, akinek jelenléte annyi éven át volt biztos pont, akire úgy tekintünk, mint a szeretet és a szolgálat halk, de rendíthetetlen tanújára. Fájdalmas hirtelenséggel tért haza július 14-én, életének hetvennegyedik évében ahhoz az Úrhoz, akinek egész életét odaadta, és akinek közelségét most már színről színre láthatja.

„Mert nem szégyellem az evangéliumot, hiszen Isten ereje az, minden hívőnek üdvösségére...” (Róm 1,16)

Mihácsi Lajos Pakson született 1953. április 19-én a család második gyermekeként. Édesanyja, Hanniffel Márta tanítóként dolgozott, édesapja, Mihácsi Lajos lelkészként szolgált Dunaföldváron. A fiú

* Mihácsi Lajos nyugalmazott evangélikus lelkészt 2026. augusztus 4-én kísérték el utolsó útjára a felpéci temetőben (<https://www.evangelikus.hu/hireink/itthon/in-memoriam-mihacsi-lajos>).

itt végezte az általános iskolát, és tett érettségét 1971-ben a Magyar László Gimnázium diákjaként. Felnőtt életét Dunaujvárosban kezdte rendszerszervező üzemmérnökként.

1977-ben házasságot kötött Verbenác Ilonával. Húsz évig tartó közös életüket Isten négy fiúgyermekkel ajándékozta meg.

Édesapjának a példája erősebbnek bizonyult a műszaki feladatoknál: Mihácsi Lajos harminchat évesen úgy érezte, más útra szólítja az Isten. Az Evangélikus Teológiai Akadémia elvégzése után D. Szebik Imre püspök 1993. február 7-én diakónus lelkésszé avatta Győrben. 1993 és 1997 között a győri Evangélikus Szeretetház igazgatója és diakónus lelkésze volt. Mind vezetői szerepében, mind szolgálatában hamar megmutatkozott csendes, de határozott egyénisége, amely egész életében jellemezte.

1997-ben Mencshelyre került; 2003-ig volt elkötelezett lelkésze a mencshely–nagyvázsony–szentantalfai gyülekezetnek. Hűséges pásztorolásával, emberséges szeretetével fordult mások felé, és erősítette a közösség életét.

1998-ban házasságot kötött Szócs Edittel, így immár hat fiúgyermek apjává vált, akiket nagy szeretettel, gondviselő türelemmel nevelgetett. Felesége volt a támasza, aki mindenhova elkísérte, és tiszta szívvel állt férje mellett hűséges társként.

2003-tól tizenkét éven keresztül vállalta a soproni Fabricius Endre Evangélikus Szeretetotthon vezetését. Közben, 2011-től egészen nyugdíjba vonulásáig Vadosfán végzett helyettes lelkészi szolgálatot.

2018-tól nyugdíjas éveit töltötte, de mindvégig aktív szolgálatot végzett. Ott segített, ahol épp szükség volt rá. Így koordinált helyettes lelkészi szolgálatot Harkán 2018–2019-ben, kórházlelkészként tevékenykedett Pápán 2019–2020-ban, majd szintén helyettes lelkészként 2024–2025-ben Farádon.

A lelkészek közösségét mindig mély tisztelettel és testvéri szeretettel ölelte magához. Tudta, milyen teher és milyen ajándék egyszerre a szolgálat, és szívügye volt, hogy bátorítsa, erősítse és felemelje azokat, akik vele együtt hordozzák az evangélium ügyét. Szavai sosem voltak hangosak, de mindig súlyuk volt; jelenléte nem volt hivalkodó, mégis mindenki érezte, hogy vele együtt közelebb kerülünk ahhoz a békességhez, amelyet csak Isten adhat.

Ez év márciusától a lébényi gyülekezetet pásztorolta közel fél éven keresztül. Egy hónappal megbízatásának vége előtt váratlanul hívta haza mennyei Atyja, hatalmas hiányt hagyva maga mögött. Hiányozni fog a családi otthon melegségéből, ahol féltő gondoskodással fordult szerettei felé. Felesége mellett igazi társ volt, gyermekeit pedig olyan figyelemmel és szeretettel kísérte, amely biztonságot és erőt adott nekik.

Nagyapai szíve az unokái körében vált igazán láthatóvá: ő volt a mesélő, a bölcs tanácsok embere, aki az unokák minden apró mozdulatában örömet lelte. Szívesen tanítgatta őket kétkézi munkára, a zene szeretetére, az élet dolgaira. Ha kérték tőle, akkor a világtérképet vette elő, megismertette őket az országok zászlóival, vagy éppen zongorázott velük. A zene máskor is nagy hangsúlyt kapott az életében. Nemcsak lelkészi feladatait végezte alázatosan és lelkiismeretesen, hanem kántorként is helytállt, ha arra volt szükség. Nagyon szeretett énekelni.

Élete középpontjában az Isten iránti rendíthetetlen hűség állt. Mindig tudta, hogy a szolgálat nem róla szól, hanem arról, akinek életét teljesen odaszánta: Krisztusról. Váratlan távozása nem csupán egy élet lezárulása, hanem egy olyan szív elcsendesedése, amely sokakért dobogott. Soha nem hangos szavakkal, hanem a mindennapok halk jóságával, a szolgálat alázatos szépségével mutatta meg, mit jelent Krisztust követni. Hiánya fáj, de az a szeretet, amelyet közöttünk hagyott, tovább él.

Reformáció ünnepe

► Róm 10,3–11

Öt sola

Az ünnep jellege

Reformáció ünnepén a reformáció központi üzenetének kell megszólalnia a szószéken. Ez nem más mint: *sola fide – sola gratia!* „Ettől az artikulustól nem térhetünk el, sem nem engedhetünk, még ha a föld és ég elveszne s bármi más [...] ebben az artikulusban van minden...” – írta dr. KÓSA Pál 1949-ben (345. o.).

Agendánk így jelöli az ünnep jellegét: „Mindent Isten dicsőségére!”

Luther Márton, aki nekünk, evangélikusoknak különösen is a reformáció megtestesítője, hittel hitte, hogy valóban Isten dicsőségére kívánta Krisztus egyházát a Szentlélek erejében bízva jobbítani, megújítani. Az ünnep liturgikus színe éppen ezért a Szentlélek szimbolikája miatt piros. Idén szombatra esik október 31., így például Nyíregyházán várakozással tekintünk a református testvérekkel közös fáklyás, énekes emlékmenetre. Egy mondat erejéig azt is figyelembe vehetjük és megemlíthetjük, hogy reformáció ünnepe előtt mindig a Biblia vasárnapját ünnepeljük (*sola Scriptura*).

Amit a textusról tudni kell

A Római levél Pál „evangéliumának” legfontosabb forrása, a leghosszabb levél, alapos szerkesztéssel,

amelyben a kijelölt fejezet része annak a három fejezetből álló egységnek (9–11. fejezetek), amelyek formailag nem mutatnak levélszerkezetet, inkább tanító jellegű előadás, diatribé formájában íródtak. Mégsem teljesen új dolgokat említ a három fejezetben, hiszen a zsidósággal, a törvénnyel, a szövetséggel az eddigi fejezetekben is foglalkoznia kellett. Témájában, kifejezéseiben nagyon is folytatása a „tulajdonképpen” levélnek. Az apostol biztosítja olvasóit arról, hogy az az egyetemesség, amelyet képvisel, nem a zsidóságnak adott ígéretek és kiváltságok eltörlését vagy megrövidülését, hanem beteljesülését jelenti. A levél legfontosabb állítása, hogy a törvény nem az üdvösségre, hanem a halálra vezetett, mivel a törvény nem tudott senkit szentté tenni, de a törvény korszaka lezárult, és Pál a lélek korszakát vetítve előre, jogosan hozza példaként Ábrahámot, mint aki a lélek által igazult meg.

Textusunkban is Isten igazságát állítja szembe a törvény igazságával, pontosabban Krisztust a törvénynek való megfelelni akarás kényszerével. Bár csak a 3. verstől van kijelölve a textus, az érthetőség kedvéért az 1–2. versre is utalni kell. Pál maga is, mint egykori farizeus, jól ismerte azt az Isten iránti őszinte buzgólkodást, rajongást, amelyet megtérése után kénytelen volt „nem helyes ismeret szerintinek” nevezni. Az Írás alapvető üzenete az evangélium proklamálása. Éppen ezért

minden korban nagy jelentőségű írásnak tartották a Római levelet. A protestantizmusnak pedig kifejezetten kedvelt irata lett (Luther, Kálvin, Melancthon), sőt a hitkérdésekben leggyakrabban idézett szakasz a Róm 10,3–13.

A textus fő gondolata a megigazulás: Isten igaznak fogadja-e el az embert pusztán a törvény alapján, avagy ez csak a Krisztusba vetett hit révén lehetséges? A teoretikus kérdésre kétezer év távlatából, több könyvtárnyi értekezés ismeretével, a hit harcát megharcolva, a Római levelet olvasva és elemezve tudjuk a választ: Isten igazságának kell engedelmessékedni – mely Krisztus halála és feltámadása pillanatában történt meg (3,22–25), mert megigazulásunk alapja Krisztus dicsőséges feltámadása (4,25).

A perikópa megértése

1–2. vers: „testvéreim” – Krisztusban testvéreknek ír azokról a testvérekről, akik buzgólkodnak a hitben, de „nem a helyes ismeret szerint” – Pál saját népe, akik nem fogadták el Krisztust.

3. vers: Isten igazsága versus a maguk igazsága – (ἡ ἐπιγνώσις) nem az ismeret hiányáról, hanem a helyes felismerés és az abból eredő helyes értékelés hiányáról van szó.

4. vers: τὸ τέλος ’végcél’. Mi a törvény vége vagy célja? A törvény végcélja Krisztus! (Lehetséges fordítások: „Krisztus bevégzi a törvényt, és megigazulást hoz mindenkinek, aki hisz”; vagy „Krisztus a törvény vége mint a megigazulás útja azoknak, akik hisznek”). A törvény „feladata” a bűn felismerése, „sokasodása” (3,20; 5,20; 7,7,13), hogy Krisztushoz vezessen. A törvény tehát nem szűnik meg, nem felesleges, „csak” elégtelen, mert megigazulást Krisztus ad (solus Cristus).

5–6. vers: Pál szembeállítja egymással azt, amit Mózes ír, a „hitből való igazsággal”. Mózes „írása” megfelel a törvénynek, a hitből való igazság „mondása” pedig az evangéliumnak.

5–8. vers: Pál apostol a Rómaiaknak írott levélben alkalmazza azt az ókori zsidó írásmagya-

rázati módszert, mellyel az Ószövetséget aktualizálja. Ez volt a *peser* (jelentése: „megfejtés” vagy „magyarázat”), amelyet a qumráni közösség tett népszerűvé. Lényege, hogy a múltbeli próféciaikat közvetlenül a jelenre és az eszkatologikus végidőre vonatkoztatják, feltárva azok rejtett jelentését. A *peser* műfajára jellemző a próféciaik beteljesedésének kinyilatkoztatásszerű bemutatása. Pál érvelése a törvényről, a bűnről és a kegyelemről szorosan követi ezt a sémát: az ószövetségi törvény csupán árnyék, a valóság, a *peser* megoldása pedig maga Krisztus.

Az apostol mondatról mondatra haladva „aktualizálja” a törvényt (5Móz 30,12–14).

- Ószövetség: „Ne mondd szívedben: Ki megy fel az égbe?”
- Páli *peser*: „Azaz: hogy Krisztust lehozza.”
- Ószövetség: „Vagy: Ki száll le a mélységbe?”
- Páli *peser*: „Azaz: hogy Krisztust feltámasztssa a halálból.”

Pál számára az ige nem a Sínai-hegyi törvény, hanem a hit beszéde, amelyet ők hirdetnek.

9. vers: hit és hitvallás; a hitvallást az Úr feltámadásában való hittel magyarázza.

10. vers: megigazulás és üdvösség; a szívbeli hit megigazulásra, a szájjal való vallástétel üdvösségre visz.

11. vers: egyetemes, mindenkire vonatkozó hit, utalás Ézs 28,16 versére.

Az igehirdetés felé

Törvény és Krisztus

A törvényeskedés sokféleképpen megjelent a zsidóság és Pál életében. Megjelenik ez ma is, ha valaki önmagára tekint, ha a jó cselekedeteket keresi, ha a spéci étrend lesz a „megmentője”, ha minden elért jóért és elkerült rosszért érdemeket vár, akaratlanul is a törvényeskedés csapdájába esik. Az ember önnön igazságát (önigazolás) helyezi előtérbe Krisztus igazságával szemben. A rómaiak is ezt tették!

A törvény – például a Tízparancsolat – szükséges, mert mint erkölcsi minimum, a törvény rámutat a bűnökre, a hiányosságokra, és érzékelteti, hogy megbocsátásra, igazságra, sőt megváltóra van szükségünk. Ebben az értelemben a törvény vége, célja, rendeltetése Krisztus! „*Ami a törvénynek lehetetlen volt, mert erőtlenné vált a test miatt, azért Isten elküldte az ő Fiát, aki a törvényt beteljesíti bennünk.*” (Róm 8,3–4)

Tehát a törvény el nem vethető, lásd Mt 5,17: „*Nem azért jöttem, hogy a törvényt eltöröljem*”; de nem az tesz igazzá, és nem is a törvény üdvözít!

Sola fide! Csak az számít, amit a szívben hiszünk (9. vers), ti. „Isten feltámasztotta őt (Krisztust) a halából” – ennek pedig az a következménye, hogy üdvösségre juthatok! Pál a következő versben (10.) még egyszer nyomatékosítja: „...szívvel hiszünk, hogy megigazuljunk, és szájjal teszünk vallást, hogy üdvözlöljünk.”

Ez pedig csakis Isten mérhetetlen kegyelme – *sola gratia* – révén valósulhat meg. Mindenki, „aki segítségül hívja az Úr nevét, üdvözlöl” – *soli Deo gloria*.

További javaslatok

Lekciók

Mt 5,1–12; Zsolt 46,2–12

Énekek

EÉ 254/256; 258; 380

Imádság

„Jövel, Szentlélek Úr Isten, a szomorkodók vigasztalója, az élet teremtetője és megszentelője, az isteni igazság tanítója, a Krisztusban hívők öröme! Töltsd be híveid szívét mennyei erőddel. Gyűjtsd meg bennünk szereteted tüzeit, hogy kiirtsa szívünk minden gonosz kívánságát és önzését. Add nekünk kegyelmed ajándékait, hogy megismerjük Jézus Krisztust, a mi Urunkat,

benne új életet kezdjünk, az új életben napról napra gyarapodjunk, megismerjük Krisztus minden értelmet meghaladó szeretetét, és meg erősödünk a cselekvő szeretetben Isten dicsőségére, az Úr Jézus Krisztus által.” (Augustinus, EÉ 712. o.)

Illusztráció

Kilenc évvel a reformáció ötszáz éves évfordulója után, a hazai és külföldi politikai és valláspolitikai életben egyaránt igaz az, amit Erich W. GRITSCH (2006, 258. o.) ír Luther egyházértelmezéséről: „Luther számára az egyház azok gyülekezete, akik abban bíznak, hogy a Szentlélek egyedül Isten ígéje által támaszt hitet. [...] az egyházat folyamatosan reformálni kell – azaz változtatni kell rajta, valahányszor szükséges, lélekben és szervezeten egyaránt.”

95/1. tétel: Mikor Urunk és Mesterünk azt mondta: „Térjete meg!” – azt akarta, hogy a hívek egész élete bűnbánatra térés legyen (Mt 4,17).

Felhasznált irodalom

- BENYIK György 1996. *Az Újszövetségi Szentírás keletkezés- és kutatástörténete*. JATEPress, Szeged.
- FARKASFALVY Dénes 1995. *Bevezetés az újszövetségi szentírás könyveihez*. Szent István Társulat, Budapest.
- GRITSCH, Erich W. 2006. *Isten udvari bolondja. Luther Márton korunk perspektívájából*. Ford. Böröcz Enikő. Luther Kiadó, Budapest.
- KÓSA Pál 1949. A reformáció-napi igehirdetésről általában. *Lelkipásztor*, 24. évf. 10. sz. 345–346. o.
- MIKLÓSNÉ SZÉKÁCS Judit (szerk.) 2018. *Luther megmondja. Válogatás Luther asztali beszélgetéseiből*. Luther Kiadó, Budapest.
- MORRIS, Leon 1992. *The Epistle to the Romans*. Eerdmans, Grand Rapids, Michigan.
- SZENTPÉTERY Péter 2016. Reformáció ünnepe. Róm 10,3–11. *Lelkipásztor*, 91. évf. 10. sz. 393–395. o.

■ MOLNÁR ERZSÉBET

Szentháromság ünnepe után 22. vasárnap

► Mt 18,21–35

A megbocsátás lelkülete

A vasárnap jellege

A Szentháromság ünnepe utáni időszak az úgynevezett köztes időt, a „már igen” és a „még nem” feszültségét szövegezteti meg vasárnapról vasárnapra. Ez az idő tulajdonképpen a mi időnk. Vagyis a földön vándorló, az Isten országa felé tartó és a beteljesedésre váró egyház ideje, amikor is az Isten akarata szerinti élet feladatai kerülnek reflektorfénybe.

A mai vasárnaptól kezdve a kijelölt ígék már egyre inkább az eljövendő dolgok felé irányítják a figyelmet. Az evangélium még az előző vasárnapokhoz kapcsolódik, és az Isten szerinti élet soron következő témáját, a megbocsátást szövegezteti meg. Ugyanakkor már utal az ítélet napjának számadására is. A lekióban Pál apostol pedig már egyértelműen az idők végére irányítja hallgatói figyelmét.

Amit a textusról tudni kell

Igehirdetési alapigénk Péter megbocsátással kapcsolatos kérdésével kezdődik. A zsidó „norma”, amelyet a farizeusok tanítottak és képviseltek, a naponkénti háromszori megbocsátás volt. Ez hatalmas többlet a pogány világhoz képest.

Amikor Péter a hétszeri megbocsátásról kérdezi Jézust, ezzel azt akarja kideríteni, hogy hol a megbocsátás felső határa. Ugyanakkor a hetes szám említésével ő is ugyanolyan messze meghaladja az írástudók tanítását, mint ahogyan az írástudóké a pogány világ elvárásait. Mert a hetes szám a zsidóság számára a teljességet, a tökéletességet, az istenit szimbolizálja. Vagyis amikor Péter a hétszeri megbocsátásról kérdez, akkor ő úgy

gondolja, hogy ez a non plus ultra. Ezzel szemben Jézus azt mondja neki, hogy az ember és ember közötti megbocsátásnak semmilyen határa sem lehet. Mégpedig azért nem, mert Isten kegyelme és bocsánata is határtalan. Ezt hivatott szemléltetni a gonosz szolga példázata is.

A példázat mondanivalója három jelenetben bontakozik ki.

1. Az első jelenetben Jézus azt adja tudtunkra, hogy itt most Isten országáról lesz szó, ahol teljesen új rend, a kegyelem rendje érvényesül. Az itt szereplő uralkodó nem hasonlít semmilyen földi királyhoz. Ő türelmes, hosszútűrő, de elsősorban együttérző. Vagyis olyan tulajdonságokkal rendelkezik, amelyekkel a Biblia jellemzi Jahvénak a népe iránti szeretetét.

Ebben a jelenetben Jézus az új rendet egy olyan mérhetetlen nagy mennyiségű adóssággal szemlélteti, amelyet képtelenség megfizetni. Az adósság összege tízezer talentum, ami hatvanmillió dénárnak felel meg. (Nagy Heródes évi jövedelme kilencszáz talentum volt. Egy munkásnak pedig egy napi bére volt egy dénár.) Ezért az adós semmi másban nem reménykedhet, mint a hitelezője türelmében és irgalmában. A hivatalos eljárás logikája azt követelte volna, hogy a fizetésképtelen adóst feleségével és gyermekeivel együtt adják el, illetve kobozzák el a vagyonát. Amikor elhangzik az erre vonatkozó parancs, akkor az adós könyörögni kezd. S legnagyobb meglepetésre a király teljesíti, amit kér. Vagyis a példázatban a tartozás hihetetlen mértéke mellett a megbocsátás még hihetlenebb tényével találkozunk.

2. A második jelenetben is hasonlóan történik minden, mint az elsőben. Itt is egy adós találkozik a hitelezőjével. Ennek a szolgának az adóssága

azonban „csak” száznapi munkabérnek megfelelő száz dénár. Ez az összeg megfizethető. Az ő kérése tehát reális. A második jelenetben azonban nincs könyörület és irgalom, hanem csak számító könyörtelenség van. Döbbenetes a jelenet befejezése is. Az az ember, akit az első jelenetben megszántak, akinek megkegyelmeztek, most egész egyszerűen nem tud úgy bánni a neki tartozóval, mint ahogy vele bánt az ő hitelezője. A 30. versben szereplő „nem engedett” kifejezés teljesen ellentétben áll a 27. versben szereplő „elengedte adósságát” kifejezéssel. Ez emeli ki az isteni türelem és az emberi türelmetlenség, gonoszság közötti ellentétet. S ez meg is pecsételte a gonosz szolga sorsát, mert az ő számonkérése és büntetése tulajdonképpen már az utolsó ítélet eseményeire utal.

3. A példázat végén, a harmadik jelenetben Jézus figyelmezteti a tanítványokat, hogy ők is hasonlóan járhatnak, ha nem gyakorolják a megbocsátást. Ugyanakkor azt is hangsúlyozza, hogy ne azért bocsássanak meg a másik embernek, mert félnek az utolsó ítélettől, hanem azért, mert végtelenül hálásak Istennek, amiért megbocsátotta minden bűnüket. S mert ez arra ösztönzi őket, hogy hasonlóan viselkedjenek és cselekedjenek. Erre utal a „szívetekből” kifejezés.

A perikópa megértése

A példázat arra tanít, hogy Isten teljesen másképp viselkedik, mint ahogyan azt az ember gondolja vagy várja.

A példázatbeli király magatartását nem a vak-ság vagy az együgyűség motiválta, hanem az irgalom és a nagylelkűség. Itt tehát nem kegygyakorlásról van szó, hanem a személyes kapcsolatok könyörületre, emberségre és együttérzésre épülő új törvényének az emberek közötti fogatosításáról. Mert Isten az embertől is a sajátjához hasonló cselekvést vár. Vagyis ha valaki kap, tudnia kell adni is. Ha az emberrel könyörületesekek, akkor neki is könyörületesnek kell lennie. S ha valaki-

nek megbocsátanak, akkor neki is hasonló módon kell viszonyulni a többi emberhez. Hiszen aki csak egyszer is megtapasztalta és komolyan veszi Isten bocsánatát, az ettől kezdve már nem tud másként tenni, mint hogy ő is megbocsát embertársainak. Mert az Istentől elnyert bűnbocsánat hálára indítja az embert, s hatással van az emberi élet minden területére. Így a másik emberrel való kapcsolatra is, mert a megbocsátás révén áll helyre a szeretetközösség az emberek között.

Az igehirdetés felé

Az igében végig a megbocsátásról van szó. A mai világra azonban nem jellemző a megbocsátás. A mai világot sokkal inkább a békétlenség, a harag, az agresszió jellemzi. S ez bizony tönkre tudja tenni a testi, lelki egészséget. Ahhoz, hogy megértsük a textus mondanivalóját, hogy jól értsük Jézus üzenetét, s hogy át is tudjuk ültetni a megbocsátás gyakorlatát személyes életünkbe, nézzük meg azt a háromféle lelkületet, amely az igében élénk kerül.

1. Az elengedés lelkülete

Az elengedés lelkületének egyik jellemzője a hatalomról való lemondás. Ebben a példázatban a király, vagyis Isten lemond arról a hatalomról, amely egyedül őt illeti meg. S teszi ezt azért, mert szereti az embert, s mert ki akarja emelni alárendelt helyzetéből. Istennek ez az áldozata, ez a végtelen szeretete a kiindulópont. S a példázatban mindenki Istennek erre a nagylelkű, megmentő, gondoskodó lemondására reagál így vagy úgy.

A Krisztus-követő emberek életében is mindennek erre az önzetlen, szeretetteli lemondásra kell reagálnia. Mert az elengedés lelkülete szabad-dá tesz. Szabaddá tesz a viszonzásra, mert átéljük azt a csodát, hogy megbocsátottak nekünk. Szabaddá tesz arra, hogy a manapság olyan kevés-sé divatos értékek váljanak életünk irányítóivá, mint

a becsületesség, a tisztesség, az önzetlenség, a segítőkészség, a megbocsátásra való készség. Szabaddá tesz arra, hogy ne tartsuk magunkat se különbnak, se jobbnak, se többnek a másiknál. S az elengedés lelkülete szabaddá tesz arra is, hogy ki tudjuk mondani Istennek, s ha kell, akkor egymásnak is a sokszor kimondhatatlannak tűnő szavakat: „Bocsáss meg!”

2. A megköötözöttség lelkülete

A példázatban szereplő szolgát, akinek sokat engedtek el, a megköötözöttség lelkülete járja át. Erre a lelkületre az a gondolkodásmód jellemző, hogy aki nekem tartozik, az gyenge és tehetetlen. Függsz tőlem, kiszolgáltatott nekem, s éppen ezért azt tehetek vele, amit csak akarok. A megköötözöttség lelkülete azonban függőségben tart. Mert akit még nem szabadított fel Isten nagylelkű, önzetlen, gondoskodó lemondása, annak az embernek nagyon nehéz bárkit és bármit is elengedni. Nem tud lemondani a vágyairól, elképzeléseiről. Nem tudja feladni a véleményét. Nem tudja elengedni, elfelejteni a vélt vagy valós sérelmeket. S nem tudja feladni azt a sokszor téves önértékelésen nyugvó elképzelést sem, hogy mindig csak neki lehet igaza. S mivel az ilyen ember képtelen feladni dolgait, nem tud lemondani az igazáról, s nem tudja elfelejteni a sérelmeit sem, ezért van tele az élete s rajta keresztül sajnos a környezetében élők élete is hétköznapi feszültségekkel, békétlenséggel, haraggal, értetlenséggel.

3. A megbocsátás lelkülete

A mai példázat talán legfontosabb üzenete az, hogy nem Isten felé van tartozásunk, hanem egymás felé. Isten felé nincs mit lerónunk, mert Jézus azzal, hogy meghalt értünk, eltörölte minden tartozásunkat. S ez pedig olyan csodálatos ajándék, amire Krisztus-követőkként csak egyetlen válaszreakciónk lehet: bocsánatot kérni Istentől és a megbocsátás lelkületével fordulni embertársaink felé. A megbocsátás lelkületével kell

élni az életünket és rendezni a kapcsolatainkat. Mert Isten azt szeretné, hogy mindazt, amit tőle kaptunk, egymásnak adjuk tovább. Egymásnak adjuk tovább a szeretetet, a könyörületet, a segítséget, a gondoskodást, az elengedés és a megbocsátás lelkületét. Mert csak így válhat Isten szeretete rajtunk keresztül mások számára is megtapasztalható, kézzelfogható, felszabadító valósággá. S csak így fogjuk mi magunk is megtapasztalni, hogy csak a megbocsátás lelkületével élt élet az egyetlen, igazi és értelmes élet, amely elvezet minket az üdvösségre.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mik 6,6–8; Fil 1,3–11

Énekek

EÉ 474, 462, 447

Imádság

Fordulj felénk, Urunk, kegyelmes tekintetteddel, hogy megtaláljuk helyünket a világban, s hogy a te szeretetedből élő, megbocsátó és bocsánatot kérni kész, emberséges emberekként mosoly, köszönet és áldás lehessünk. Járjon át, Urunk, mély-séges békességed, hogy a Lélek áldásaival legyen gazdag életünk. Ámen.

Illusztráció

Babits Mihály: *Jónás könyve*

3. rész (részlet)

„Csakhogy a gonosz fittyet hány a jóra.
Lám, megcsufoltak, Egek Alkotója!
Szolgádat pellengérre állították,
mert gyöngye fegyver szózat és igazság.
Nincs is itt haszna szépszónak s imának,
csak harcnak és a hatalom nyilának.

Én Jónás, ki csak a Békét szerettem,
harc és pusztulás prófétája lettem.
Harcolj velük hát, Uram, sujtsd le őket!
Irtsd ki a korcs fajt s gonosz nemzedéket,
mert nem lesz addig igazság, se béke,
míg gőgös Ninive lángja nem csap az égre.”

Felhasznált és ajánlott irodalom

ANGYAL-CSEKE Csaba 2024. Ünneptelen félév? A Szentháromság ünnepe utáni vasárnapok értelmé az egyházi évben. *Evangelikus.hu*, 2024. augusztus 17. <https://www.evangelikus.hu/hireink/teologia/unneptelen-felev>. (Megtekintés: 2026. szeptember 5.)

Énekrend Szentháromság vasárnapját követően az egyházi év végéig. *Egyházzene*, 2015. június 29. <https://egyhazzene.reformatus.hu/v/enekrend-iv-az-egyhazi-ev-masodik-fele/>. (Megtekintés: 2026. szeptember 5.)

HARRINGTON, Daniel J. SJ 1993. *Evangelium Szent Máté szerint*. Ford. Hazai Péter. Korda Kiadó, Kecskemét. (Szegedi Kommentár Újszövetség 1.) Web: <https://tinyurl.com/23d2x73f>. (Megtekintés: 2026. szeptember 5.)

SPINETOLI, Ortensio da 1998. *Máté. Az egyház evangéliuma*. Ford. Turay Alfréd. Agapé, Szeged. Web: <https://tinyurl.com/24r2otwl>. (Letöltés: 2026. szeptember 5.)

■ CAIRNS-LENGYEL HENRIETT

Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-) vasárnap

► Jób 14,1–17

A mulandóságtól a reménységig

A vasárnap jellege

Az egyházi év vége felé közeledünk, igehirdetésünk középpontjába az utolsó időkről, a keresztyén reménységről szóló tanítások kerülnek. Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző vasárnap ítélet vasárnapja, amelynek üzenete, hogy Krisztus megőrzi egyházát, a halálón át is vele való közösségre hív és visz. A vasárnap evangéliumi szakaszában (Mt 24,15–31) Jézus a végső idők megpróbáltatásainak képeit villantja fel, azzal a biztattással, hogy a választottakért megrövidülnek azok a napok (Mt 24,31). Az epistolában (1Thessz 4,13–18) Pál a parusziát közelre váró gyülekezetet tanítja Krisztus visszatéréséről, a feltámadásról, az elragadtatásról. November ködös, fagyos, esős, hamar sötétbe burkolódzó, szomorkásabb napjaiban jobban megérint bennünket az ember törekénysege, mulandósága. Számvetésre is hív minket Urunk. Meg tudnunk-e állni, ki tudunk-e tartani, meg tu-

dunk-e maradni a hitben, a szeretetben, a feltámadás reménységében mindaddig, amíg vissza nem tér, hogy megítéljen mindannyiunkat?

Amit a textusról tudni kell

Jób könyve egy igaz ember szenvedésein keresztül vizsgálja a rossz, a szenvedés és Isten igazságosságának kérdését. Jóbnak tragédiák és viszontagságok sorát kell elszenvednie. Három barátja próbálja megvigasztalni, de beszélgetésükből vita alakul ki a szenvedés okairól. Jób végül megkérdőjelezi Isten igazságosságát. Elíhú, a negyedik barát Isten igazságát hirdeti, majd maga Isten is megszólal, és lezárja a vitát. Jób kitartását végül Isten megjutalmazza, és visszaállítja korábbi boldog és gazdag életét. Jób könyve mellett, hogy komoly tanulságokat hordoz, ellentmondásokat is tartalmaz, és súlyos teológiai kérdéseket vet fel (PECSUK 2004, 205. o.).

A megtört, szenvedő Jóbot meglátogató és vigasztalni próbáló három barát beszédeire Jób válaszol, és elutasítja azt a gondolatot, hogy szenvedése szükségképpen valamilyen bűnének a következménye. A barátait azzal vádolja, hogy Isten nevében, de hamisan beszélnek. Jób tudja, hogy Isten mindenható, ő tartja kezében az egész teremtet világot, ezért nem a barátai előtt akarja igazolni magát, hanem közvetlenül Isten elé viszi ügyét.

A 12–14. fejezet központi feszültsége abban áll, hogy Jób nem érti, Isten miért teszi mindezt, miért engedi a szenvedést. Fellebbez Istenhez, vele beszél, tőle vár választ. Minden nehézség ellenére kommunikál Istennel, megfogalmazza kétségeit. Panasza és kérdései mögött nem a hittől való elfordulás, hanem az Istennel való kapcsolatért folytatott küzdelem áll.

Textusunk a Jób és barátai között elhangzott első beszédváltás vége, Jób harmadik válasza (Rózsza 2016, 674. o.). A kommentárok általában három részre tagolják az igazsakaszt, a három rész egymásra épül: Jób 14,1–6: az ember mulandósága; Jób 14,7–12: a halál véglegessége; Jób 14,13–17: mégis felvillanó, Isten felé mutató reménység.

Vigyáznunk kell, hogy ezt a textust ne egyfajta „feltámadásszövegként” értelmezzük, hanem sokkal inkább egy szenvedő, kérdező ember gyötörődésének őszinte megszólaltatásaként olvassuk.

A perikópa megértése

Jób beszél, Jób kérdez. Szakítsunk a kommentárok eddig ismert hármas tagolásával, és tekintsük át ennek az igazsakasznak az összefüggéseit Jób kérdésein keresztül.

1. „És te még így is rossz szemmel nézed, őt is a törvény elé idézed?!”

Már Jób első kérdése magában hordozza a szenvedő ember és az őt megítélő Isten közötti feszültséget. Jób számára az ember eleve törekeny és mulandó, az élet rövid, tele problémákkal. A virág és

az árnyék képei zsoltárversekkel csengenek össze: „Árnyékként jár-kel itt az ember...” (Zsolt 39,7) „Az ember napjai olyanok, mint a fű, úgy virágzik, mint a mező virága.” (Zsolt 103,15)

Jób igazságtalannak érzi, hogy Isten a rövid és törekeny életet is szigorú vizsgálat és ítélet alá vonja. Nem érti, miért kell Istennek árgus szemmel figyelnie az embert, amikor az emberi lét már önmagában is tele van korlátokkal, szenvedéssel és elmúlással.

Ezért Jób kérése meglepően szerény: „...légy hozzá elnéző, hogy nyugalma lehessen...” Nem mindent akar visszakapni azonnal. Csak egy kis nyugalmat kér, mint a fáradt napszámos, aki szeretné letölteni a maga idejét.

2. „Van-e tiszta ember, tisztátalanság nélküli?”

Jób nemcsak saját helyzetéről beszél, hanem az egész emberi lét állapotáról kérdez. A válasz számára egyértelmű: az ember nem tökéletes. Az aszszonytól született ember eleve korlátozott, mulandó és bűnös. Éppen ezért Jób számára nehezen érthető, hogy Isten miért követel olyan tisztaságot az embertől, amelyet az ember önmagától nem képes elérni.

Összekapcsolódik a bűnösség és a halandóság. Jób nem azt mondja, hogy az embernek nincs felelőssége, hanem azt tapasztalja, hogy az emberi lét alapvetően törekeny. Napjai meg vannak számálva, Isten határt szabott életének.

3. „Ha a férfi meghal, oda van egészen, ha kimúlik az ember, hová lesz?”

A következő szakaszban Jób a fa képén keresztül beszél az emberi élet reménytelenségéről. A fa esetében még van remény: ha kivágják, a gyökere megmaradhat és újra kihajthat. A víz illatára új hajtásokat hozhat. A természetben látunk példát arra, hogy ami halottnak tűnik, az újra életre kel. Jób szerint az ember más. A fának van reménysége – az embernek nincs. A fa megújulhat, az ember azonban meghal, és e világi tapasztalat szerint nincs visszatérés. Jób számára a halál ezért valódi határ: ha egyszer lefekszik, nem kel fel többé.

A szenvedő Jób nem elméleti kérdést tesz fel. Ő maga a halál küszöbén áll, ezért egészen más-képp beszél a mulandóságról, mint az, aki kívülről szemléli azt. Ez a textus legmélyebb kérdése. Ebben a kérdésben Jób halvány reményt csillant fel. Azt mondja: bárcsak elrejtene őt Isten a holtak hazájában, a seolban, amíg elmúlik a haragja. Bárcsak Isten újra gondolna rá. Bárcsak megszólítaná, és ő válaszolhatna. A 15. versben egy másfajta istenkép jelenik meg: „...kívánczónál kezded alkotása után.”

Jób eddig úgy tapasztalta meg Istent, mint aki figyel, számontartja és megítéli őt. Szavaival egy személyes, kegyelmes Isten után kutat, aki beszélgetőtársa, gondviselője.

4. „Ha meghal a férfiú, életre kelhet-e?”

Jób még nem rendelkezik a feltámadás világos újszövetségi reménységével. Kérdez, keres, és csak homályosan lát. De a kérdésében már ott van valamiféle remény. A hit nem mindig ott kezdődik, ahol már minden válaszunk megvan. Ott kezdődik, ahol a legnehezebb kérdéseinkkel Isten elé tudunk állni.

Jób nem érti, miért szenved. Nem érti, mi történik a halál után. Nem látja még tisztán a feltámadás reménységét. De nem fordul el Istentől: vitába száll vele. És a szakasz végén már nemcsak a halálról beszél, hanem a megbocsátás vágyáról is: hogy Isten eltörölje vétkeit, ne tartsa számon őket örökké.

Jób 14,1–16 tulajdonképpen a mulandóság felismerésétől a reménység kereséséig vezet. Jób nem ismeri a végső választ, de mer nem érteni, és mer kérdezni. Felteszi mindenki helyett az ember számára az egyik legtitokzatosabb kérdést: van-e élet a halálon túl?

Igehirdetési vázlat

A remény hal meg utoljára?

„A remény hal meg utoljára – mert ő a gyilkos” – mondja az egyik közmondás. Amíg élünk, remélünk, tartja a másik. De mi történik akkor, amikor

a halállal állunk szemben? Amikor egy temetőben járunk, neveket olvasunk a sírköveken, arckokat idézünk fel, és egyszer csak eszünkbe jut: egyszer az én nevem is ott lesz.

Jób ebben a fejezetben nem kívülről szemléli a mulandóságot. Szenvet, beteg, és úgy érzi, Isten ítélete alatt áll. Kérdései egyre mélyebbre vezetnek: Miért ítélisz engem? Van-e tiszta ember? Mi lesz az emberrel, ha meghal? És végül: van-e élet a halálon túl?

Miért nézel mégis rossz szemmel rá?

Jób első panasza éppen ebből fakad: ha az ember eleve ilyen törekeny és rövid életű, miért kell Istennek még külön is olyan szigorúan vizsgálnia és ítélnie? Jób nem mindent kér vissza. Nem azt mondja: „Add vissza az egész régi életemet!” Csupán nyugalmat kér. Egy kis időt, hogy élhesse a maga rövid életét. Jób kérdései az ember kérdései: „Miért én?” „Mit vétettem?” „Miért engedi ezt Isten?” Jób barátai egyértelmű választ adnak: biztosan van oka, biztosan vétetél. De Jób nem fogadja el ezt az egyszerű magyarázatot. Nem tudja, miért szenved – de kérdéseivel Istenhez fordul. Isten és Jób között van kommunikáció. Olyannak látom Jóbot, mint egy síró gyermeket, aki édesapja kabátját rángatja választ kutatva. Jób tud és mer kérdezni. Mennyire fontos, hogy egzisztenciális kérdéseinkkel Istenhez forduljunk, hogy az életünk akár keserű megtapasztalásai s az ezekből fakadó kérdéseink ne elfordítsanak, hanem gyermeki őszinteséggel hozzá vigyenek!

Van-e tiszta ember?

Az ember bűnös és mulandó. Az élete határok közé szorított, napjai meg vannak számlálva. Jób azt éli át, hogy Isten olyan mércével méri őt, amelyet egy törekeny ember önmagától nem tud teljesíteni. Sokszor úgy élünk, mintha lenne még rengeteg időnk, mintha mindent kézben tarthatnánk. Aztán egy betegség, egy veszteség vagy egy temetés emlékeztet arra, amit Jób olyan keményen mond ki: az ember nem ura az életének.

A halandóság az egész emberi lét része, a bűn következménye. Jób kérdéseivel keresi Isten ke-

gyelmét, és bűnbocsánatot is remél: bárcsak Isten elrejtene, lepecsételné vétkeiket.

A fának van reménysége – az embernek van-e?

Tavasszal azt látjuk, hogy ami halottnak látszott, újra életre kel. A kiszáradt ág kiszöldül, a földbe hullott magból új élet fakad. Jób úgy látja, hogy a fának van reménysége, de az ember más. Jób szerint a fa reménysége nagyobb, mint az emberé. Az ember meghal, lefekszik, és e világi tapasztalata szerint nincs visszatérés.

Megrendítő a szenvedő Jób kérdése: „*Ha meghal a férfiú, életre kelhet-e?*” Felsejlenek reménytelen gyászolók és temetések és a velük kapcsolatos szomorú tapasztalat, hogy mennyire ingatag lábakon áll sokszor még a gyülekezeti tagjaink feltámadásba vetett hite is. A halál véglegesnek és visszavonhatatlannak látszik, ha az ember szemével nézzük. Isten máshogy látja. Ő nem felejt el minket. Vele, nála vagyunk életünkben, halálunkban (Róm 14,8).

Van válasz a kérdéseidre?

Jób még nem jut el a kész feltámadáshithez. Nem mondja ki még azt, amit mi Krisztus feltámadása után már tudunk. De a kérdés mögött megszületik a vágyakozás a reménység után. Bárcsak elrejtene, bárcsak megszólítaná, kíváncsozna... A teremtmény keresi Teremtőjét, hisz tudja, mennyire értékes számára. Teremtő Istenünk megváltó Urunkká lett Jézus Krisztusban. Isten ember utáni vágyakozása benne öltött testet. Kérdéseinkre minden válasz benne van elrejtve. A kereszteny ember reménysége nem valamiféle optimizmus vagy a végzettel való takaródzás: minden úgy lesz, ahogy meg van írva.

Nem kell mindig úgy állnunk Isten előtt, mint ha mindenre tudnánk a választ. Ha van kérdésünk, ha nem értünk mindent, ha vannak kételyeink, akkor keressük az Urat. Amikor a mulandóságra nézünk, nem kell becsapnunk magunkat. Az élet lehet rövid. A halál lehet rémisztő. A szenvedésre nem mindig kapunk itt és most magyarázatot.

A mi reménységünk végül nem Jób bizonytalan sejtésén, nem a természet tavaszi megújulásán és nem a saját lelki erőnkön áll, hanem azon, aki ezt mondta: „*Én vagyok a feltámadás és az élet: aki hisz énbenem, ha meghal is, él.*” (Jn 11,25) A kérdés, amelyet Jób feltesz, Krisztusban már nem marad válasz nélkül.

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 24,15–31; 1Thessz 4,13–18

Énekek

EÉ 362; 374

Illusztrációk

ZENE

Az igehirdetést tagolhatjuk rövid zenei meditációs részekkel.

Javasolt zenemű: Barber: *Adagio for Strings*, Op. 11 (<https://youtu.be/WAoLJ8GbA4Y>).

VERS

Babits Mihály: *Októberi ájtatosság*

Távozzál el Uram éntőlem

Jób könyve

GONDOLAT

Magányos fa

„Bunám rabbi mondotta: A világot szemlélve néha úgy tűnik, mintha minden ember egy-egy fa volna a sűrűben, és Istennek nem is volna senkije a világon, csak ő, és az embernek sem, akihez egyedül fordulhatna, csak egyedül Isten.”

Martin Buber (1878–1965) izraeli–osztrák vallásfilozófus: *Haszid történetek*

Felhasznált és ajánlott irodalom

ATKINSON, David 2005. *Jób könyve*. Ford. Gulyás Melinda. Harmat Kiadó, Budapest. (A Biblia ma.)

JÁNOSSY Lajos 2008. *Az egyházi év útmutatása*. Fraternitás, Veszprém.

MUNTAG Andor 1982. *Jób könyvének magyarázata*. Evangélikus Sajtóosztály, Budapest.

PECSUK Ottó (szerk.) 2004. *Bibliaismereti kézikönyv*. Kálvin Kiadó, Budapest.

RÓZSA Huba 2016. *Bevezetés az Ószövetség könyveibe. Bevezetés az Ószövetség könyveinek irodalom- és hagyománytörténetébe*. Szent István Társulat, Budapest. (Szent István kézikönyvek 14.)

■ SZIGETHYÉ SZENTECSKI KATALIN ZITA

Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja

▶ Jer 8,4–7

Ideje megfordulni – nem vissza, hanem haza*A vasárnap jellege*

Reményteli, biztató üzenetet hordoz magában ez a vasárnap, nevében is viseli a várakozás és a reménység kettősségét. A várakozásban ott rejlik a készülődés izgalma, de feszültsége is egyben. Az öröm, a reménység, a készülődés Krisztus érkezésére tekint, a feszültség pedig abból fakad(hat), hogy vajon én készen állok-e az érkezésére. A várakozás reménysége, öröme és feszültsége egyszerre van jelen ezeken az utolsó vasárnapokon, amelyekkel magunk mögött hagyjuk az egyházi évet.

Az utolsó előtti vasárnap különösen alkalmas arra, hogy ne csak valaminek a végére gondoljunk, hanem számba vegyük azt is, merre tart az életünk. A textusunk egyik legerősebb kérdése is ez a számvetés, de nem úgy, hogy azt kérdezi, elestem-e, volt-e rossz döntésem, hanem úgy, hogy fel tudok-e állni, vagy tudok-e változtatni a rossz irányon, amerre elindultam.

Amit a textusról tudni kell

Jeremiás próféta könyvének 7. és 8. fejezetei egy nagyobb beszéd részei, tematikailag összetartozó prófétai beszédek sorozatával találkozunk itt. A közös

hang Isten ítéletének meghirdetése Júda meg nem térése miatt, leleplezve a vallási és erkölcsi önámítást.

Jeremiás próféta működésének idején a Kr. e. 7–6. század fordulóján járunk. Ez egy nagyon mozgalmas korszak, a Közel-Kelet térképe ekkor erősen átrajzolódik. Ekkorra Asszíria elfoglalja az ország északi részét, és Jeremiás Júda területén kezdi meg a szolgálatát. Működésének kezdetén Asszíria még erős nagyhatalom, ám Ninive 612-es elesése után hanyatlani kezd. Ezzel „hatalmi vákuum” alakul ki, vagyis a nagyhatalom helyét valakinek át kell vennie. Ekkor Babilon már nagyon erős, és lassan átveszi Asszíria helyét. Júda pedig lényegében beszorul a küzdő nagyhatalmak közé, hiszen földrajzilag Egyiptom és Mezopotámia között helyezkedik el.

Míg az ország politikai vezetői olyan kérdésekben lavíroznak, hogy Egyiptomhoz közeledjenek, vagy fellázadjanak Babilon ellen, ki tud rajtuk igazán segíteni, addig Jeremiás abban látja a problémát, hogy a nép eltávolodott Istentől, a megoldást pedig a megtérésben, az Istenhez való visszatérésben látja. A nép történelmi, politikai értelemben is rossz felé halad, de a kérdés, amely a textusnak is része, arra mutat rá, hogy a tragédia gyökere az, hogy lelkileg réges-rég rossz irányba haladnak. „*Ha elesik valaki, nem kel-e föl? Ha eltéved, nem fordul-e vissza?*”

A kijelölt szakasz egy történelmi válság felé sodródó néphez szól, de a próféta szerint a legnagyobb válság nem kívül van, hanem belül: a nép rossz úton jár, de mégsem akar visszafordulni. Számunkra mindezek nyomán a legfontosabb kérdés: mi felismerjük-e, ha eljött a megállás és a visszafordulás ideje?

A perikópa megértése

A textus középpontjában a megtérés kérdése áll. A prófétai kérdések természetes emberi tapasztalatból indulnak: aki elesik, az felkel, aki eltéved, az visszafordul. Júda tragédiája az, hogy nem akar visszatérni Istenhez, hanem makacsul ragaszkodik a saját útjához. A bűn tehát nem egy-egy rossz tett, hanem az Istentől való elfordulás és a visszafordulás elutasítása. Döbbenetes, hogy Isten figyel és hallgat, várva az őszinte belátást, felismerést.

A vándormadarak képe tovább élezi az ellentétet: a teremtet világ felismeri a maga rendjét, idejét, Isten népe azonban nem ismeri fel az Úr rendjét és a megtérés szükségességét. Ezért fontos az ebből fakadó teológiai kérdés: Képes-e az ember felismerni, hogy rossz úton jár? Engedi-e, hogy Isten visszahívja, visszatérítse onnan?

Igehirdetési vázlat

Nem minden út vezet oda, ahová elindultunk

Az életben sokszor nem vesszük észre, hogy irányt tévesztettünk. Egy döntés, egy megszokás, egy sérülés, egy kapcsolat, egy vágy vagy éppen a félelmeink lassan más irányba vihetnek, mint ahová eredetileg tartottunk. Közben haladunk tovább, és éppen a haladás adja azt az érzést, hogy minden rendben van. Pedig lehet, hogy nem az a kérdés, milyen gyorsan megyünk, hanem hogy merre.

Biztosan ismerős helyzet: elindulunk valahová, a GPS szerint pedig két-három perc múlva újratervezés... aztán megint. Néha azért, mert

rossz utcába fordultunk. De van, hogy az ember azt mondja: „Én tudom, hogy merre kell menni”, és inkább nem hallgat a GPS-re. Aztán egyszer csak azt látja: már nagyon messze van attól, ahová eredetileg indult. Lehet, hogy az életünkben is így van. Nem egyetlen nagy döntéssel tévedünk el, hanem sok apró „arra még jó lesz” fordulattal. És van az a pont, amikor már nem gyorsabban kell menni, hanem meg kell állni és újratervezni.

A visszaforduláshoz először meg kell állni

A megtérés nem feltétlenül nagy, látványos fordulat. Sokszor egy csendes felismeréssel kezdődik: „Nem akarok tovább így menni.” Ehhez bátorság kell, mert a visszafordulás azt is jelenti, hogy beismerem: tévedtem. Az önmagunkkal szembeni őszinteség nehezebb lehet, mint bármilyen külső változtatás. Isten azonban éppen ebben a megállásban szólít meg: nézz rá az életedre, és merd kimondani, hol tartasz. Talán még kifejezőbb kép a mozgólépcső. Ha rossz irányba szálltunk fel, hiába megyünk rajta tovább egyre gyorsabban: attól még nem jutunk oda, ahová szeretnénk. Először meg kell állni. És van ebben valami nagyon emberi: sokszor azért nem állunk meg, mert félünk attól, hogy ha megállunk, meglátjuk, hol is vagyunk valójában. A zaj, a munka, a telefon, a programok, az állandó rohanás sokszor éppen ezt akadályozza meg: hogy legyen egy pillanat, amikor Isten előtt feltehetjük a kérdést: „Uram, jó irányba megyek?”

A megtérés nem visszalépés, hanem hazafelé fordulás

A visszafordulásról gyakran úgy gondolkodunk, mint kudarcról: vissza kell vonnom valamit, fel kell adnom valamit, el kell ismernem, hogy nem sikerült. Az evangélium perspektívájából azonban a megtérés nem egyszerűen visszalépés, hanem Isten felé fordulás. Nem az a végső kérdés, hogy milyen messzire jutottunk Istentől, hanem hogy meghalljuk-e a hívását, amikor azt mondja: „Gyere vissza!” Van olyan növény, amelyeknek a levelei, hajtásai erősen húznak a fény felé, és ha távol kerül az ablaktól, egészen elsatnyul. Ilyen-

kor visszatesszük, visszafordítjuk, és azt mondjuk, kezdjük előlről. Nem magga tesszük, nem megyünk vissza a folyamat, a növekedés elejére, hanem fordítunk rajta. Ettől kezdve a jó irányba tud fejlődni, növekedni. A megtérés nem azt jelenti, hogy visszamegyek, hiszen nem lehet meg nem történné tenni dolgokat. De jelenti azt, hogy újra az Isten felé fordulok.

További javaslatok az istentisztelethez

A tékozló fiú történetére fontos utalni. Meg lehet mutatni Rembrandt *A tékozló fiú hazatérése* cí-

mű festményét; a pillanat, amikor hazatérve a fiú térdel, az apa öleli.

Felhasznált irodalom

HAFENSCHER Károly 2010. *Liturgika. A keresztény istentisztelet protestáns megközelítésben, ökumenikus szellemben*. Luther Kiadó – Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem Egyházzenei Tanszék, Budapest.
KIDNER, Derek 1997. *Jeremiás könyve*. Ford. Bogárdi Szabó István. Harmat Kiadó, Budapest. (A Biblia ma.)
KÜRTI László 1995. *Jeremiás könyvének magyarázata*. In: *A Szentírás magyarázata. Jubileumi kommentár*. Szerk. Bartha Tibor. 2. köt. Kálvin Kiadó, Budapest. 229–296. o.

■ KECZKÓ SZILVIA

Az egyházi esztendő utolsó (örök élet) vasárnapja

► Ézs 65,17–25

Isten az emberben

A vasárnap jellege

Az egyházi esztendő utolsó vasárnapja egyrészt az év leghosszabb, szentháromsági ünnepkörét zárja le, másrészt átmenetet biztosít az egyik legbensőségesebb és (elvileg) legcsendesebb ünnepkör, az advent felé. Egyszerre ki- és bemenet.

Az örök életről elnevezett feltámadási ünnep így az Úr eljövételének „előhírnöke” is. Ez a vasárnap a Krisztus-követőket a földi mulandóság és az örökkévalóság találkozásának feszültségébe helyezi. Tartalmában a végső számadás és a Krisztus-várás pólusai között mozog. Jól tükrözik ezt az óegyházi evangéliumok az Emberfia eljövételéről (Mt 24,37–51) és a tíz szűzről szóló példázatokkal (Mt 25,1–13). Különösen az utóbbiból tűnik ki, hogy a személyes jelenlét¹ és az okosan alkal-

mazott erőforrások döntő fontosságúak az érkező vőlegény fogadásában és a menyegzőre való bejutásban, ezáltal pedig a vőlegény megismerésében. Amint látni fogjuk, az ézsaiási perikópa szépen rímel ezen óegyházi evangélium üzenetére.

Amit a textusról tudni kell

Ézsaiás könyvének megértéséhez és értelmezéséhez az embernek egészen sajátos, a hétköznapitól eltérő olvasati módra van szüksége. Kultúránk olyan lineáris érvelési és közlési formára épül, mely az egzakt módon megfogalmazott gondolatok, problémák fókuszba állításából kiindulva az érvek és ellenérvek szigorú egymás utáni fel-

¹ Id. Magassy Sándor kifejezetten hangsúlyozza az óegyházi evangéliummal kapcsolatban azt, hogy a példázatban kivétel

nélkül valamennyi szűz elalszik, és csak azok jutnak be a menyegzőre, akik jelen vannak a vőlegény megérkezésekor. (MAGASSY é. n., 229–230. o.)

sorakoztatásán és ütköztetésén keresztül jut el valamilyen megállapításig. Az ézsaiási (és a keleti) gondolkodásmód ettől merőben eltér. Leginkább valamiféle elliptikusság vagy spirálszerűség jellemzi. Ennek lényege, hogy egy-egy adott téma vagy kép felmerül ugyan a mű (vagy nagyobb szakaszainak általában az) elején, de kifejtése nem következik be azonnal. Újabb képek és újabb témák kerülnek elő és állnak az előző mellé úgy, hogy logikailag csak lazán vagy látszólag nem kapcsolódnak a fő vagy nagy kérdésekhez. Csak ezeket az egyre-másra fel-fel bukkanó képeket és gondolatokat nagyon figyelmesen követve alakul ki később az olvasóban az ismerősségnek az az érzése, hogy találkozott már velük, és valamilyen módon az egyre sokasodó képek és tartalmak mégiscsak összecsengenek egymással és az alapkérdéssel is.

Ezt az elbeszélő formátumot még az is bonyolítja, hogy egy bizonyos kérdés vagy téma a műben „jóval távolabb” kerül elő újra és kapcsolódik az eredeti felvetéshez úgy, hogy kitágítja, módosítja annak értelmét.

Ézsaiás könyvének ez a fajta leíró stílusa leginkább a tenger hullámaihoz hasonlítható. Egy adott kép vagy téma úgy bukkan fel, mint egy hullám. Kis ideig látható a felszínen. Aztán eltűnik a szem elől, hogy később egy másik helyen jelenjen meg ismét.

A 65–66. fejezetek együtt alkotják a könyv zárását. E két fejezet tartalmában jól tükrözi a fent leírt elliptikus szerkesztési módot. Sok-sok kép és gondolat a könyv elejére rímel, és az ott megfogalmazottak értelmét tágítja ki. A templomban és Jeruzsálemben zajló visszaélésekre és bálványimádásra történő utalások hidat képeznek a könyv első fejezetéhez (vö. 1,10kk). Míg azonban ott a fogságba vitel e visszaélések büntetéseként jelenik meg, addig a záró fejezetekben – már a fogságból való hazatérés után – Isten ítélete nem a nép egészét sújtja, hanem Isten szolgálóinak és azok ellenfeleinek szétválasztásához vezet (vö. BERGES 2014, 150. o.).

Az alapigében (17–25. vers) megjelenő témák és képek Isten újjáteremtő munkájáról szólnak. Az exegéták szorosan hozzákapszólják ehhez a szakaszhoz a 16. vers legutolsó mondatát is, mivel a 17. verstől kezdődő szakasz az újjáteremtés gondolatával a „régibajok feledésének” módját mutatja be (vö. ZAPFF 2006, 427. o.).

A perikópa három nagyobb gondolati egységre osztható. A 17–19a versek az újjáteremtést és a régiek elmúlását hirdetik meg, és az ebből fakadó örömet írják le. A 19b–23b versek a Jeruzsálemben tapasztalható üdvösségről szólnak, melyet a kései halál és a földi javak élvezete jellemez. A 23b–24. versek a „szoros istenkapcsolat üdvösséges állapotáról [beszélnek], mely az erőszak távollétében manifesztálódik” (ZAPFF 2006, 426. o.).

A perikópa megértése

Trito-Ézsaiás (Ézs 56–66) kulcsfontosságú teológiai üzenete, hogy a fogságból hazatért, Jeruzsálemet romokban találó nép önmaga hitében és vallásosságában is „helyreálljon”. Középpontban az Örökkévaló igaz tisztelete és imádata áll. Ez a „vallásosság” immár nemcsak Izrael fiainak kiváltsága, hanem azoké az idegeneké is, „*akik csatlakoznak az Úrhoz, és őt szolgálják, akik szeretik az Úr nevét, és az ő szolgálói lesznek*” (Ézs 56,6). A hazatéréssel tehát a világot teremtő Istent (Ézs 40,26–28) megismerőknek és a vele közösségben élőknek a köre hihetetlenül kitágul. Isten szeretetének ez az univerzalitása még olyanokat is elér, akik saját létüket megtörtnek látják, és értéktelenebbnek érzik a többi emberénél. Így említi a herélteket, akik kiszáradt faként (56,3c) tekintenek magukra.

A próféta ugyanakkor kemény kritikával illeti azokat a hatalommal rendelkező vezetőket és bálványimádókat, akiknek vallásossága nem tiszta abban az értelemben, hogy bálványozó vallási szokásokkal keverik Izrael Istenének tiszteletét (Ézs 57,3–12).

Az ézsaiási kritika élének másik oldala a válás olyan gyakorlata ellen irányul, amelyik nem párosul helyes életvitellel, és társadalmi összeomlást okoz (vö. GOLDINGAY 2014, 84–86. o.). Lehetetlen úgy tisztelni az örökkévaló Urat, hogy a vallásosság formális gyakorlása mellett az embertárs kizsákmányolása és veszekedés vagy fizikai agresszió folyik (Ézs 58,3–4). Isten igaz imádata együtt jár a testvér (nyomorúsága) felé való nyitással. Ezt énekli meg Ézsaiás híres, az igazi bűjtről szóló, jól ismert és sokat idézett szakasza Ézs 58,6–14-ben.

Az igehirdetésre kijelölt szakasz ezekre a teológiai kijelentésekre rezonál. Az új (héber *hadás*) ég és föld teremtésének meghirdetése minden bizonnyal nem a jelenlegi kozmosz elpusztítását, hanem a meglévő világ átfogó helyreállítását, funkcionális megújítását jelenti. ZAPFF felhívja a figyelmet arra, hogy az özönvíz előtti üdvös állapot helyreállítása lebeghet Trito-Ézsaiás szemel előtt Gen 1 értelmében (2006, 426. o.). A szakaszban szereplő további kulcsszavak, mint a teremtés, öröm, jajkiáltás nélküliség, a magas életkor, fák, szőlő, állatok növénnnyel való táplálkozása (vö. Gen 1,30) stb. mind-mind Gen 1 világot idézik meg.

Az Örökkévaló által megváltott emberiségre – így foglalhatók össze az új teremtéssel kapcsolatos gondolatok – a *természet nagy egészébe való visszatérés* vár. Aki tehát felfedezi Istent, egy másik minőségben „kapja vissza” az őt körülvevő világot. Ez az Isten általi újjáteremtés örömmel és vigassággal jár együtt a 18–19. versek szerint. Itt is beszédesek és rendkívül képiések a vigasságra és örömmre használt héber kifejezések: a *gíl* szógyök eredeti jelentése szerint körbe-körbe forgást, önfeledt táncot jelent. Az öröm (héber *sús*) szava ’felragyogás’, ’fényesség’, ’megnyílás’, ’kivirágzás’ jelentéstartalommal bír.² Gyakran használt kifejezése a szerelmesek egy-

másra találásának (Ézs 62,5). Mivel a 19. versnek Isten az alanya, az ige üzenetét úgy is lehet értelmezni, hogy Isten fog táncra perdülni választottaival, és mint egy virág megnyílik vagy odafordul az övéi felé. Ez a boldog élet egy nagyon szép, az igehirdetésben plasztikusan alkalmazható költői képben éri el csúcspontját a 22b versben: Isten népének élete olyan (hosszú) lesz, mit a fáké. Egy Jézus imádságára oly jellemző (Jn 17,10.21) *isteni egyesülés* állapota rajzolódik ki az olvasó előtt: Isten ráragyog az övéire, az övéi pedig erre mint a fák „meggyökereznek” benne, felé fordulnak, és rá nyílnak. Valahogy úgy, ahogy a fák nyújtóznak lombkoronájukkal, ágaikkal a fény felé. A 24. vers erre az Isten és ember közötti szimbiotikus egységre erősít rá azzal a kijelentéssel, hogy az Örökkévaló már azelőtt válaszol övéinek, mielőtt azok kiáltanának, és már hallja őket, miközben őt szólítják. Ilyen gyors kommunikáció csak akkor lehetséges két fél között, ha teljesen egyek, vagy egymáson belül vannak. Isten az emberben és az ember Istenben. Isten olyan közel van szolgálóihoz, mint senki más ezen a világon.

Igehirdetési vázlat

1. Újjáteremtések?

Vannak alkalmak és helyzetek, amikor annyira megromlik valami, hogy újra kell kezdeni. Egy párkapcsolatot, egy házasságot vagy épp egy politikai rendszert. A segítő hivatása egy ilyen helyzetben az, hogy támogasson a dolgok kimondásában, és elvezessen egy mélyebb önismeret útján annak megértéséhez, hogy mi vezetett a kapcsolat vagy a házasság megromlásához. A kapcsolat újjáteremtése lehetetlen a felek belső önismereti munkája nélkül. Ha ez nincs, menthetetlen a dolog.

2. Kerülj beljebb!

A boldogság és öröm utáni vágy olthatatlan belső igény az embernek. József Attila úgy mond-

² https://www.blueletterbible.org/web/isa/65/18/t_conc_744018. (Megtekintés: 2026. augusztus 27.)

ja: „úgy kell a boldogság, mint egy falat kenyér” (*Amit szivedbe rejtész*). Aki nem részesül benne, elsorvad, belepusztul. Kívül keresni vagy mástól várni ezt a boldogulást: tévút. Isten bennünk él, bennünk van szállása (Jn 14,23). Ezt a belső isteni közelséget hivatott az ember felfedezni. Gyakorlata nagyon egyszerű és végtelenül nehéz: Figyeld meg a gondolataidat, hogy milyen hangok szólalnak meg benned jártodban-kelredben. Majd tudatosítsd: Isten hallja ezeket a gondolatokat, éppen most, a kigondolás és megfogalmazás pillanatában... Amit gondolsz, neki és vele gondold el... Neki és vele mondd ki... Aztán újra figyelj: mond rájuk valamit...? Ha minden egyes gondolattal így teszel, akár csak egyetlen napon is, meg fogod lelni a boldogságot, amelyre annyira vágysz. Azért, mert ráébredsz: nem vagy egyedül. Isten figyel rád ott belül.

3. Kivirágzások...

Akire Isten rátekint, kivirágzik. Ahogy a kutya örül annak, ha a gazdája közelít hozzá. És ahogy a gazda örül annak, ha a kutyája boldog örömmel fut felé. Mindkettő sugárzik az örömtől. Egyik is, másik is. Ahogy a szerelmesek ragyognak egymásra. Az egyiket elbűvöli a másik kedvessége és szépsége. S mindketten kivirágognak. Boldogságuk olyan határtalan, hogy más színben látják az egész világot. Így kaphat az ember új eget maga fölé és új földet maga köré, ha rátalál a benne élő Isten közelségére. S úgy virágzik, mint a folyóvíz mellé ültetett fa (Zsolt 1,3).

További javaslatok az istentisztelethez

Lekciók

Mt 24,37–51; 2Pt 3,3–14

Énekek

EÉ 493, 454

Illusztrációk

József Attila: *Amit szivedbe rejtész*

Sík Sándor: *Isten érkezése*

Reményik Sándor: *A belső ember*

Felhasznált irodalom

BERGES, Ulrich 2014. *Jesaja. Der Prophet und das Buch*. 2. kiad. Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig. (Biblische Gestalten 22.)

Evangélikus istentisztelet. Liturgikus könyv. Szerk. Hafenscher Károly et al. Luther Kiadó, Budapest, 2007.

FÜRST, Julius (szerk.) 1884. *Hebräisches und chaldäisches Schul-Wörterbuch über das Alte Testament*. 9. kiad. Verlag von Otto Holtze, Leipzig.

GOLDINGAY, John 2014. *The Theology of the Book of Isaiah*. InterVarsity Press, Downers Grove, Illinois.

MAGASSY Sándor é. n. *Óegyházi perikópák. Az óegyházi perikóparend alapján kijelölt igék feldolgozásainak kritikai elemzése és prédikációs vázlatok Luther teológiájának tükrében*. 2. köt. Szerzői kiadás, h. n.

ZAPFF, Burkard M. 2006. *Jesaja IV. 56–66*. Echter Verlag, Würzburg. (Die Neue Echter Bibel. Kommentar zum Alten Testament mit der Einheitsübersetzung 37.)

■ PERCZE SÁNDOR

TARTALOM

Mécses a te igéd

GOMBOR KRISZTIÁN: <i>Szabadság Krisztusban! (Gal 5,1)</i>	541
---	-----

Tanulmányok

Hitvallás és éneklés

FINTA GERGELY: <i>Hitvallás és éneklés – énekelt hitvallás</i>	543
PAP KINGA MARJATTA: <i>Hiszem, hogy az istenlényeg Atya, Fiú és Szentlélek. Hitvalló énekek az evangélikus énekgyűjteményekben</i>	550
FEKETE ANIKÓ: <i>„Ti legdrágább gyermekek, legyen tiétek ez az énekeskönyvecske...” Nikolaus Herman énekei a próbafüzetekben</i>	561
PINTÉRNÉ VÁRAY RITA: <i>Jób könyvének üzenete a hangok nyelvén. Hangteofánia Tornyai Péter Passacaglia della morte kantátájában</i>	569

Figyelő

Könyvrecenzió	
GÁNC S PÉTER: <i>Válaszúton</i>	576
LUKÁCS MÁTÉ ANDRÁS: <i>Akkor is ültess egy almafát!</i>	580
Kisztusban mindnyájan életre kelnek	
VLADIKA ZSÓFIA: <i>In memoriam Mihácsi Lajos (1953–2026)</i>	583

Az igehirdető műhelye

MOLNÁR ERZSÉBET: <i>Reformáció ünnepe (Róm 10,3–11)</i>	585
CAIRNS-LENGYEL HENRIETT: <i>Szentháromság ünnepe után 22. vasárnap (Mt 18,21–35)</i>	588
SZIGETHYNÉ SZENTECZKI KATALIN ZITA: <i>Az egyházi esztendő utolsó előtti vasárnapját megelőző (ítélet-) vasárnap (Jób 14,1–17)</i>	591
KECZKÓ SZILVIA: <i>Az egyházi esztendő utolsó előtti (reménység) vasárnapja (Jer 8,4–7)</i>	595
PERCZE SÁNDOR: <i>Az egyházi esztendő utolsó (örök élet) vasárnapja (Ézs 65,17–25)</i>	597

W

